

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการปรับพฤติกรรมที่ดีขึ้นของเด็กออทิสติกระดับฝึกได้ในห้องเรียนร่วมในสถานการณ์ของห้องเรียนพิเศษในช่วงปิดภาคเรียน โรงเรียนบ้านใหม่หนองบัว ผู้ศึกษาได้นำเสนอสาระสำคัญตามหัวข้อต่อไปนี้

1. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับเด็กออทิสติก
 - 1.1 ความหมาย
 - 1.2 สาเหตุของการเกิดภาวะออทิสซึม
 - 1.3 พฤติกรรมที่บ่งชี้ว่ามีภาวะออทิสซึม
 - 1.4 การรักษาและการช่วยเหลือ
2. การปรับพฤติกรรมหรือพฤติกรรมบำบัด
 - 2.1 ความหมายการปรับพฤติกรรมหรือพฤติกรรมบำบัด
 - 2.2 ลักษณะของการปรับพฤติกรรม
 - 2.3 ขั้นตอนในการปรับพฤติกรรม
3. พฤติกรรมที่เป็นปัญหาหรือพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์
 - 3.1 ความหมายของการวิเคราะห์พฤติกรรมประยุกต์
 - 3.2 สาเหตุของพฤติกรรมที่เป็นปัญหา
 - 3.3 ลักษณะของพฤติกรรมที่เป็นปัญหา
4. การวิเคราะห์พฤติกรรมประยุกต์ (Applied Behavior Analysis : ABA)
 - 4.1 ความหมายของการวิเคราะห์พฤติกรรมประยุกต์
 - 4.2 หลักการพื้นฐานของการวิเคราะห์พฤติกรรมประยุกต์
 - 4.3 ทฤษฎีการเรียนรู้ที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์พฤติกรรมประยุกต์
 - 4.3.1 ทฤษฎีการวางเงื่อนไขการกระทำ
 - 4.3.2 ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคม
 - 4.4 ขั้นตอนของการปรับพฤติกรรมแบบการวิเคราะห์พฤติกรรมประยุกต์
 - 4.5 เทคนิคที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์พฤติกรรมประยุกต์

4.5.1 การเสนอตัวแบบ

4.5.1.1 แนวคิดพื้นฐานของการเสนอตัวแบบ

4.5.1.2 ประเภทของตัวแบบ

4.5.1.3 วิธีการเสนอตัวแบบ

4.5.2 วิธีการดำเนินการเสนอตัวแบบ

4.5.2.1 การเสริมแรงทางบวกด้วยเบี้ยอรรถกร

4.5.2.2 ความหมายของการเสริมแรง

4.5.2.3 ประเภทของการเสริมแรง

4.5.2.4 ประเภทของตัวเสริมแรงทางบวก

4.5.2.5 เบี้ยอรรถกร

4.5.2.6 ข้อควรพิจารณาในการใช้เบี้ยอรรถกรเป็นตัวเสริมแรง

4.5.3 การลงโทษโดยใช้วิธีการปรับสินไหม

4.5.3.1 ความหมายของการลงโทษ

4.5.3.2 ประเภทของการลงโทษ

4.5.3.3 ลักษณะวิธีการลงโทษ

4.5.3.4 วิธีดำเนินการลงโทษ

4.5.4 การชี้แนะ

4.5.4.1 ความหมายของการชี้แนะ

4.5.4.2 ประเภทของการชี้แนะ

4.5.4.3 หลักในการใช้การชี้แนะอย่างมีประสิทธิภาพ

4.6 ประโยชน์ของการวิเคราะห์พฤติกรรมประยุกต์

5. แผนการจัดการศึกษา

5.1 แผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล

5.2 แผนการสอนเฉพาะบุคคล

6. ข้อมูลพื้นฐานของกรณีศึกษา

6.1 ประวัติกรณีศึกษา

6.2 ความสามารถพื้นฐาน

7. โรงเรียนบ้านใหม่หนองบัว

8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

8.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเทศ

8.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างประเทศ

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับเด็กออทิสติก

ความหมาย

รัชนิกร ทองสุคติ (2549) กล่าวว่า เด็กออทิสติก เป็นเด็กที่มีความบกพร่องผสมผสาน 3 ด้าน ได้แก่ ความผิดปกติทางสังคมและปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ความผิดปกติทางภาษาและการสื่อสาร และความผิดปกติทางอารมณ์และพฤติกรรม ซึ่งจะเห็นว่าความผิดปกติทางสังคม และการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นนั้นเป็นปัญหาที่ต้องการได้รับการแก้ไขเพื่อส่งเสริมให้เด็กมีพฤติกรรมที่เหมาะสม และหยุดพฤติกรรมที่เป็นปัญหาพร้อมทั้งสร้างพฤติกรรมใหม่ที่ต้องการ ทั้งนี้ การช่วยเหลือเด็กทางด้านการปรับพฤติกรรมช่วยให้เด็กสามารถแสดงพฤติกรรมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างเหมาะสมแล้ว ยังเป็นการช่วยลดระดับความตึงเครียดของผู้ปกครองอีกด้วย

ผดุง อารยะวิญญู (2542) กล่าวว่า เด็กที่มีภาวะออทิสซึมจะเริ่มแสดงอาการก่อนอายุ 3 ปี โดยมีลักษณะเด่น 5 ประการ คือ

1. มีพัฒนาการล่าช้า หรือมีพัฒนาการไปในทางที่ถดถอย
2. แสดงปฏิกิริยาตอบสนองต่อสิ่งเร้าหรือสิ่งแวดล้อมในลักษณะแปลก ๆ อาจหลีกเลี่ยงการมองเห็น มีปฏิกิริยาตอบโต้ต่อเสียงที่ได้ยิน การแตะสัมผัส หรือความเจ็บปวดในลักษณะที่มากเกินไปหรือน้อยเกินไป หรือไม่แสดงปฏิกิริยาโต้ตอบใด ๆ ต่อสิ่งเร้า
3. แสดงอาการสนใจต่อตนเองหรือกระตุ้นตนเองโดยไม่ให้ความสนใจต่อสิ่งที่อยู่รอบตัว
4. มีปัญหาทางการพูดและภาษา
5. ไม่สามารถแสดงปฏิกิริยาโต้ตอบต่อผู้คนสิ่งของหรือเหตุการณ์ต่างๆ

พวงแก้ว กิจธรรม (2540, หน้า 8) ได้ให้ความหมายของ ออทิสติกไว้ว่า หมายถึง คนที่มีลักษณะความผิดปกติจากคนทั่วไป มักอยู่กับตนเอง ไม่ติดต่อสื่อสารกับใคร เนื่องจากมีปัญหาด้านการรับรู้ พัฒนาการพฤติกรรม และการสื่อสาร

American Psychiatric Association, 2000 (อ้างในรัชนิกร ทองสุคติ, 2549) ได้ให้คำนิยามของเด็กออทิสติกว่า ออทิสซึม คือ ความบกพร่องทางพัฒนาการด้านการสื่อสารด้วยภาษาทั้งถ้อยคำและไม่ใช้ภาษาถ้อยคำ ด้านความสัมพันธ์กับผู้อื่น และมักสังเกตเห็นอาการเหล่านี้ได้ชัดเจนตั้งแต่อายุ 3 ขวบ ความบกพร่องดังกล่าวมีผลกระทบต่อการพัฒนาการด้านต่าง ๆ หลายด้าน เด็กกลุ่มนี้ชอบทำอะไรซ้ำ ๆ ชอบการเคลื่อนไหวแบบใดแบบเดียว หมกมุ่นกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างมาก มีความพออกพอใจกับสิ่งแวดล้อมที่ซ้ำซากจำเจ

จากข้อความข้างต้นสรุปได้ว่า เด็กออทิสติก เป็นเด็กที่มีลักษณะเด่นของความบกพร่อง 3 ด้าน คือ ทักษะทางสังคมและปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ทักษะทางภาษาและการสื่อสาร และทักษะทางพฤติกรรมและอารมณ์ ทั้งนี้อาการของเด็กออทิสติกต้องเริ่มแสดงหรือค้นพบก่อนอายุ 3 ปี

สาเหตุของการเกิดภาวะออทิสซึม

ศรีเรือน แก้วกังวาล (2545, หน้า 209-211) ได้เสนอแนวคิดใหญ่ ๆ 2 แนวคิดที่อธิบายถึงสาเหตุของการเกิดภาวะออทิสซึม คือ

1. สาเหตุจากสภาวะจิตใจ

แนวคิดนี้เชื่อว่า ภาวะออทิสซึมในเด็ก เกิดจากความสัมพันธ์ทางลบในครอบครัว เด็กใช้กลไกป้องกันตัวเองแบบหลบไปอยู่ในโลกของตัวเอง เพื่อหลีกเลี่ยงความรู้สึกกดดัน และการปฏิเสธของพ่อ แม่ ผู้ปกครอง (ทั้งในระดับรู้สำนึกและ/หรือได้สำนึก) แนวคิดนี้ไม่ได้รับการยอมรับมากนักในปัจจุบัน แต่ก็ยังคงได้รับความสนใจอยู่บ้าง โดยเฉพาะในแง่ความกลัว ความกังวลของเด็กทารกเกิดใหม่ รวมทั้งความเพ้อฝันในระดับจิตใต้สำนึกของเด็กทารกในครรภ์

2. สาเหตุทางชีววิทยา

แนวคิดนี้ให้ความสนใจสาเหตุของภาวะออทิสซึมในแง่ชีววิทยา โดยเฉพาะปัจจัยด้าน“ยีน” ในปี 1960 ได้ค้นพบว่ากลุ่มอาการ Fragile X Syndrome เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดภาวะออทิสซึม และมักจะเกิดกับเด็กชายมากกว่าเด็กหญิง อย่างไรก็ตามการค้นคว้าในปัจจุบันอธิบายว่า กลุ่มอาการ Fragile X Syndrome มิใช่สาเหตุหลักของการเกิดภาวะออทิสซึม ปัจจุบันนี้มีการยอมรับกันมากกว่า สาเหตุสำคัญเกิดจากความบกพร่องของ Central Nervous System ซึ่งเกิดจากเซลล์สมองที่ผิดปกติ และความไม่สมดุลของสารเคมีในระบบประสาท (Brain Cell Differences And Neurological Chemical Imbalances) และยังพบว่ามีความผิดปกติบางตำแหน่งในสมองของเด็กกลุ่มนี้ เมื่อเทียบกับสมองของเด็กปกติ เช่น มีการพบความผิดปกติในส่วนที่เรียกว่า “Vermis” ซึ่งอยู่ในสมองน้อย (Cerebellum) ทำให้เด็กกลุ่มนี้มีปัญหาทางด้านสติปัญญาและการเรียนรู้

Cammissa & Hobbs (1993) กล่าวว่า การเกิดภาวะออทิสซึมในแง่ของนักประสาทชีววิทยาเชื่อว่า เกิดจากความบกพร่องในช่วงพัฒนาการในวัยก่อนคลอดและในช่วงวัยทารก โรคบางชนิด เช่น หัดเยอรมัน การทำคลอดที่ไม่ถูกต้อง ก็มีความเป็นไปได้ ที่ทำให้เกิดภาวะนี้ด้วย นอกจากนั้นแล้วมลภาวะต่าง ๆ เช่น สารตะกั่วก็มีส่วนด้วยเช่นกัน ถึงแม้ว่าจะมีเงื่อนไขหลายอย่าง อธิบายความเป็นไปได้ที่ทำให้เกิดภาวะดังกล่าว แต่นักวิจัยด้านนี้ได้ให้คำแนะนำว่า โดยทั่วไปแล้ว มักจะเกิดจากสาเหตุมากกว่าหนึ่งอย่าง

จากข้อความข้างต้น สรุปได้ว่า สาเหตุของการเกิดภาวะออทิซึมยังไม่ปรากฏอย่างแน่ชัด แต่การตามหาสาเหตุนั้นยังมีการศึกษาค้นคว้าอย่างไม่หยุดยั้ง เนื่องจากหากค้นหาสาเหตุของการเกิดภาวะนี้ได้ ย่อมหาแนวทางแก้ไข ป้องกัน การให้การดูแลรักษา และการจัดโปรแกรมการเรียนการสอน การอบรมเลี้ยงดูเด็กกลุ่มนี้ได้้อย่างถูกต้อง เพื่อให้เขามีอาการน้อยที่สุด และสามารถใช้ชีวิตอย่างปกติในสังคมโดยไม่เป็นภาระแก่ครอบครัวและสังคมมากนัก

พฤติกรรมที่บ่งชี้ว่ามีภาวะออทิซึม

The American Psychiatric Association's Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorder 4th Edition-Text Revision, 2000 (อ้างในรัชนิกร ทองสุชาติ, 2550) กล่าวว่า นักวิชาการในประเทศสหรัฐอเมริกา ได้จัดหมวดหมู่เด็กออทิสติกที่มีลักษณะแตกต่างกันเข้าไว้เป็นหมวดใหญ่หมวดเดียวกัน เรียกว่า ออทิสติกสเปกตรัมดิสออเดอร์ (Autistic Spectrum Disorder=ASD) กล่าวคือเป็นกลุ่มใหญ่ที่ลักษณะความบกพร่องแตกต่างกัน ทั้งในด้านที่บกพร่อง และความรุนแรงราวกับสเปกตรัม (แถบสี) ในวิชาวิทยาศาสตร์ สมาคมจิตแพทย์อเมริกัน ได้กำหนดกลุ่มที่มีความบกพร่องทางพัฒนาการหลายด้าน ซึ่งเรียกว่า PDD (Pervasive Developmental Disorder) สามารถแบ่งเป็นกลุ่มย่อยได้ 5 กลุ่ม ดังนี้

1. **Autistic Disorder (AD)** มีความบกพร่องด้านปฏิสัมพันธ์ทางสังคม การสื่อสาร และพฤติกรรมซ้ำๆ มีความบกพร่องหรือมีพัฒนาการล่าช้าในด้านใดด้านหนึ่งก่อนอายุ 3 ปี โดยเฉพาะการพูดและการใช้จินตนาการ แต่ไม่ถูกจัดให้อยู่ในกลุ่มเรทท์ซินโดรม หรือ CDD

2. **Asperger's Syndrome (AS)** เป็นกลุ่มที่มีความบกพร่องในการสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ในการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร มีความสนใจในสิ่งของหรือกิจกรรมบางอย่างมากมาย และไม่สนใจสิ่งอื่น แสดงพฤติกรรมซ้ำๆ แปลกๆ ส่งเสียงดังเอะอะ พูดด้วยเสียงต่าง ๆ ระดับเดียว ใช้ความคิดแบบจินตนาการไม่เป็น โต้ตอบกับสถานการณ์บางอย่างเกินกว่าเหตุ และมีลักษณะของการเคลื่อนไหวแปลก ๆ

3. **Childhood Disintegrative Disorder (CDD)** เป็นกลุ่มที่มีความบกพร่องเกิดขึ้นภายหลัง มีลักษณะคือ มีพัฒนาการตามปกติ อย่างน้อยในช่วงแรกเกิดถึง 2 ขวบ ทั้งในด้านการสื่อสารโดยใช้และไม่ใช้ภาษาถ้อยคำ ด้านความสัมพันธ์กับเพื่อน ด้านการเล่นกับเพื่อน และด้านพฤติกรรมปรับตัว หลังจากนั้นทักษะต่าง ๆ อย่างน้อย 2 ด้านจะสูญหายไปก่อนอายุ 10 ปี ทำให้เกิดปัญหาด้านความบกพร่องทางสังคม การสื่อสารและมีพฤติกรรมซ้ำๆ ในวงจำกัด เปลี่ยนแปลงยาก สนใจสิ่งเดิมๆ ในลักษณะที่ซ้ำๆ การเคลื่อนไหวซ้ำๆ แปลกๆ แต่ไม่รวมถึงกลุ่ม PDD ที่มีปัญหาเฉพาะด้าน และโรคจิตเภท

4. Rett's Disorder มีลักษณะดังนี้ มีพัฒนาการในช่วงก่อนคลอดและระหว่างคลอดปกติ มีพัฒนาการของการเคลื่อนไหวในช่วง 5 เดือนหลังคลอดตามปกติ มีขนาดศีรษะอยู่ในเกณฑ์ปกติ หลังจากนั้นลักษณะต่าง ๆ จะเปลี่ยนไป คือ ศีรษะเติบโตช้าลงระหว่างช่วงอายุ 5-48 เดือน ความสามารถในการใช้มือลดลงหรือหายไป ระหว่างช่วงอายุ 5-30 เดือน แต่มีการเคลื่อนไหวของมือในลักษณะซ้ำ ๆ เดิม ๆ ขึ้นมาแทน สูญเสียปฏิสัมพันธ์ทางสังคม มีท่าทางการเคลื่อนไหวที่งุ่มง่าม และมีความบกพร่องหรือความล่าช้าในพัฒนาการทางภาษา ทั้งการรับรู้และการแสดงออกทางภาษา

5. Pervasive Development Disorder–Not Otherwise Specified (PDD-NOS)

หมายถึง ออทิสติกกลุ่มที่มีความบกพร่องทางการสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น สูญเสียการพัฒนาทักษะในการสื่อสารทั้งด้านการใช้ถ้อยคำและไม่ใช้ถ้อยคำ แต่ไม่ใช่กลุ่มจิตเภทหรือกลุ่มที่มีความบกพร่องทางบุคลิกภาพ เป็นออทิสติกที่ไม่เข้าพวกเพราะมีลักษณะเฉพาะ เด็กประเภท Atypical autistic อยู่ในกลุ่มนี้

เพ็ญแข ลิมสิลา (2546) ได้กล่าวถึงข้อบ่งชี้ในการวินิจฉัยภาวะ “ออทิซึม” ไว้ดังนี้

1. การสูญเสียทางด้านสังคม และไม่สามารถมีปฏิริยาต่อสัมพันธ์ภาพของบุคคลได้

ซึ่งจะแสดงออกในลักษณะของพฤติกรรมดังนี้

1.1 แสดงพฤติกรรมไม่สนใจใคร มีการกระทำต่อบุคคลหรือสิ่งมีชีวิตอื่นคล้ายสิ่งของ ไม่รู้ถึงความแตกต่างระหว่างสิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิต ไม่สามารถมีปฏิริยาต่อสัมพันธ์ภาพของบุคคล เด็กจะทำหน้าตาเฉยเมย และไม่รู้จักโอบกอดผู้อื่น

1.2 แสดงพฤติกรรมไม่รู้ร้อนรู่หนาวและไม่รู้จักช่วยเหลือตัวเองจากอันตรายต่าง ๆ เช่น เมื่อเด็กถูกตี กัด หรือจิกผม เด็กจะไม่สามารถป้องกัน หลีกเลียงหรือโต้ตอบได้ บางคนเฉยเมย บางคนจะร้องและส่งเสียงไม่เป็นภาษาเท่านั้น

1.3 ไม่สามารถลอกเลียนแบบการกระทำของคนอื่นได้ เช่น การโบกมือ บ้าย บาย หรือเด็กอาจลอกเลียนแบบได้โดยการกระทำที่ผิดแปลกไปกว่าปกติ คือ เด็กทำท่าโบกมือโดยหันฝ่ามือออกนอกตัวและโบกไปมา แต่เด็กออทิสติกส่วนใหญ่จะทำท่าหันฝ่ามือเข้าหาตัวโดยที่นิ้วมืออาจจะชี้ขึ้นบนหรือลงล่าง

1.4 เด็กออทิสติกจะเล่นกับใครไม่เป็น แม้จะเป็นการเล่นอย่างง่าย ๆ เช่น การโยน และรับลูกบอลกับเพื่อน การเตะลูกบอล เป็นต้น

1.5 ไม่สนใจจะมีเพื่อน ไม่สามารถผูกมิตรกับใคร ขาดความสนใจในการมีปฏิสัมพันธ์ด้านสังคมกับเด็กอื่น

2. การสูญเสียทางด้านสื่อความหมายทั้งด้านการพูดและการไม่ใช้คำพูด รวมทั้ง

ไม่สามารถมีจินตนาการในการเล่นได้

2.1 ไม่สามารถแสดงพฤติกรรมสื่อความหมายได้เลย เช่น ไม่มีเสียงอ้อ-ออ ไม่มีการแสดงออกทางใบหน้า เช่น อาการ โกรธหรือแสดงอาการพอใจด้วยการยิ้มหรือหัวเราะ ถ้าเด็กออทิสติกต้องการอะไร มักจะดึงมือผู้ที่อยู่ใกล้เคียงไปทำให้

2.2 การสื่อความหมายที่ไม่ใช้คำพูดนั้นมีความผิดปกติอย่างชัดเจน เช่น เด็กไม่มีการสบตากับบุคคลทั่วไป เด็กจะใช้การมองผ่านไปมาจนดูเหมือนตาแกว่งไปมา หรือเด็กบางคนอาจจะร้องตาคอแต่ลักษณะเป็นแบบทะเลาะทวง

2.3 เด็กออทิสติกจะขาดจินตนาการในการเล่น เด็กปกติวัย 3 ขวบขึ้นไป สามารถเล่นเลียนแบบผู้ใหญ่ได้ เช่น การทำกับข้าว การขายของ การเล่นเป็นครอบครัวมีพ่อแม่ลูก เป็นต้น แต่เด็กออทิสติกจะเล่นโดยการสมมติไม่เป็น

2.4 มีความผิดปกติอย่างชัดเจนในการเปล่งเสียงพูด เกี่ยวกับความดังของเสียง ระดับเสียง เสียงเน้น ความเร็วช้า จังหวะ และเสียงสูงต่ำจะเห็นได้ชัดเจน เด็กออทิสติกบางคนมีเสียงในระดับเดียว บางคนจะทำเสียงสูงต่ำคล้ายเสียงดนตรี หรือพูดเสียงระดับสูงมากอย่างเดียว หรือพูดเสียงระดับต่ำมากอย่างเดียว

2.5 มีความผิดปกติอย่างชัดเจนในรูปแบบเนื้อหาของการพูด มีการพูดซ้ำซาก การพูดที่วกวนไปมาอย่างเดิม พูดเลียนแบบทันที พูดเลียนแบบโดยการจดจำจากสื่อต่าง ๆ หรือบางรายจะพูดไม่ตรงประเด็น

2.6 ไม่มีความสามารถที่จะสนทนากับใครได้นาน มักจะพูดแต่เรื่องที่ตนเองสนใจ เช่น ท่องหนังสือเรียนมาให้ฟังทั้งเล่มโดยไม่สนใจเลยว่าใครจะฟังหรือไม่ ความสามารถเช่นนี้ทำให้คนพบเห็นเข้าใจผิดไปว่าเป็นเด็กอัจฉริยะแต่ความจริงแล้วไม่ใช่

3. การกระทำและความสนใจซ้ำซากอย่างเด่นชัด

3.1 มีการเคลื่อนไหวของร่างกายซ้ำ ๆ เช่น การเคาะมือเบา ๆ โบกมือไปมา หมุนตัวเอง กระโดดขึ้นกระโดดลง ถือสิ่งของเล็ก ๆ ไว้ในมือ เช่น เศษกระดาษ ใบไม้ หลอดดูดน้ำ หรือดินสอ บางรายจะโขกศีรษะกับพื้น หรือนอนคว่ำแล้วเลื้อยไปตามขาเก้าอี้เหมือนงู เป็นต้น

3.2 คิดหมกมุ่นหรือสนใจส่วนหนึ่งส่วนใดของสิ่งของ เช่น ถีรถยนต์ไว้บนมือ แต่จะเล่นหมุนล้อรถอย่างเดียว หรือชอบดมสิ่งของ ชอบลูบไล้สิ่งของ ชอบถือสิ่งใดสิ่งหนึ่งไว้บนมือ เป็นต้น

3.3 แสดงความคับข้องใจอย่างมาก ถ้ามีการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัว หรือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกิจวัตรประจำวัน เช่น กินอาหารที่ซ้ำซากและเปลี่ยนแปลงยาก ชอบจัดของให้อยู่อย่างเดิม ถ้าของสิ่งใดไม่อยู่ที่เดิมก็จะแสดงความอึดอัด หรือร้องไห้ไม่ยอมหยุดจนกว่าจะหยิบของสิ่งนั้นมาไว้ที่เดิม

3.4 ต้องทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เคยทำเป็นประจำ โดยมีรายละเอียดเหมือนเดิม เช่น ถ้าเด็กเคยเดินทางไปโรงเรียน โรงพยาบาลทางไหน เด็กจะต้องให้พาเดินทางไปซ้ำทางเก่าเสมอ และไม่ยอมเปลี่ยนทางเดินใหม่

3.5 มีความสนใจในขอบเขตที่จำกัดและหมกมุ่นสนใจแต่ในสิ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น สนใจการลากเส้นตามขอบมากกว่ารายละเอียดของรูป หรือวาดรูปคน แต่ไม่สนใจวาดรายละเอียดของใบหน้าแต่จะเน้นสร้อยคอ หรือเสื้อผ้ามากกว่า

4. เริ่มพบอาการได้ในช่วงอายุระหว่างวัยทารก (ก่อน 30-36 เดือน) และวัยเด็ก

กุมารแพทย์เป็นผู้ใกล้ชิดเด็กมากที่สุดตั้งแต่แรกเกิดและสามารถพบได้ว่า เด็กผิดปกติทางด้านการพัฒนาหรือไม่ เมื่อพบความผิดปกติก็สามารถให้ความช่วยเหลือได้อย่างเหมาะสม เป็นการลดความบกพร่องของอาการให้น้อยลงได้ ในวัยเด็กเล็กออทิสติกจะมีลักษณะเฉียบเฉย จนดูเหมือนตุ๊กตาที่มีชีวิต แต่ไม่มีจิตใจและอารมณ์ ไม่เรียกร้องอะไรทั้งสิ้นแม้กระทั่งเวลาหิว หรือถ่ายปัสสาวะ อุจจาระออกมาเปียกเลอะเทอะก็ไม่ร้องไห้ แต่จะมีพัฒนาการทางด้านกล้ามเนื้อไม่ดี สามารถนั่ง คลาน เดินได้ตามวัยเหมือนเด็กปกติ ยกเว้นรายที่มีปัญญ่อ่อนร่วมด้วย เมื่อเด็กอายุ 2-3 เดือน จะขาดความสนใจในบุคคล ไม่มีปฏิกิริยาโต้ตอบใด ๆ ทั้งสิ้นแต่อาจจะทำเสียงขึ้นเองตามลำพัง และส่งเสียงอยู่คนเดียวได้นาน ๆ ในช่วงอายุขวบปีแรก เด็กจะนั่งเฉยบนตักแม่โดยไม่มีปฏิกิริยาโต้ตอบใด ๆ ทั้งสิ้น ในขณะที่แม่ชวนเล่นหรือหยอกล้อ ไม่หันมองเมื่อเรียกชื่อ พ่อแม่สอนทำอะไรง่าย ๆ จะทำตามไม่ได้ บางคนชอบแสงสว่างจ้า บางคนจ้องมองพระอาทิตย์หรือพระจันทร์เต็มดวงได้นาน ๆ หรือบางคนกลัวในสิ่งที่ไม่เป็นอันตรายเลย เช่น โคมไฟหรือสี เมื่อเด็กอายุ 2-3 ขวบ จะแสดงพฤติกรรมที่ผิดปกติเด่นชัดขึ้น เช่น เดินเขย่งปลายเท้า หมุนตัวไปมา วิ่งเขย่งแบบม้า ย่อง ปีนป่ายแต่กลัวการลงบันได ไม่ยอมสังคมกับใคร ทักทายคนอย่างผิดปกติ เช่น ไปจับรองเท้า คมรองเท้า เลียนาฬิกา ดึงผมผู้อื่น เป็นต้น เด็กจะปฏิบัติต่อสิ่งมีชีวิตเสมือนเป็นเพียงวัตถุ ไม่รู้ว่าสิ่งไหนเป็นอันตราย เด็กจะพูดได้ล่าช้าหรือไม่พูดเลย หรือพูดแบบสร้างภาษาของตนเอง ถ้าพูดได้มักจะเลียนแบบหรือถามคำถามซ้ำ ๆ โดยไม่ฟังคำตอบ ได้ตอบไม่เป็น ไม่สบตาใครหรือมองค้างจนเหมือนทะเลาะไป หน้าตาเฉยเมย ไม่แสดงออกทางอารมณ์ ยิ้มหัวเราะไม่เป็นและไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านการกิน นอนหรือขับถ่าย

Hallahan & Kauffman (1994) เป็นผู้เชี่ยวชาญทางออทิสติกได้ให้ข้อสังเกตว่า แม้จะเป็นการยอมรับกันในวงการแพทย์ว่า พฤติกรรมที่เป็นข้อบ่งชี้ถึงภาวะออทิสซึม จะเห็นได้ชัดเจนตั้งแต่อ่อนอายุ 3 ขวบ แต่มิได้หมายความว่า ลักษณะพฤติกรรมเหล่านั้นที่พบภายหลังอายุ 3 ขวบ จะเกิดขึ้นไม่ได้ หรือจะไม่นับเป็นอาการออทิสติก อีกทั้งผู้ทำงานกับเด็กออทิสติก ต้องคำนึงถึงหลักความแตกต่างระหว่างบุคคลเสมอ และในการจัดโปรแกรมการฟื้นฟูสมรรถภาพของเขา นอกจากต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลแล้ว จะต้องเปรียบเทียบพฤติกรรมของเขากับพฤติกรรมของเด็กปกติในวัยเดียวกันด้วย

จากข้อมูลดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่า พฤติกรรมที่บ่งชี้ว่าเด็กมีภาวะออทิซึมนั้น จะมีความบกพร่องที่แสดงออกทางพฤติกรรมอย่างชัดเจนในด้านทักษะทางสังคมและปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ทักษะทางภาษาและการสื่อสาร และทักษะทางพฤติกรรมและอารมณ์ ทั้งนี้อาการดังกล่าวจะพบได้ในช่วงอายุ 30-36 เดือน แต่ไม่ได้ระบุชัดเจนว่า ถ้าพบอาการเหล่านี้หลังจากอายุที่กำหนดไว้จะไม่ได้เป็นภาวะออทิซึม ส่วนการช่วยเหลือเด็กควรเริ่มตั้งแต่พบอาการคือตั้งแต่ระยะแรกเริ่ม โดยคำนึงถึงหลักของความแตกต่างระหว่างบุคคลและการเปรียบเทียบพฤติกรรมของเด็กออทิซึมกับเด็กปกติด้วย

การรักษาและการช่วยเหลือ

ชาญวิทย์ พรนภดล (2548) ได้เสนอวิธีบำบัดรักษาเด็กออทิซึมไว้คร่าว ๆ 6 ด้าน ดังนี้

1. การปรับพฤติกรรมและฝึกทักษะทางสังคม (Behavior modification and social skill training)
2. การฝึกพูด (Speech Therapy)
3. การกระตุ้นพัฒนาการ (Developmental Stimulation) และการฝึกอาชีพ (Vocational training)
4. การจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสม (Appropriate Educational Interventions)
5. การช่วยเหลือครอบครัว (Family Interventions)
6. การรักษาด้วยยา (Pharmacological Treatment)

ศรีเรือน แก้วกังวาล (2545, หน้า 240-242) กล่าวถึงวิธีการรักษาและช่วยเหลือเด็กกลุ่มนี้ไว้ 3 ประการ ดังนี้

1. การช่วยเหลือต้องมีการทำเป็นทีม

ทีมงานที่ต้องให้ความช่วยเหลือแก่เด็ก ประกอบด้วย แพทย์ พยาบาล นักสังคมสงเคราะห์ นักการศึกษา นักจิตวิทยา นักจิตบำบัด นักอรรถบำบัด เนื่องจากเด็กต้องได้รับการดูแลจากบุคคลที่หลากหลายความถนัดเพื่อแก้ไขปัญหาด้านพฤติกรรมหลายด้าน แต่ที่ขาดไม่ได้คือ บุคคลในครอบครัวของเด็ก ต้องรู้จัก เข้าใจและให้การช่วยเหลือแก่เด็กไม่ยิ่งหย่อนกว่าบุคคลที่ได้รับการฝึกหัดมาเพื่อช่วยเหลือเขาโดยตรง

2. การทำจิตบำบัดและการรักษาทางยา

ในบางกรณีการทำจิตบำบัดแก่เด็กและครอบครัวของเด็กเป็นเรื่องจำเป็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่สาเหตุของภาวะเกิดจากสาเหตุทางจิตวิทยา และความสัมพันธ์ทางลบในครอบครัว แต่การทำจิตบำบัดเหมาะกับใคร และควรใช้แบบใดยังไม่มีคำตอบที่ชัดเจน ทั้งนี้ได้เสนอแนะแนวทางในการทำจิตบำบัด 3 วิธี ได้แก่

2.1 พฤติกรรมบำบัด มีเป้าหมายที่จะให้เด็กลดพฤติกรรมซ้ำ ๆ และช่วยขจัดปัญหาด้านพฤติกรรมที่ผิดปกติอื่น ๆ โดยใช้หลักพฤติกรรมบำบัด ซึ่งเป็นวิธีที่ได้รับความนิยมในการบำบัดภาวะออทิซึมอย่างมาก

2.2 จิตบำบัดแบบประคับประคองต่อครอบครัว (Supportive Psychotherapy) ควรให้ครอบครัวได้ทราบถึงธรรมชาติของโรค และแนะนำการฝึกหัดเด็กลดความเครียด ความวิตกกังวล ความรู้สึกผิดของครอบครัว และกระตุ้นให้รับผิชอบร่วมมือกันในการช่วยเหลือเด็ก

2.3 การรักษาทางหลักในการรักษาทางยา (Drug Treatment) ว่ามีเป้าหมายเพื่อควบคุมพฤติกรรม และอารมณ์ที่ไม่พึงประสงค์เท่านั้น ปัจจุบันยังไม่มีตัวยาใดรักษาภาวะออทิซึมได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล นอกจากนี้เพ็ญแข ลิมศิลา (2546) ได้กล่าวว่าแพทย์ไม่สามารถบอกได้ว่าเด็กออทิสติกที่ได้รับการรักษาแล้วจะหายเหมือนโรคทางกาย เพราะยังไม่ทราบถึงสาเหตุจำเพาะของโรคนี้ชัดเจน อย่างไรก็ตามเด็กที่ได้รับการรักษาอย่างเหมาะสมและต่อเนื่องสามารถพัฒนาดีขึ้น จนสามารถเรียนร่วมกับเด็กปกติและอยู่ในสังคมได้ โดยคนทั่วไปจะมองไม่เห็นความผิดปกติ แต่ผู้ที่อยู่ใกล้ชิดรู้ว่าเขายังมีปัญหาในการปรับตัวในสังคม ความนึกคิด ความเข้าใจ และการแสดงออกทางอารมณ์ติดตัวไปตลอดชีวิต

3. พ่อแม่มีส่วนสำคัญยิ่งในการรักษา

การที่อาการของภาวะออทิซึมของเด็กจะบรรเทาได้นั้น นอกจากแพทย์ ครูจะมีส่วนสำคัญแล้ว พ่อแม่หรือครอบครัวมีความสำคัญยิ่ง เพราะเด็กจะอยู่กับพ่อแม่ และครอบครัวมากที่สุด การมีลูกเป็นเด็กออทิสติกเป็นเรื่องเครียดของครอบครัวและของพ่อแม่ แต่พ่อแม่ต้องเรียนรู้ที่จะยอมรับและช่วยเหลือแก้ไข หากปราศจากความร่วมมือของพ่อแม่แล้วก็ยากที่จะทำการรักษาและช่วยเหลือเด็กให้ดีขึ้นได้ นอกจากนี้ชาญวิทย์ พรนภดล (2548) ได้ให้ความเห็นว่าเด็กออทิสติกที่อาการไม่ดีขึ้นนั้น เป็นเพราะพ่อแม่ไม่ให้ความร่วมมือในการฝึกเด็กอย่างจริงจัง เพราะเกิดความท้อถอยเมื่อเห็นลูกอาการไม่ดีขึ้น มีกรณีศึกษาหลายกรณีที่พบว่าพ่อแม่ที่ยอมรับอาการของลูก และช่วยฝึกลูกอย่างจริงจัง สามารถบำบัดจนอาการหายเกือบเป็นปกติ อย่างไรก็ตามความยากลำบากในการปรับตัวของพ่อแม่และสมาชิกในครอบครัวในการช่วยเหลือดูแลลูกที่มีภาวะออทิซึม ก็คือ ไม่มีความชัดเจนในเรื่องสาเหตุ วิธีการดูแลและวิธีการให้การศึกษาแก่เด็กกลุ่มนี้ (Hallahan & Kauffman, 1994)

จากแนวทางในการรักษาและการช่วยเหลือสำหรับเด็กออทิสติกข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า การรักษาและช่วยเหลือเด็กออทิสติกนั้นแบ่งเป็นแนวทางใหญ่ ๆ 2 แนวทาง คือ การรักษาด้วยยา ซึ่งต้องได้รับการดูแลจากแพทย์ผู้เชี่ยวชาญโดยเฉพาะ และอีกแนวทางคือการบำบัดและปรับพฤติกรรมที่ตัวเด็กเอง ทั้งนี้ต้องได้รับการช่วยเหลือ ความร่วมมือจากพ่อแม่ และครอบครัวของเด็กอย่างแท้จริง จึงจะสามารถพัฒนาเด็กให้ดีขึ้นได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการร่วมมือให้ความช่วยเหลือเด็กนั้น ต้องทำด้วยกันเป็นทีม เพื่อให้เกิดการพัฒนาเด็กได้อย่างสมบูรณ์

การปรับพฤติกรรม (Behavior Modification) หรือ พฤติกรรมบำบัด (Behavior Therapy)

ความหมายการปรับพฤติกรรม หรือ พฤติกรรมบำบัด

O'Leary & Wilson (1987) ได้ให้ความหมายไว้ว่า เป็นการประยุกต์ทฤษฎีการเรียนรู้ และ ข้อค้นพบจากจิตวิทยาการทดลอง เพื่อใช้ในการเปลี่ยน แปลงพฤติกรรมของมนุษย์

Kalish (1981) กล่าวว่า การปรับพฤติกรรมเป็นการนำเอาหลักการแห่งพฤติกรรม (Behavior Principles) ประยุกต์ใช้เพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างเป็นระบบ ทั้งนี้หลักการ แห่งพฤติกรรม หมายถึง หลักการที่ครอบคลุมทั้งแนวคิดของทฤษฎีการเรียนรู้การวางเงื่อนไข และแนวคิดทางจิตวิทยาต่าง ๆ ที่ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์เข้ามาประยุกต์ใช้ได้

ชัยพร วิชชาวุธ (2539) ได้ให้ความหมายว่า การปรับพฤติกรรม เป็นการประยุกต์ หลักการเรียนรู้ เพื่อมุ่งต่อการเปลี่ยน แปลงพฤติกรรมของบุคคล

Mikulas (1978) ให้ความหมายของการปรับพฤติกรรมไว้ว่า การปรับพฤติกรรม คือ การประยุกต์หลักการพฤติกรรมที่ได้จากการทดลองเพื่อแก้ปัญหาพฤติกรรม

ประเทือง ภูมิภักทราคม (2540, หน้า 19) ได้ให้ความหมายของการปรับพฤติกรรม (Behavior Modification) หมายถึง การประยุกต์หลักการพฤติกรรม หรือ หลักการเรียนรู้เพื่อ เปลี่ยนแปลงแก้ไขพฤติกรรมโดยเน้นที่พฤติกรรมที่สามารถ สังเกตเห็นได้หรือวัดได้ เป็นสำคัญ และมีความเชื่อพื้นฐานว่า พฤติกรรมปกติ และไม่ปกติ พัฒนามาจากหลักการเรียนรู้ ดังนั้นการ เปลี่ยนแปลงแก้ไขพฤติกรรมก็เปลี่ยนแปลงได้โดยอาศัย หลักการเรียนรู้ เช่นเดียวกัน

จากความหมายข้างต้น สามารถสรุปความหมายการปรับพฤติกรรมได้ว่า เป็นการนำเอา หลักการแห่งพฤติกรรม (Behavior Principles) ประยุกต์ใช้เพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างเป็น ระบบโดยเน้นที่พฤติกรรมที่สามารถ สังเกตเห็นได้ หรือวัดได้ เป็นสำคัญ

จากข้อความดังกล่าวผู้ศึกษาได้เลือกใช้ความหมายการปรับพฤติกรรมของ Kalish และ ประเทือง ภูมิภักทราคม เนื่องจากมีความหมายที่ครอบคลุมชัดเจน อ่านแล้วเกิดความเข้าใจ และ สามารถใช้เป็นแนวทางพื้นฐานของการศึกษาการปรับพฤติกรรมต่อไป

ลักษณะของการปรับพฤติกรรม

สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต (2541, หน้า 9-10) ได้อธิบายเกี่ยวกับลักษณะสำคัญของการปรับ พฤติกรรมไว้อย่างละเอียด ดังนี้

1. **มุ่งที่พฤติกรรมโดยตรง** โดยที่พฤติกรรมนั้นต้องสังเกตเห็นได้ และวัดได้ตรงกัน ซึ่งพฤติกรรมในที่นี้หมายถึง สิ่งที่บุคคลกระทำ แสดงออก ตอบสนอง หรือโต้ตอบต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง ที่สามารถสังเกตเห็น ได้ยิน นับได้ อีกทั้งวัดได้ตรงกันด้วย

เครื่องมือที่เป็นวัตถุวิสัย ไม่ว่าจะเป็นการตอบสนองนั้นเป็นภายในหรือภายนอกก็ตาม เช่น การร้องไห้ การเดิน การคิด การเดินของชีพจร การอ่านหนังสือ เป็นต้น

2. **ไม่ใช่คำที่เป็นการตีตรา** เช่น คำว่าก้าวร้าว ฉลาด ใจ เกรง ขี้เกียจ เก่ง เป็นต้น เพราะคำเหล่านี้มีความหมายกว้าง ที่รวมพฤติกรรมหลาย ๆ ลักษณะเข้าด้วยกัน ไม่มีความชัดเจน ขาดต่อการสังเกตให้ตรงกัน และขาดต่อการจัดโปรแกรมการปรับพฤติกรรมให้บรรลุเป้าหมายได้ อีกทั้งการตีตราอาจทำให้เด็กหรือผู้ปกครองเกิดความอับอายแล้วจะส่งผลให้เด็กเลือกแสดงพฤติกรรมตาม ที่ถูกตีตราได้

3. **พฤติกรรมไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมที่ปกติหรือปกติ ก็ตาม ย่อมเกิดจากการเรียนรู้ในอดีตทั้งสิ้น** ดังนั้นพฤติกรรมเหล่านี้สามารถเปลี่ยนแปลงได้โดยกระบวนการเรียนรู้

4. **การปรับพฤติกรรมจะเน้นสภาพ และเวลาในปัจจุบันเท่านั้น** แม้ว่าการเรียนรู้จะเกิดขึ้นในอดีตก็ตาม แต่เงื่อนไขสิ่งเร้าและผลกรรมในสภาพปัจจุบันเป็นตัวกำหนดว่า พฤติกรรมที่เรียนรู้ในอดีตจะมีแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นบ่อยครั้งหรือลดลง เมื่อวิเคราะห์ได้ว่าสิ่งเร้าและผลกรรมใดที่ทำให้พฤติกรรมนั้นเกิดบ่อยหรือลดลงในสภาพปัจจุบัน ก็สามารถปรับสิ่งเร้าและผลกรรมให้เหมาะสมยิ่งขึ้น เพื่อทำให้พฤติกรรมดังกล่าวเปลี่ยนแปลงไปตามเป้าหมายที่ต้องการ

5. **การปรับพฤติกรรมนั้นจะเน้นวิธีการทางบวกมากกว่าวิธีการลงโทษ** เนื่องจากเป้าหมายของการปรับพฤติกรรมเน้นการเพิ่มพฤติกรรมที่พึงประสงค์ จึงจำเป็นต้องใช้วิธีการทางบวก เพราะเป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพ ทั้งยังได้ก่อให้เกิดปัญหาทางอารมณ์น้อยกว่าวิธีการลงโทษ แต่ไม่ได้หมายความว่าวิธีการลงโทษไม่ควรใช้ การลงโทษเหมาะสำหรับการลด หรือระงับพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ เพื่อจะได้เสริมสร้างพฤติกรรมใหม่ที่พึงประสงค์ได้

6. **วิธีการปรับพฤติกรรมนั้น สามารถใช้ได้เหมาะสมตามลักษณะของปัญหาแต่ละบุคคล** เพราะคนแต่ละคนมีความแตกต่างกัน การลงโทษอาจใช้ได้ผลกับคน ๆ หนึ่ง แต่อาจใช้ไม่ได้ผลกับอีกหลาย ๆ คน ดังนั้นในการดำเนินการปรับพฤติกรรมจึงต้องคำนึงถึง “ความแตกต่างระหว่างบุคคล” ด้วย

7. **วิธีการปรับพฤติกรรมเป็นวิธีการที่ได้รับการพิสูจน์มาแล้วว่า มีประสิทธิภาพและได้ผลโดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์**

จากข้อความข้างต้น ผู้ศึกษาได้นำลักษณะของการปรับพฤติกรรมไปใช้ในการปรับพฤติกรรมการตีฟู่อื่นของเด็กออทิสติก โดยนำไปเป็นข้อควรพิจารณาและข้อควรตระหนัก ในการปรับพฤติกรรมสำหรับการศึกษาค้นคว้า เพื่อป้องกันความผิดพลาดต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นระหว่างการศึกษาค้นคว้าได้

ขั้นตอนในการปรับพฤติกรรม

ผดุง อารยะวิญญู (2532, หน้า 50-51) ได้กล่าวถึงขั้นตอนในการปรับพฤติกรรมว่า จะต้องกระทำเป็นขั้นตอนตามลำดับ จึงจะทำให้การปรับพฤติกรรมบังเกิดผล ขั้นตอนในการปรับพฤติกรรมควรดำเนินไปเป็นลำดับ ดังนี้

1. **เลือกพฤติกรรมที่ต้องการปรับ** เป็นสิ่งแรกที่ต้องกระทำโดยเลือกพฤติกรรมที่ต้องการปรับอย่างเร่งด่วนก่อน พร้อมทั้งกำหนดพฤติกรรมใหม่ที่จะนำมาทดแทนพฤติกรรมเก่า คือ ต้องการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันไม่พึงประสงค์ไปเป็นพฤติกรรมอันพึงประสงค์ การกำหนดพฤติกรรมนั้นต้องระบุให้ชัดเจนเฉพาะเจาะจง และสังเกตได้
2. **กำหนดวิธีการในการสังเกตพฤติกรรม** หลังจากกำหนดพฤติกรรมของเด็กชัดเจนแล้ว ต้องระบุวิธีสังเกตพฤติกรรมนั้น ๆ ว่าจะสังเกตด้วยวิธีไหน อย่างไร เมื่อใดเพื่อหาข้อมูลยืนยันว่าเด็กได้แสดงพฤติกรรมนั้นแล้ว
3. **เตรียมบันทึกความก้าวหน้าของเด็ก** พฤติกรรมบางอย่างของเด็กอาจจะค่อย ๆ เปลี่ยนไปทีละน้อย ควรต้องคอยบันทึกความก้าวหน้าของพฤติกรรมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป เพื่อเป็นข้อมูลต่อการเลือกวิธีการปรับพฤติกรรมที่เหมาะสมกับเด็ก
4. **เลือกวิธีการที่จะนำมาใช้ในการปรับพฤติกรรม** โดยต้องคำนึงถึงความเหมาะสมของพฤติกรรมนั้น ๆ จึงจะทำให้การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบังเกิดผล วิธีปรับพฤติกรรมมีหลายวิธี เช่น การให้แรงเสริม การงดให้แรงเสริม การลงโทษ ฯลฯ
5. **คาดผลและปัญหาที่จะเกิดขึ้นหลังจากเริ่มลงมือปรับพฤติกรรม** ต้องวางแผนล่วงหน้าว่าเมื่อเริ่มใช้วิธีการปรับพฤติกรรมนั้น เด็กจะมีปฏิกิริยาไปในลักษณะใด ถ้าเด็กยังไม่เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจะปฏิบัติอย่างไร เมื่อใดจะเปลี่ยนเทคนิคในการปรับพฤติกรรม เป็นต้น
6. **กำหนดระยะเวลาให้แน่นอน** นั่นคือต้องกำหนดเวลาว่า ควรเริ่มต้นการปรับพฤติกรรมเมื่อใด ใช้เวลาในการปรับนานเท่าใด และจะสิ้นสุดเมื่อใด เพื่อให้การประเมินผลมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
7. **กำหนดรายละเอียดในการปรับพฤติกรรม** นั่นคือ กำหนดว่าครูต้องปฏิบัติอย่างไรบ้างในการปรับพฤติกรรมของเด็ก
8. **ลงมือปฏิบัติงาน**
9. **บันทึกผลการปฏิบัติงาน** ต้องบันทึกผลตลอดระยะเวลาของการปรับพฤติกรรมว่าเด็กมีพฤติกรรมในลักษณะใด ถ้าวิธีที่ใช้ในการปรับพฤติกรรมไม่ได้ผลก็ควรใช้วิธีอื่นแทน หรือจะใช้หลายวิธีพร้อมกันก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของครู

10. ติดตามผล

ขั้นตอนในการปรับพฤติกรรมที่กล่าวถึงข้างต้นนี้ ไม่รวมไปถึงการศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับตัวเด็ก เช่น การศึกษาประวัติ การรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับเด็ก ฯลฯ เพราะวิธีการดังกล่าวจะอยู่ในขั้นวิเคราะห์ข้อมูล และการศึกษาสาเหตุเกี่ยวกับพฤติกรรมของเด็ก ขั้นตอนที่กล่าวถึงจะนำไปใช้เมื่อเราทราบสาเหตุของพฤติกรรมแล้ว

พวงแก้ว กิจธรรม (2540) ได้กล่าวไว้ว่า การที่จะให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการบำบัดรักษาทางพฤติกรรมของเด็กออทิสติก ผู้ที่ดูแลใกล้ชิดและเกี่ยวข้องกับเด็กออทิสติกควรปฏิบัติต่อเด็ก ดังนี้

- มุ่งมั่นปรับพฤติกรรม
- บันทึกพฤติกรรมที่ไม่ปกติ
- ปรับแก้ที่ละพฤติกรรม
- กำหนดพฤติกรรมซึ่งเป็นเป้าหมายที่จะต้องปรับให้หมดไปแบบระยะสั้นและระยะยาว
- ใช้กิจกรรมที่เด็กสนใจนั้นนำไปสู่การทำกิจกรรมอื่น

จากข้อความข้างต้น สรุปได้ว่า การปรับพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของเด็ก ต้องทำอย่างเป็นขั้นตอน มีการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับตัวเด็กและสาเหตุของการแสดงพฤติกรรมนั้น ๆ ให้ถ่องแท้ก่อน แล้วจึงเลือกวิธีการปรับพฤติกรรมที่เหมาะสมกับตัวเด็กมาใช้ ทั้งนี้ในการลงมือปฏิบัติต้องมีการบันทึกอย่างละเอียด และวิเคราะห์พร้อมกับประเมินผลของการใช้วิธีการนั้นว่า ได้ผลหรือไม่ ถ้าไม่ได้ผลก็ต้องเปลี่ยนวิธีการ หรือจะเลือกใช้วิธีการหลาย ๆ อย่างในการร่วมปรับพฤติกรรมพร้อมกันเลยก็ได้ ทั้งนี้ในการศึกษา ผู้ศึกษาได้นำขั้นตอนการปรับพฤติกรรมมาเป็นแบบแผนของการดำเนินการปรับพฤติกรรมกรณีผู้อื่นของน้องโอม โดยนำมาเป็นขั้นตอนดำเนินการจากการเลือกพฤติกรรมที่ต้องการปรับคือพฤติกรรมการตีเพื่อน แล้วกำหนดการสังเกตพฤติกรรมโดยใช้วิธีการ ABC บันทึกความก้าวหน้า เลือกวิธีการปรับพฤติกรรมที่เหมาะสมกับน้องโอม กำหนดระยะเวลาในการปรับพฤติกรรม กำหนดรายละเอียดต่าง ๆ ในการดำเนินการปรับพฤติกรรม และลงมือปฏิบัติพร้อมทั้งบันทึกผลการปรับพฤติกรรม ทั้งนี้ผู้ศึกษาสามารถสร้างโปรแกรมการปรับพฤติกรรมจำนวน 1 โปรแกรม เพื่อนำไปลดพฤติกรรมการตีผู้อื่น และสร้างพฤติกรรมใหม่คือ พฤติกรรมการลูบแขนเพื่อนแทน

พฤติกรรมที่เป็นปัญหาหรือพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ (Abnormal Behavior)

ความหมาย

ประเทือง ภูมิภักทราคม (2540, หน้า 23) ได้กล่าวถึงพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ในมุมมองของนักจิตวิทยาว่า หมายถึง พฤติกรรมที่ผิดปกติไปจากคนทั่ว ๆ ไปในสังคม ทั้งนี้ผดุง อารยะวิญญู

(2532, หน้า 10-11) กล่าวเพิ่มเติมถึงการแสดงออกทางพฤติกรรมที่เป็นปัญหาว่า ลักษณะพฤติกรรมจะแสดงให้เห็นในรูปแบบที่หยาบกร้าว มีอารมณ์ไม่มั่นคง ก้าวร้าวและรุกรานคนอื่น

Gilbert (1975) ให้คำจำกัดความของคำว่า ปัญหาทางพฤติกรรมในแง่ของการศึกษาไว้ดังนี้ เป็นพฤติกรรมอันไม่พึงปฏิบัติในโรงเรียน รวมไปถึงการฝ่าฝืนกฎและระเบียบต่าง ๆ ของโรงเรียน มีความประพฤติในลักษณะที่ไม่เป็นที่ยอมรับของสังคม ส่วนการแสดงพฤติกรรมที่สังเกตเห็นได้ เช่น ความล้มเหลวทางการเรียน ด้อยสติปัญญา ก้าวร้าว ต่อต้านสังคม เจื่องหงอย ถดถอย มีปัญหาทางเพศ และพูดผิดปกติ ซึ่งความหมายนี้ครอบคลุมเพียงแต่พฤติกรรมที่เกิดขึ้นในโรงเรียนเท่านั้น ไม่ครอบคลุมไปถึงพฤติกรรมที่เกิดขึ้นนอกโรงเรียน

ผดุง อารยะวิญญู (2542, หน้า 2) กล่าวถึงพฤติกรรมที่เป็นปัญหาว่า เป็นพฤติกรรมทุกพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปจากเกณฑ์ปกติ อันจะสร้างปัญหาให้แก่ตัวเด็กและผู้อื่นทั้งนี้อาจแสดงออกในลักษณะที่ก้าวร้าว เกร่ ก่อวุ่นหรือเป็นไปในทางที่ถดถอย หนีความจริง เจื่องหงอย เพื่อฝัน หรือเชื่องซึม

สรุปความหมายข้างต้นไปในทิศทางเดียวกันว่า พฤติกรรมที่เป็นปัญหาหรือพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ คือ พฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกมาโดยมีความเบี่ยงเบนไปจากเกณฑ์ปกติ หรือผิดปกติไปจากคนทั่ว ๆ โดยแสดงพฤติกรรมในทางลบหรือไม่พึงประสงค์ ในการศึกษาครั้งนี้ พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์คือ พฤติกรรมการตีผู้อื่นของน้องโอมซึ่งแสดงความถี่มากที่สุด ในช่วงเวลา 12.40-13.40 น. ของวัน ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่นักเรียนในห้องต้องเรียนวิชาคณิตศาสตร์

สาเหตุของพฤติกรรมที่เป็นปัญหา

ประเทือง ภูมิภัทราคม (2540, หน้า 30-33) ได้อธิบายรายละเอียดเกี่ยวกับสาเหตุที่ก่อให้เกิดปัญหาทางด้านพฤติกรรม ซึ่งแบ่งออกได้ 3 สาเหตุ ไว้ดังนี้

1. พันธุกรรม เป็นที่ยอมรับกันว่า สิ่งถ่ายทอดจากบรรพบุรุษไปสู่ลูกหลาน โดยผ่านกระบวนการของพันธุกรรม มิใช่มีแต่ลักษณะทางกายเท่านั้นหากยังรวมถึงลักษณะทางพฤติกรรมด้วย ได้มีการศึกษาการถ่ายทอดลักษณะทางพันธุกรรมที่เรียกว่า พันธุศาสตร์แห่งพฤติกรรม (Behavior Genetics) ขึ้นมาเพื่อศึกษาและค้นคว้าในเรื่องนี้อย่างเป็นระบบ วิธีการที่ใช้มีหลายวิธี เช่น ศึกษาโดยใช้วิธีการผสมพันธุ์ การวิเคราะห์เครือญาติ การวิเคราะห์ความคล้าย ซึ่งผลจากการศึกษาแสดงให้เห็นว่าลักษณะทางพฤติกรรมบางอย่างสามารถถ่ายทอดทางพันธุกรรมได้

2. ความผิดปกติทางชีวเคมี ซึ่งเกิดขึ้นในร่างกายของมนุษย์ และมีผลต่อลักษณะพฤติกรรมของมนุษย์ด้วย เช่น อาการ PKU หรือผู้ที่ร่างกายไม่สามารถสังเคราะห์เอนไซม์สำหรับการเผาผลาญฟีนิลาลานินให้เป็นไทโรซินได้ ถ้าร่างกายสะสมฟีนิลาลานินมากก็จะกลายเป็นกรดทำลายสมองที่กำลังเจริญเติบโต ทำให้เด็กกลายเป็นเด็กปัญญาอ่อน ดังนั้นความผิดปกติทางชีวเคมีจึงน่าจะมีส่วนทำให้เกิดพฤติกรรมที่ผิดปกติขึ้น

3. สิ่งแวดล้อม พฤติกรรมที่เป็นปัญหานั้นเนื่องมาจากสิ่งแวดล้อมนั้นเกิดขึ้นจากการที่มนุษย์ต้องมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม มนุษย์จะต้องปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมให้ได้ ถ้าปรับตัวไม่ได้ก็จะเกิดปัญหาขึ้นได้ สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์ปฏิสัมพันธ์อยู่ตลอดเวลา สามารถแบ่งออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

3.1 สิ่งแวดล้อมทางบ้าน เป็นสิ่งแวดล้อมประเภทแรกของเด็ก และเป็นสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อลักษณะพฤติกรรมของเด็กมากที่สุด ทั้งนี้บ้านหรือครอบครัวมีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมพฤติกรรมของเด็ก โดยเฉพาะลักษณะและวิธีการอบรมของบุคคลในครอบครัว และพฤติกรรมของพ่อแม่จะส่งผลและมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมเด็กเป็นอย่างมาก

3.2 สิ่งแวดล้อมในโรงเรียน นับว่าสำคัญมากอีกแห่งหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อเด็ก เนื่องจากโรงเรียนมีหน้าที่ในการถ่ายทอดวิชาความรู้และปลูกฝังคุณลักษณะที่ดีงามให้แก่เด็ก แต่หากการปฏิบัติของครูต่อเด็กเป็นไปด้วยความไม่ถูกต้องเหมาะสม ก็อาจเป็นสาเหตุของพฤติกรรมที่เป็นปัญหาของเด็กได้

3.3 สิ่งแวดล้อมในสังคม มีทั้งสิ่งแวดล้อมที่เป็นบุคคลและสิ่งแวดล้อมที่มีใช้บุคคล ได้แก่ สภาพดินฟ้าอากาศและสภาพของชุมชน ในบรรดาสังคมสิ่งแวดล้อมเหล่านี้บุคคลจัดว่ามีอิทธิพลต่อการหล่อหลอมพฤติกรรมของเด็กเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นสิ่งแวดล้อมในสังคมโดยเฉพาะบุคคลในสังคมหรือในชุมชนที่เด็กมีโอกาสเกี่ยวข้องด้วย ย่อมมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของเด็กได้

3.4 สื่อมวลชน ไม่ว่าจะเป็นวิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ หนังสือพิมพ์หรือสื่ออื่น ๆ ในลักษณะเดียวกันมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของเด็กเป็นอย่างมาก ยิ่งในปัจจุบันความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมีมาก การแพร่ข่าวสารข้อมูล หรือเรื่องราวต่าง ๆ โดยอาศัยสื่อดังกล่าวข้างต้น สามารถกระทำได้อย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ซึ่งมีผลกระทบต่อพฤติกรรมเด็กเพราะเป็นตัวกลางในการเสนอตัวแบบให้แก่เด็ก ถ้าสื่อเหล่านี้เสนอข่าวสาร ข้อเท็จจริง หรือภาพของเรื่องราวที่ขาดความรอบคอบหรือไม่เหมาะสมให้แก่เด็ก เด็กจะเลียนแบบพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมไป ย่อมเป็นสาเหตุให้เด็กมีพฤติกรรมที่เป็นปัญหาตามมา

จากข้อความข้างต้น ผู้ศึกษาได้สังเกตพฤติกรรมโดยการทำ ABC ถึงสาเหตุของการเกิดพฤติกรรมการตีผู้อื่นของน้องโอม ปรากฏว่าสาเหตุของการเกิดพฤติกรรมนั้นมาจากสิ่งแวดล้อม เนื่องจากน้องโอมเลียนแบบพฤติกรรมการตีจากครู หรือ เพื่อน แล้วส่งผลให้น้องโอมนำพฤติกรรมนั้นมาใช้เป็นพฤติกรรมถาวรในการเรียกร้องความสนใจจากผู้อื่นนั่นเอง

ลักษณะของพฤติกรรมที่เป็นปัญหา

ประเทือง ภูมิภักทราคม (2540, หน้า 28-30) ได้อธิบายถึงลักษณะของพฤติกรรมที่เป็นปัญหาของบุคคล สามารถแบ่งกลุ่มตามลักษณะของพฤติกรรมออกเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ได้ 6 กลุ่มด้วยกัน ดังนี้

1. พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับบุคลิกภาพ ปัญหาในลักษณะนี้จะเกี่ยวข้องกับความรู้สึกวิตกกังวล ความกลัวหรือความท้อแท้สิ้นหวัง บุคคลพวกนี้จะไม่มีความสุข ไม่ค่อยแสดงออก พฤติกรรมที่เห็นได้ชัด คือ ถอยหนี หลีกเลียง เฉื่อยชา จี้อาย อ่อนไหวง่าย รู้สึกมีปมด้อย ท้อแท้ จี้กั้ว ฝืนกลางวัน และวิตกกังวลมากจนเกินไป

2. พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับปัญหาการแสดงออก จะเกี่ยวข้องกับการแสดงออกในทางก้าวร้าว ต่อต้านสังคมอันเป็นเหตุทำให้เกิดความขัดแย้งกับเพื่อน ผู้เกี่ยวข้องหรือผู้มีอำนาจอื่น ๆ แม้กระทั่งผู้ปกครองของเขาก็ตาม พฤติกรรมนี้เห็นได้จากการชกต่อย ไม่เชื่อฟัง ระบายผู้อื่น ทำลายของ เรียกร้องความสนใจ อิจฉาริษยา ใช้ภาษาหยาบคาย เด็กพวกนี้ไม่รู้ว่าตนเองกระทำความผิดอีกด้วย

3. พฤติกรรมที่เกิดจากความแปรปรวนทางอารมณ์ มีลักษณะการแสดงออกหลายลักษณะ ซึ่งเป็นผลมาจากความผิดปกติทางอารมณ์ เช่น มีความคิดสับสน เห็นภาพหลอน แสดงพฤติกรรมแปลก ๆ ที่คนปกติทั่วไปไม่ทำกัน บางคนเดินพูดคนเดียว คิดว่าตนเองมีอำนาจ ไม่สามารถรับรู้ความจริงได้ เป็นต้น

4. พฤติกรรมที่แสดงถึงการขาดวุฒิภาวะ คือ การแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมกับวัย หรือขั้นพัฒนาการของมนุษย์แต่ละวัย ถ้าดูผิวเผินไม่พิจารณาวัยและขั้นพัฒนาการอาจเห็นว่าเป็นพฤติกรรมปกติ แต่เมื่อพิจารณาแล้วอาจพบว่าเป็นพฤติกรรมที่เป็นปัญหา

5. พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับความผิดพลาดในการรับรู้ทางสังคม ซึ่งเกิดจากความผิดพลาดในการรับรู้สิ่งเร้าในสังคม พฤติกรรมที่เป็นปัญหาอาจเห็นได้จากการที่ไม่สามารถรับรู้และเข้าใจคำพูดหรือสนทนาของผู้อื่น ไม่รู้ว่าเมื่อไรควรพูด เมื่อไรควรหยุดพูด ไม่เข้าใจภาษาท่าทาง และแสดงออกในสังคมที่ไม่เหมาะสม

6. พฤติกรรมที่เกิดเนื่องจากการอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะสม เช่น เด็กที่อยู่ในครอบครัวที่พ่อแม่ทะเลาะกัน ไม่ปรองดองกัน คำทอกันให้เด็กเห็นและได้ยิน เด็กก็จะเลียนแบบพฤติกรรมเหล่านั้นจากพ่อแม่ เด็กจึงไม่รู้ว่าพฤติกรรมที่พ่อแม่แสดงให้เห็นเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องได้ เพราะเขาอยู่ในสภาพแวดล้อมเช่นนั้นมาตลอดเวลา ตั้งแต่เล็กจนโต

จากข้อความข้างต้น สรุปได้ว่าพฤติกรรมการตีผู้อื่นของน้องโอมเป็นพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับปัญหาการแสดงออก นั่นคือ แสดงพฤติกรรมในทางก้าวร้าวไม่เหมาะสม คือ การตีผู้อื่น เพื่อเรียกร้องความสนใจ และน้องโอมก็ไม่รู้ว่าตนเองกระทำความผิดด้วย

การวิเคราะห์พฤติกรรมประยุกต์ (Applied Behavior Analysis : ABA)

ผดุง อารยะวิญญู (2546, หน้า 73) กล่าวว่า ชื่อภาษาอังกฤษของการวิเคราะห์พฤติกรรมประยุกต์ คือ Applied Behavior Analysis ใช้ชื่อย่อว่า ABA (เอบีเอ) เป็นการนำวิธีการปรับพฤติกรรมมาใช้ในการสอนเด็กออทิสติก วิธีนี้พัฒนาขึ้นโดย อีแวน โลวาสส์ (Ivan Lovass) พร้อมทั้งอธิบายว่าเป็นเทคนิคที่นำมาใช้สอนทักษะต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นในตัวเด็ก วิธีนี้จะแยกทักษะใหญ่ออกเป็นทักษะย่อย ๆ หลายทักษะ ครูจะเริ่มสอนทักษะย่อย ๆ เหล่านั้นอย่างเข้มข้นทีละทักษะตามลำดับ เมื่อเด็กเกิดทักษะแรกแล้วจึงฝึกทักษะต่อไป ในขั้นสุดท้ายจึงนำทักษะย่อย ๆ เหล่านั้นรวมกันเข้าเป็นทักษะใหญ่ จึงทำให้เด็กเกิดทักษะสำคัญได้

ความหมายของการวิเคราะห์พฤติกรรมประยุกต์

ผดุง อารยะวิญญู (2546, หน้า 73) ได้ให้ความหมายไว้ว่า เป็นการนำวิธีการปรับพฤติกรรมมาใช้ในการสอนเด็ก และเหมาะสมอย่างยิ่งในการสอนหรือปรับพฤติกรรมของเด็กออทิสติก

O'Leary and Terrence (1987) ได้ให้นิยามไว้ว่า คือการปรับพฤติกรรมภายนอก (Overt Behavior) โดยอาศัยหลักการ และกระบวนการตามทฤษฎีการเรียนรู้การวางเงื่อนไขการกระทำ (Operant Conditioning) ของ B.F. Skinner ซึ่งมีแนวคิดพื้นฐานของทฤษฎีว่า พฤติกรรมเป็นผลของสิ่งแวดล้อม คือ พฤติกรรมจะเข้มข้นขึ้นเนื่องจากผลของการได้รับเสริมแรง และพฤติกรรมจะอ่อนลงเนื่องจากผลของการลงโทษ เน้นวิธีการศึกษาโดยศึกษาตัวอย่าง (Subject) เป็นรายบุคคล มีการวัดซ้ำอย่างมีความเป็นปรนัยภายใต้การควบคุมเงื่อนไขต่าง ๆ ได้อย่างดี

กล่าวโดยสรุปการวิเคราะห์พฤติกรรมประยุกต์ หมายถึง การนำวิธีการปรับพฤติกรรมมาประยุกต์ใช้ในการสอนหรือแก้ไขปัญหา การปรับลดทางพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์หรือนำมาเพิ่มหรือสร้างพฤติกรรมใหม่ที่พึงประสงค์ของบุคคล โดยใช้หลักการพื้นฐานตามทฤษฎีการเรียนรู้การวางเงื่อนไขการกระทำของสกินเนอร์ และนำมาใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ คือ เป็นหลักการที่นำมาปฏิบัติในการปรับพฤติกรรมของน้องโอม โดยเริ่มตั้งแต่การศึกษาพฤติกรรมของน้องโอม แล้วสร้างโปรแกรมการฝึกโดยมีพื้นฐานการปรับพฤติกรรมแบบการวางเงื่อนไข ซึ่งนำมาใช้ประกอบกับเทคนิคการปรับพฤติกรรมอีก 4 แบบ คือ การเสนอตัวแบบการกระทำที่มีชีวิต การชี้แนะ การเสริมแรงทางบวกด้วยเบียร์รถรถ และการลงโทษโดยการปรับสินไหม

หลักการพื้นฐานของการวิเคราะห์พฤติกรรมประยุกต์

ประเทือง ภูมิภักทราคม (2540, หน้า 6-7) และสมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต (2541, หน้า 6-9) ได้กล่าวถึงวิวัฒนาการของความเป็นมาของการปรับพฤติกรรมสมัยใหม่ว่า ได้มีการพัฒนาเทคนิควิธีการ เพื่อใช้ในการแก้ไขพฤติกรรมที่ไม่ปกติต่าง ๆ มากมาย ทั้งนี้การปรับพฤติกรรมแบบการวิเคราะห์พฤติกรรมประยุกต์มีหลักการพื้นฐานมาจากทฤษฎีการเรียนรู้การวางเงื่อนไข

การกระทำ(Operant conditioning) ที่นำไปประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหามนุษย์ และผู้ที่มีบทบาทสำคัญคือ Burrhus F. Skinner โดยที่เขาได้อธิบายแนวความคิดเกี่ยวกับจิตบำบัดเสียใหม่ให้อยู่ในรูปของพฤติกรรม โดยการเน้นว่า พฤติกรรมเป็นสิ่งสำคัญที่ผลักดันให้มีการพัฒนาเทคนิคการปรับพฤติกรรม ซึ่งเป็นวิธีการแก้ปัญหาที่เน้นเทคนิควิธีการแก้ปัญหา (Treatment-Oriented Approach) นอกจากนี้ในปี ค.ศ.1953 ได้มีการใช้คำว่า “พฤติกรรมบำบัด” (Behavior Therapy) เป็นครั้งแรกในสหรัฐอเมริกา โดยปรากฏอยู่ในรายงานผลการวิจัยของลินด์สเลย์ สกินเนอร์ และโซโลมอน ซึ่งใช้คำนี้เพื่อเรียกวิธีการบำบัดผู้ป่วยทางจิตด้วยหลักการเสริมแรง (Lindsley, Skinner & Solomon, 1953 อ้างในสมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, 2541, หน้า 6) จากนั้นได้มีการนำเอาแนวคิดของทฤษฎีไปแก้ไขพฤติกรรมที่เป็นปัญหาของเด็กไม่ว่าจะเป็นเด็กพิการ หรือเด็กก่อนวัยเรียน (Bijou & Baer, 1961 อ้างในสมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, 2541, หน้า 6) และในปี 1965 Ullmann และ Krasner ได้ตีพิมพ์หนังสือที่รวบรวมการนำเอาหลักการเรียนรู้การวางเงื่อนไขแบบการกระทำไปใช้กับผู้ที่มีความผิดปกติทางจิตในหลายลักษณะ (สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, 2541, หน้า 6)

ผดุง อารยะวิญญู (2546, หน้า 73-74) กล่าวว่าในปี 1980's จนถึงปัจจุบัน อีแวน โลวาสส์ (Ivan Lovass) ได้พัฒนาเทคนิควิธีการปรับพฤติกรรมเพื่อนำมาใช้ในการสอนเด็กออทิสติกโดยอาศัยทฤษฎีการวางเงื่อนไขการกระทำของสกินเนอร์ วิธีนี้อาจมีชื่อเรียกคล้อยกันหลายชื่อ ได้แก่ Discreet Trial (DT), Discreet Trial Therapy/Teaching (DTT) , Intensive Behavior Intervention (IBI) และ Applied Behavior Analysis (ABA) พร้อมทั้งอธิบายว่าเป็นเทคนิคที่นำมาใช้สอนทักษะต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นในตัวเด็กโดยแยกทักษะใหญ่ออกเป็นทักษะย่อย ๆ หลายทักษะ (Task Analysis)

กล่าวโดยสรุปการวิเคราะห์พฤติกรรมประยุกต์มีหลักการพื้นฐานมาจากทฤษฎีการเรียนรู้การวางเงื่อนไขการกระทำ (Operant conditioning) ของ Skinner ต่อมา Ivan Lovass ได้พัฒนาเทคนิคนี้เรื่อยมาตั้งแต่ปี 1980's จนถึงปัจจุบัน เพื่อนำมาใช้ในการสอนและการปรับพฤติกรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งกับเด็กที่มีภาวะออทิสซึม

ทฤษฎีการเรียนรู้ที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์พฤติกรรมประยุกต์

สำหรับการศึกษาคำนี้ นอกจากใช้แนวคิด และหลักการพื้นฐานตามทฤษฎีการเรียนรู้การวางเงื่อนไขการกระทำตามวิธีการปรับพฤติกรรมแบบวิเคราะห์พฤติกรรมประยุกต์แล้ว ผู้ศึกษายังเลือกใช้ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมของ Albert Bandura ที่มีแนวคิดต่อกระบวนการเรียนรู้ทางพฤติกรรมว่า การเรียนรู้เกิดจากกระบวนการสังเกตและเลียนแบบพฤติกรรมจากตัวแบบทั้งที่เป็นของจริงและตัวแบบที่เป็นสัญลักษณ์ (ประเทือง ภูมิภักทราคม, 2540, หน้า 12)

1. ทฤษฎีการวางเงื่อนไขการกระทำ (Operant Conditioning)

สจวร์ต ลอว์เรนซ์ (2544, หน้า 189-196) ได้กล่าวว่า ผู้คิดค้นทฤษฎีนี้ คือ เบอรัลล์ เอฟ. สกินเนอร์ (Burrhus F. Skinner) นักจิตวิทยาชาวอเมริกัน สกินเนอร์ใช้ทฤษฎีนี้อธิบายกระบวนการเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมต่าง ๆ ทั้งของมนุษย์และสัตว์ ในเวลาต่อมาได้มีการนำแนวคิดและหลักการไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์หลายอย่าง จนกระทั่งท่านได้รับเลือกให้เป็นนักจิตวิทยาที่ได้รับการยกย่องมากที่สุดในศตวรรษนี้ สกินเนอร์ทำการทดลองการวางเงื่อนไขแบบโอเปอเรนท์ (Operant Conditioning) โดยใช้หนูและนกเป็นสัตว์ทดลอง สกินเนอร์มีความเชื่อมั่นว่า “แรงเสริม” เป็นตัวแปรสำคัญในการเปลี่ยนพฤติกรรมหรือการเรียนรู้ของเด็ก ตามทฤษฎีของนักจิตวิทยา กลุ่มพฤติกรรมนิยม ให้ความสนใจเกี่ยวกับพฤติกรรมที่เห็นได้ชัด สามารถวัดได้ สังเกตได้และทดสอบได้ แนวคิดของนักจิตวิทยา กลุ่มนี้ถือว่า “สิ่งแวดล้อมหรือประสบการณ์” จะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรม และ “การเรียนรู้” จะเกิดขึ้นเมื่อมีการเชื่อมโยงระหว่าง “สิ่งเร้า” กับ “การตอบสนอง” การแสดงพฤติกรรมจะมีความถี่มากขึ้นถ้าหากได้รับการเสริมแรง

ประเทือง ภูมิภักทราคม (2540, หน้า 51) ได้กล่าวถึง แนวคิดพื้นฐานของทฤษฎีนี้ว่า พฤติกรรมของมนุษย์ขึ้นอยู่กับอยู่ภายใต้การควบคุมของเงื่อนไขการเสริมแรง และเงื่อนไขการลงโทษ

สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต (2541, หน้า 32) ได้กล่าวถึงแนวคิดของทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบการกระทำนั้น มีความเชื่อว่าพฤติกรรมของบุคคลเป็นผลพวงเนื่องมาจากการปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม พฤติกรรมที่เกิดขึ้น (Emitted) ของบุคคลจะแปรเปลี่ยนไปเนื่องมาจากผลกระทบ (Consequences) ที่เกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมนั้น สกินเนอร์ให้ความสนใจกับผลกระทบ 2 ประเภท ได้แก่ ผลกระทบที่เป็นตัวเสริมแรง (Reinforces) ที่ทำให้พฤติกรรมที่บุคคลกระทำอยู่นั้นมีอัตราการทำเพิ่มมากขึ้น และผลกระทบที่เป็นตัวลงโทษ (Punisher) ที่ทำให้พฤติกรรมที่บุคคลกระทำนั้น ยุติลง ประเทือง ภูมิภักทราคม (2540, หน้า 53-54) ได้อธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการกระทำว่ามีมากมาย มีทั้งผลกระทบที่เป็นที่ต้องการของเจ้าตัวผู้กระทำ และผลกระทบที่ไม่เป็นที่ต้องการของเจ้าตัวผู้กระทำ ผลกระทบที่เป็นที่ต้องการเรียกว่า ผลกระทบทางบวก และการให้ผลกระทบทางบวกเรียกว่า การเสริมแรง และมีการแบ่งประเภทการเสริมแรงไปอีก 2 ประเภท คือ การเสริมแรงทางบวก และการเสริมแรงทางลบ ส่วนผลกระทบที่ไม่เป็นที่ต้องการเรียกว่า ผลกระทบทางลบ การให้ผลกระทบทางลบเรียกว่า การลงโทษ ทั้งนี้การลงโทษแบ่งออกเป็น 2 ประเภทเช่นกัน คือ การลงโทษทางบวก และการลงโทษทางลบ

ประเทือง ภูมิภักทราคม (2540, หน้า 68) กล่าวถึง การเสริมแรง และการลงโทษไว้ดังนี้ การเสริมแรงแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ การเสริมแรงทางบวก หมายถึง การเพิ่มความถี่ของพฤติกรรมอันเป็นผลเนื่องมาจากการให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งภายหลังพฤติกรรมนั้น อีกประเภทหนึ่ง คือ การเสริมแรงทางลบ หมายถึง การเพิ่มความถี่ของพฤติกรรมอันเนื่องมาจากการแสดง

พฤติกรรมนั้นแล้วสามารถถอดถอนสิ่งเร้าที่ไม่พึงปรารถนาออกได้ ส่วนการลงโทษนั้นก็สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภทเช่นเดียวกัน คือ การลงโทษทางบวก หมายถึง การให้สิ่งใด ๆ ก็ตามภายหลังพฤติกรรมของอินทรีย์แล้วมีผลทำให้พฤติกรรมนั้นยุติหรือลดลง ส่วนการลงโทษทางลบ หมายถึง การถอดถอนสิ่งใด ๆ ก็ตามภายหลังพฤติกรรมของอินทรีย์แล้วมีผลทำให้พฤติกรรมนั้นยุติ หรือลดลง

ประเทือง ภูมิภักทรากม (2540, หน้า 58) ได้นำเสนอการจัดเงื่อนไขผลกรรม ซึ่งประกอบ ด้วยการเสริมแรงทางบวก การเสริมแรงทางลบ การลงโทษทางบวก และการลงโทษทางลบ สามารถสรุปให้ชัดเจนเข้าใจง่าย ดังนี้

	สิ่งที่พึงพอใจ	สิ่งที่ไม่พึงพอใจ
การให้	การเสริมแรงบวก	การลงโทษทางลบ
การถอดถอน	การลงโทษทางบวก	การเสริมแรงลบ

ชัยพร วิชชาวุธ (2539) ได้เสนอการวางเงื่อนไขผลกรรมว่ามีขั้นตอนที่สำคัญ 3 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 กำหนดพฤติกรรมที่ต้องการให้เกิดขึ้นในสภาพการณ์หนึ่ง ๆ และกำหนดผลกรรมที่จะใช้ควบคุมพฤติกรรมนั้น ๆ

ขั้นที่ 2 เสนอสัญญาณที่เป็นสิ่งเร้าเพื่อการจำแนกว่าเมื่อไรต้องแสดงพฤติกรรม แล้วสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียนที่เกิดขึ้นซึ่งอาจมีพฤติกรรมที่หลากหลาย

ขั้นที่ 3 พฤติกรรมที่ซับซ้อน และไม่สามารถเกิดขึ้นได้อย่างสมบูรณ์ในขั้นที่ 2 แต่ใช้เทคนิคการแต่งพฤติกรรม (Shaping) และใช้มากในการฝึกพฤติกรรมทางภาษาและทักษะต่าง ๆ ทั้งในมนุษย์และสัตว์

จากข้อความข้างต้นสรุปได้ว่า ตามทฤษฎีของสกินเนอร์นั้นเชื่อว่าพฤติกรรมมนุษย์เกิดจากการเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับสิ่งเร้าในสภาพแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและผลกรรมที่เกิดขึ้นหลังจากแสดงพฤติกรรมนั้น โดยเน้นที่ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมและผลกรรมเป็นสำคัญ ผลกรรมที่เกิดจากการกระทำมีทั้งผลกรรมที่ผู้กระทำการเรียกว่า ผลกรรมทางบวกและผลกรรมที่ผู้กระทำไม่ต้องการ เรียกว่า ผลกรรมทางลบ การให้ผลกรรมทางบวกเรียกว่า การเสริมแรง แบ่งได้ 2 ประเภท คือ การเสริมแรงทางบวกและการเสริมแรงทางลบ ส่วนการให้ผลกรรมทางลบเรียกว่า การลงโทษ แบ่งได้ 2 ประเภท คือ การลงโทษทางบวกและการลงโทษทางลบ สำหรับการวางเงื่อนไขผลกรรมมีทั้งหมด 3 ขั้นตอนดังกล่าวข้างต้น

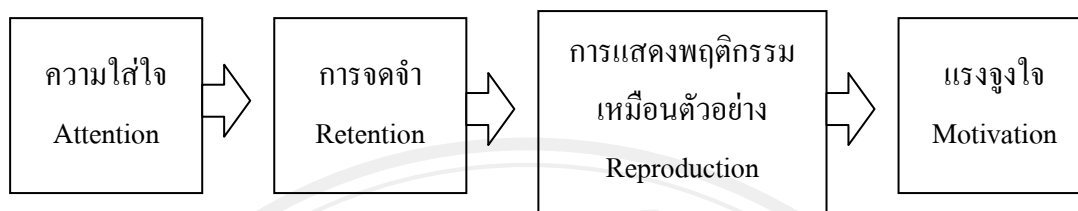
ประเด็นสำคัญคือขั้นตอนที่ 3 ซึ่งกล่าวถึงพฤติกรรมที่ซับซ้อนไม่สามารถเกิดขึ้นได้อย่างสมบูรณ์ในขั้นตอนที่ 2 ให้ใช้กระบวนการแต่งพฤติกรรมเข้ามาช่วย เพื่อเสริมให้พฤติกรรมเกิดได้อย่างสมบูรณ์

จากหลักการดังกล่าวผู้ศึกษาเลือกใช้การวิเคราะห์พฤติกรรมประยุกต์เป็นวิธีการหลักในการศึกษา ดังนั้นการนำหลักทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบการกระทำมาใช้เป็นพื้นฐานในการปรับพฤติกรรม และเลือกเทคนิควิธีการตามหลักทฤษฎี ได้แก่ การเสริมแรงทางบวกโดยเบี้ยยรรถกรการลงโทษโดยการปรับสินไหมและการชี้แนะทางวาจา มาใช้เป็นเทคนิคร่วมในการปรับพฤติกรรม เนื่องจากเทคนิคที่เลือกมานี้ เป็นเทคนิคที่ไม่มีกระบวนการอันซับซ้อน วิธีการใช้เหมาะสมและสอดคล้องกับลักษณะความบกพร่อง สภาพการณ์และสิ่งแวดล้อมของผู้เรียน ภายใต้หลักการที่ควรคำนึงถึงในเรื่องความแตกต่างระหว่างบุคคล

2. ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคม (Social Cognitive Learning Theory)

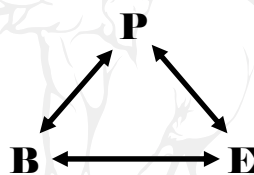
สุรางค์ ไคว์ตระกูล (2541, หน้า 235-244) กล่าวว่าทฤษฎีนี้พัฒนาโดยนักจิตวิทยาชาวแคนาดา ชื่อ อัลเบิร์ต บันดูรา (Albert Bandura) ได้พัฒนาทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory) และได้เปลี่ยนชื่อใหม่เป็น Social Cognitive Theory แนวคิดพื้นฐานของทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคม มีทัศนะในเรื่องการเรียนรู้ว่าการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นไม่จำเป็นต้องแสดงพฤติกรรมออกมาทันที แต่การเรียนรู้เป็นการได้มาซึ่งความรู้ใหม่ (Acquired New Knowledge) ดังนั้นการเรียนรู้ในแนวทฤษฎีนี้คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เกิดขึ้นภายในโดยไม่จำเป็นต้องแสดงออกมาให้เห็น แต่ถ้ามีการแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมภายนอก ก็เป็นการยืนยันว่าเกิดการเรียนรู้ ซึ่งบันดูราเน้นการเรียนรู้ที่เกิดจากการสังเกตตัวแบบ หรือการเรียนรู้โดยการสังเกต (Observation Learning) เมื่อบุคคลสังเกตตัวแบบแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ก็จะจดจำพฤติกรรมต่าง ๆ ของตัวแบบเอาไว้ แต่ไม่ได้แสดงพฤติกรรมตามตัวแบบในทันทีทันใด ต่อมาเมื่อมีโอกาสจึงได้แสดงพฤติกรรมนั้นออกมา เช่น เด็กสังเกตพฤติกรรมความก้าวร้าวของพ่อแม่หรือกลุ่มคนใกล้ชิดที่มีต่อกัน เด็กก็จะจดจำเอาไว้ซึ่งขั้นตอนนี้นับว่าถือว่าได้เกิดการเรียนรู้ ต่อมาเมื่อมีโอกาสเหมาะสมเด็กจะแสดงพฤติกรรมความก้าวร้าวออกมาทันที

Bandura (1977) ได้อธิบายกระบวนการเรียนรู้โดยการสังเกต (Observation Learning) คือ การเรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบซึ่งมีทั้งตัวแบบที่เป็นคนจริงและตัวแบบสัญลักษณ์ การสังเกตตัวแบบทำให้บุคคลเรียนรู้ทั้งพฤติกรรมการแสดง ออกจากความคิด อารมณ์ และอื่น ๆ พร้อม ๆ กัน ตัวแบบที่บุคคลเห็นจะช่วยให้บุคคลเรียนรู้พฤติกรรมใหม่ เสริมพฤติกรรมให้ดีขึ้น และยับยั้งการแสดงพฤติกรรมบางอย่าง ทั้งนี้กระบวนการเรียนรู้โดยการสังเกตที่ทั้งหมด 4 อย่าง คือ กระบวนการใส่ใจ (Attention) กระบวนการจดจำ (Retention) กระบวนการแสดงพฤติกรรมเหมือนกับตัวแบบ (Visual Imagery) และกระบวนการจูงใจ (Motivation) ทั้งนี้กระบวนการในการเรียนรู้โดยการสังเกตสามารถนำเสนอในรูปแบบแผนผัง ดังนี้

แผนผังกระบวนการในการเรียนรู้โดยการสังเกต

ประเทือง ภูมิภักทราคม (2540, หน้า 59-60) กล่าวว่า บันดูราเชื่อว่า บุคคลมีความสามารถในการใช้สัญลักษณ์ ดังนั้นการเกิดพฤติกรรมของมนุษย์ สามารถอธิบายในรูปของการมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างต่อเนื่องระหว่างพฤติกรรม องค์ประกอบส่วนบุคคล และองค์ประกอบทางสิ่งแวดล้อม Bandura (1977) ได้อธิบายถึงลักษณะการมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างองค์ประกอบ 3 ด้าน (Triad Reciprocal Determinant)

การมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างพฤติกรรม (B)
องค์ประกอบตัวบุคคล (P) และองค์ประกอบทางสิ่งแวดล้อม (E)

$P \longleftrightarrow B$ เป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวบุคคล ได้แก่ ความคิด ความคาดหวัง ความเชื่อ ความรู้สึก การรับรู้ตนเอง เป้าหมาย ความตั้งใจกับพฤติกรรม ปัจจัยดังกล่าวกำหนดว่าจะแสดงพฤติกรรมไปในทิศทางใด แล้วพฤติกรรมเป็นตัวกำหนดปัจจัยภายในตัวบุคคล คือ การตอบสนอง ความรู้สึก

$E \longleftrightarrow P$ เป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมและตัวบุคคล สภาพแวดล้อมอาจเป็นสื่อ ข้อความหรือตัวแบบจะกระตุ้นความคิด ความคาดหวัง ความรู้สึก การรับรู้ตนเองและลักษณะอื่นๆ ของบุคคลโดยผ่านตัวแบบการอบรมสั่งสอนหรือการชักจูงทางสังคม ในขณะที่เดียวกัน บุคคลจะมี ปฏิสัมพันธ์ตอบสนองภายในต่อสภาพแวดล้อมด้วย

$B \longleftrightarrow E$ เป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมและสภาพแวดล้อม คือ พฤติกรรมจะเปลี่ยนเงื่อนไขสภาพแวดล้อมและสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไปจะเปลี่ยนพฤติกรรมด้วย

Bandura (1977) เชื่อว่า พฤติกรรมความก้าวร้าว รุนแรง เกิดจากกระบวนการที่เรียกว่า “ต้นแบบของพฤติกรรม” ซึ่งเป็นเรื่องส่วนบุคคล ไม่ใช่สิ่งที่สืบทอดมาจากลักษณะทางพันธุกรรม ที่มีแนวโน้มทางป่าเถื่อนดุร้าย หรือนิยมความรุนแรง แต่มาจากแบบอย่างที่ส่งผลกระทบต่อเนื่อง จากแรงเสริมของต้นกำเนิดหลัก 3 ประการ คือสมาชิกในครอบครัว สื่อ และสภาพแวดล้อม

จากข้อความข้างต้นสรุปได้ว่า ทฤษฎีการเรียนรู้ปัญญาสังคมของบันดูรา มีแนวคิด พื้นฐานที่อธิบายกระบวนการเกิดพฤติกรรมได้อย่างสมบูรณ์ ทั้งนี้การเรียนรู้พฤติกรรมของมนุษย์ เกิดได้ 2 วิธี คือ การเรียนรู้จากผลกรรม และการเรียนรู้จากการเลียนแบบ ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ จากตัวแบบอาศัยกระบวนการเรียนรู้โดยการสังเกตเป็นสำคัญ

ส่วนการประยุกต์ใช้ในการศึกษา ผู้ศึกษาได้เลือกเทคนิคการเสนอตัวแบบที่มีชีวิตจริง มาเป็นเทคนิคในการสร้างพฤติกรรมใหม่ที่พึงประสงค์ แทนพฤติกรรมเก่าที่เป็นปัญหา เนื่องจาก การเสนอตัวแบบที่มีชีวิตเป็นวิธีการสอนที่เข้าใจได้ง่าย เป็นรูปธรรม สามารถมองเห็น สัมผัสได้ เลียนแบบได้ และรับรู้ผลการกระทำได้อย่างรวดเร็ว นับว่าเป็นวิธีการสอนที่สอดคล้องและ เหมาะสมกับลักษณะและความบกพร่องตามหลักการที่ควรคำนึงในเรื่องของความแตกต่าง ระหว่างบุคคล

ขั้นตอนการปรับพฤติกรรมแบบการวิเคราะห์พฤติกรรมประยุกต์

สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต (2541, หน้า 175-190) ได้กล่าวถึงขั้นตอนในการดำเนินการจัดการวางเงื่อนไขการกระทำตามแบบการวิเคราะห์พฤติกรรมประยุกต์ว่ามีอยู่ 6 ขั้นตอนที่สำคัญ ดังนี้

1. การกำหนดพฤติกรรมเป้าหมาย (Defining the Target Behavior) เป็นขั้นตอนแรก ในการดำเนินการจัดการเงื่อนไขผลกรรม พฤติกรรมเป้าหมายนั้นอาจจะเป็นพฤติกรรมที่บุคคล กระทำอยู่ในสภาพการณ์นั้นแล้ว แต่ต้องการที่จะให้เกิดเพิ่มมากขึ้น หรือเป็นพฤติกรรมที่ยังไม่มีอยู่ แต่ต้องการจะทำให้เกิดขึ้น การกำหนดพฤติกรรมต้องกำหนดให้เฉพาะเจาะจง สังเกตได้ และวัดได้ ไม่อยู่ในรูปแบบของการตีตรา (Label) หรือบอกถึงลักษณะของบุคลิกลักษณะมากกว่าเป้าหมาย การกำหนดพฤติกรรมเป้าหมายสามารถที่จะกำหนดพฤติกรรมเป้าหมายออกได้ใน 3 ลักษณะด้วยกันคือ

- กำหนดพฤติกรรมที่มีอยู่แล้ว แต่ไม่ค่อยแสดงออกเพิ่มขึ้น
- กำหนดพฤติกรรมที่ไม่เคยแสดงออกมาก่อน แต่ต้องการจะให้แสดงพฤติกรรม

ดังกล่าวนี้

- กำหนดพฤติกรรมที่มีอยู่แล้วหรือไม่เคยแสดงออกมาก่อนให้เพิ่มขึ้น หรือมีการแสดงออกเพื่อที่จะให้ระงับพฤติกรรมที่เป็นปัญหาของบุคคล

Hawkin & Dobes (1975 อ้างในสมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, 2541, หน้า 175) เสนอว่าการกำหนดพฤติกรรมเป้าหมายควรยึดเกณฑ์ 3 ข้อ คือ ต้องเป็นวัตถุวิสัย (Objectivity) ชัดเจน (Clarity) และสมบูรณ์ (Completeness) ซึ่งเป็นวัตถุวิสัยนั้นหมายถึง สามารถสังเกตเห็นได้โดยไม่กล่าวถึงสภาวะจิตใจในบุคคล เช่น อ่านหนังสือ ทำการบ้าน หรือมองครู เป็นต้น ส่วนความชัดเจนนั้น หมายถึง ถ้าบอกเป้าหมายแก่ใครเขาก็จะรู้ทันทีว่า จะต้องสังเกตพฤติกรรมอะไร และสามารถดำเนินการสังเกตได้เลย ในด้านความสมบูรณ์นั้นจะต้องกำหนดขอบเขตและเงื่อนไขของพฤติกรรมอย่างชัดเจน สามารถแยกแยะออกได้ว่าพฤติกรรมใดบ้างอยู่ในขอบเขตของพฤติกรรมเป้าหมาย และพฤติกรรมใดบ้างที่ไม่อยู่ในขอบเขตของพฤติกรรมเป้าหมาย Walker & Shea (1988) กล่าวไว้ว่าในกรณีที่พฤติกรรมเป้าหมายมีมากกว่า 1 พฤติกรรมขึ้นไป จำเป็นต้องเลือกพฤติกรรมเป้าหมายที่จะนำมาปรับเปลี่ยนก่อน เพราะการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมหลาย ๆ พฤติกรรมพร้อมกันมักจะไม่มีประสิทธิภาพ ส่วนการเลือกพฤติกรรมใดในการเลือกปรับก่อนควรใช้เกณฑ์ดังต่อไปนี้

1. ชนิดของพฤติกรรม ควรเป็นพฤติกรรมที่อาจก่ออันตรายต่อตนเองและผู้อื่น อีกทั้งควรเป็นพฤติกรรมที่ช่วยให้บุคคลสามารถปรับตัวในสังคมได้อย่างปกติสุข
2. ความถี่ของการแสดงพฤติกรรม พฤติกรรมบางอย่างมีปัญหาน้อยมาก แต่เกิดขึ้นบ่อยครั้งเกินไป ก็ควรได้รับพิจารณามากกว่าพฤติกรรมที่นาน ๆ เกิดขึ้นครั้งหนึ่ง
3. ความยาวนานของการเกิดพฤติกรรม พฤติกรรมที่เกิดขึ้นแต่ละครั้งแล้วใช้เวลาสั้น ควรได้รับพิจารณาก่อนพฤติกรรมที่เกิดขึ้นแล้วใช้ช่วงระยะเวลาสั้น ๆ
4. ความรุนแรงของพฤติกรรม พฤติกรรมที่แสดงออกซึ่งความรุนแรงก็สมควรนำมาพิจารณาก่อนเช่นกัน

จากเกณฑ์ทั้ง 4 ข้อ นักปรับพฤติกรรมต้องเลือกเป้าหมายที่พัฒนาแล้วสามารถระงับพฤติกรรมที่เป็นปัญหาได้ โดยการกำหนดเป้าหมายนั้นควรเป็นพฤติกรรมทางบวก นอกจากนี้ พฤติกรรมที่เลือกนั้นควรเป็นพฤติกรรมที่พัฒนาแล้วจะทำให้พฤติกรรมอื่น ๆ ดีขึ้น ด้วยเกณฑ์สุดท้ายในการเลือกพฤติกรรมเป้าหมายควรจะต้องเลือกพฤติกรรมที่เมื่อดำเนินการแล้วจะมีโอกาสประสบความสำเร็จเป็นอย่างสูง เพราะจะช่วยให้ผู้ถูกปรับพฤติกรรมและผู้ปรับมีกำลังใจในการดำเนินงานอันเป็นการเสริมแรงทั้งคู่

2. การรวบรวมและบันทึกข้อมูลพื้นฐาน (Collecting And Recording Baseline Data)

ภายหลังที่กำหนดพฤติกรรมเป้าหมายได้แล้ว สิ่งที่ต้องดำเนินการต่อมา คือ การเก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูลพื้นฐาน ซึ่งมีความสำคัญ ดังต่อไปนี้ ทำให้แน่ใจว่าพฤติกรรมเป้าหมายนั้น

เป็นปัญหาจริง ทำให้สามารถนำไปเปรียบเทียบกับผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการปรับพฤติกรรม เพื่อประเมินโปรแกรมการปรับพฤติกรรม และเป็นข้อมูลป้อนกลับ เพื่อช่วยให้การปรับพฤติกรรมมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น วิธีการนำเสนอข้อมูลควรนำเสนอในรูปกราฟ เพื่อที่จะทำให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น (ยุพิน คำปิ่น, 2549)

3. การวิเคราะห์พฤติกรรม (Behavior Analysis) ก่อนการดำเนินการจัดการเงื่อนไข ผลกรรมจำเป็นจะต้องมีการวิเคราะห์พฤติกรรม ซึ่งหลักในการวิเคราะห์ในการจัดการเงื่อนไข ผลกรรมนั้นใช้หลักของการวิเคราะห์ ABC ตามแนวความคิดของทฤษฎีการเรียนรู้การวางเงื่อนไขแบบการกระทำ โดยที่วิธีการวิเคราะห์นั้นสามารถทำได้ง่ายมาก

O'Leary & Wilson (1987) กล่าวว่าไว้ว่า แนวทางการวิเคราะห์แบบ ABC ต้องตอบคำถาม 3 ข้อ ดังต่อไปนี้

1. คำถามเกี่ยวกับ A (Antecedents) หรือเงื่อนไขนำ นั่นคือเหตุการณ์ที่มักเกิดขึ้นก่อน การเกิดพฤติกรรมที่เป็นปัญหาหรือพฤติกรรมเป้าหมายของบุคคล ซึ่งเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นต้องเป็นเหตุการณ์ในสภาพปัจจุบันที่เกิดพฤติกรรมปัญหานั้น
2. คำถามเกี่ยวกับ B (Behavior) หรือพฤติกรรม นั่นคือพฤติกรรมใดเป็นพฤติกรรมที่เป็นปัญหาหรือพฤติกรรมเป้าหมายของบุคคล
3. คำถามเกี่ยวกับ C (Consequences) หรือผลกรรม คือเหตุการณ์ที่มักเกิดขึ้นหลังจากการเกิดพฤติกรรมที่เป็นปัญหา หรือพฤติกรรมเป้าหมายของบุคคล

การวิเคราะห์พฤติกรรมแบบ ABC นั้นทำได้ง่ายและสามารถทดสอบได้ ตลอดจนทำให้เห็นแนวทางในการแก้ไขพฤติกรรมอย่างชัดเจน ซึ่งมักใช้ตารางในการวิเคราะห์ ดังนี้

A เงื่อนไขนำ	B พฤติกรรม	C ผลกรรม	ความน่าจะเป็น ของผลกรรม
แม่กำลังทำครัวอยู่	ลูกดึงกระโปรงของแม่ และร้องขอขนม	แม่ตะแคงศีรษะลูก แล้วหยิบขนมให้ลูก	เป็นการเสริมแรง พฤติกรรม

หลักการวิเคราะห์พฤติกรรมแบบ ABC นั้นต้องเริ่มที่คำถาม B หรือ พฤติกรรมก่อน ทำได้ง่ายและสามารถทดสอบได้ ตลอดจนทำให้เห็นแนวทางในการแก้ไขพฤติกรรมอย่างชัดเจน

4. การกำหนดสิ่งที่มีศักยภาพเป็นตัวเสริมแรง (Identifying Potential Reinforces)

ในการกำหนดสิ่งที่มีศักยภาพเป็นตัวเสริมแรงนั้น ต้องระลึกลึกเสมอว่าคนเราทุกคนแตกต่างกันความต้องการก็ย่อมแตกต่างกัน วิธีการกำหนดสิ่งที่มีศักยภาพเป็นตัวเสริมแรงสามารถทำได้โดยวิธีการดังต่อไปนี้

4.1 ใช้แบบสอบถาม วิธีการนี้ทำได้ง่ายมากโดยให้ผู้ถูกปรับพฤติกรรมกรอกข้อความในแบบสอบถามตามความเป็นจริง หรือออกแบบสอบถามให้ผู้ถูกปรับพฤติกรรมเติมลงในช่องว่าง

4.2 ใช้รายการตัวเสริมแรง ประกอบด้วย วัตถุสิ่งของ หรือตัวเสริมแรงทางสังคม เช่น คำชมเชย การแสดงออกทางสีหน้า การเข้าใกล้ การสัมผัสทางร่างกาย เบี้ยอรรรถร และตัวเสริมแรงที่เป็นกิจกรรม

4.3 สัมภาษณ์ผู้ที่将被ปรับพฤติกรรม การสัมภาษณ์ควรมีเค้าโครงที่แน่นอน

4.4 สัมภาษณ์ผู้ปกครองหรือครูของผู้ที่จะถูกปรับพฤติกรรม

4.5 สังเกตโดยตรง

5. วางแผนและดำเนินการเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขผลกรรม (Planning And Implementing The Intervention) การวางแผนจะขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของพฤติกรรมเป้าหมายที่กำหนดไว้ต่อไปนี้

5.1 การเพิ่มความถี่ของพฤติกรรมที่มีอยู่แล้ว แต่ไม่ค่อยแสดงออก โดยการจัดสภาพการณ์ของตัวเสริมแรงให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

5.2 กรณีที่ไม่เคยกระทำพฤติกรรมมาก่อนแต่ต้องการให้เกิดการแสดงออก ใช้วิธีการแต่งพฤติกรรม (Shaping)

5.3 ถ้าเป็นพฤติกรรมที่มีอยู่แล้ว หรือ ยังไม่เคยกระทำมาก่อนแต่ต้องการให้เกิดขึ้น เพื่อที่จะใช้ระงับการเกิดพฤติกรรมที่เป็นปัญหา ทำได้ 3 วิธี คือ การให้แรงเสริมทางบวกกับพฤติกรรมที่พึงประสงค์ การงดแรงเสริมทางบวกต่อพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ และใช้การลงโทษระงับพฤติกรรมที่เป็นปัญหาก่อนจากนั้นให้แรงเสริมตัวใหม่ต่อพฤติกรรมใหม่ที่พึงประสงค์

สรุปการวางแผนเงื่อนไขผลกรรมคือ การที่ผู้ปรับพฤติกรรมดำเนินการเปลี่ยนแปลงหรือโยกย้ายตัวเสริมแรงต่อพฤติกรรมที่เป็นปัญหา แล้วนำตัวเสริมแรงนั้นหรือตัวเสริมแรงใหม่มาใช้กับพฤติกรรมใหม่ที่ต้องการพัฒนาหรือให้เกิดขึ้น ส่วนวิธีการที่จะช่วยให้เกิดพฤติกรรมใหม่นั้นควรใช้วิธีการชี้แนะ (Prompting) เข้าไปร่วมด้วย เพื่อผู้ถูกปรับจะได้รู้ว่าควรแสดงพฤติกรรมอะไรแล้วจึงจะได้รับแรงเสริมทางบวก

6. ประเมินประสิทธิภาพของการดำเนินการปรับพฤติกรรม (Evaluating The Effects Of Intervention) เป็นการรวบรวมข้อมูลภายหลังจากการดำเนินการปรับพฤติกรรมแล้ว ซึ่งการประเมินผลประสิทธิภาพของการดำเนินการปรับพฤติกรรมสามารถดำเนินการได้โดยการนำเอาข้อมูลที่รวบรวมได้ในระยะเสถียรมาเปรียบเทียบกับข้อมูลที่รวบรวมได้ในการดำเนินการ

จากข้อความข้างต้นสามารถสรุปได้ว่าวิธีการปรับพฤติกรรมโดยการวางเงื่อนไขผลกรรมนั้น มีอยู่ 6 ขั้นตอน คือ 1) การกำหนดพฤติกรรมเป้าหมาย 2) การรวบรวมและบันทึกข้อมูลเสถียร 3) การวิเคราะห์พฤติกรรม 4) การกำหนดสิ่งที่มีศักยภาพเป็นตัวเสริมแรง 5) วางแผนและดำเนินการเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขผลกรรม และ 6) ประเมินประสิทธิภาพของการดำเนินการปรับพฤติกรรม ทั้งนี้วิธีการที่นำมาช่วยในการปรับพฤติกรรมได้แก่ ตัวเสริมแรงทางบวก การแต่งพฤติกรรม และการชี้แนะ

Brown (2003) กล่าวว่า การวิเคราะห์พฤติกรรมประยุกต์ (ABA) ประกอบด้วยวิธีการ 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. การประเมินพฤติกรรม (Behavior Assessment)

เป็นการประเมินพฤติกรรมเด็กก่อนว่าพฤติกรรมใดบ้างที่เป็นปัญหาที่ต้องแก้ไข และเลือกที่จะแก้ไขพฤติกรรมใดบ้าง โดยมีขั้นตอนย่อย ๆ คือ

1.1 กำหนดพฤติกรรมที่เป็นปัญหาที่ต้องการแก้ไข และกำหนดเป็นวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม

1.2 กำหนดเสถียร (Baseline) เป็นฐานข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมของเด็กว่า เกิดขึ้นบ่อยเพียงใด มีความรุนแรงหรือไม่ ซึ่งข้อมูลดังกล่าวอาจบันทึกในรูปกราฟ เพื่อให้ง่ายแก่การเข้าใจ หลังจากบันทึกพฤติกรรมของเด็กได้แน่ชัดแล้วจึงเริ่มลงมือให้ความช่วยเหลือต่อไป

2. การให้ความช่วยเหลือ (Intervention)

เป็นกระบวนการในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเด็ก ไม่ว่าจะเป็นการลดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ลง หรือการเสริมสร้างพฤติกรรมใหม่ โดยใช้เทคนิคต่าง ๆ เพื่อให้เด็กเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เช่น

2.1 แรงเสริมทางบวก (Positive Reinforcement) คือ การเพิ่มความถี่ของพฤติกรรมอันเป็นผลเนื่องจากการให้สิ่งหนึ่ง สิ่งใดภายหลังการเกิดพฤติกรรมนั้น

2.2 การชี้แนะ (Prompting) คือ การช่วยเหลือเด็กให้ริเริ่มพฤติกรรมใหม่ หรือพฤติกรรมที่พึงประสงค์โดยครูเพียงช่วยเริ่มต้นให้เท่านั้น พฤติกรรมที่เหลือเด็กจะต้องทำเอง ครูเป็นผู้บอกแนวทางเบื้องต้นให้ พอเด็กเข้าใจและเกิดแนวทางแล้วเด็กจะแสดงพฤติกรรมนั้นๆ ได้ การชี้แนะมีหลายอย่าง เช่น การชี้แนะด้วยการพูด (Verbal Prompt) เป็นการชี้แนะคำตอบ

ให้แก่เด็กด้วยวาจาโดยครูเริ่มต้นแล้วให้เด็กตอบ การชี้แนะทางร่างกาย (Physical) การเป็นแบบอย่าง (Modeling) และการชี้แนะด้วยตำแหน่ง (Positional Cue) การชี้แนะที่ดีจะต้องตามด้วยการให้แรงเสริม เมื่อเด็กแสดงพฤติกรรมได้ดีขึ้น ครูควรลดการชี้แนะลงทีละน้อย จนไม่เหลือการชี้แนะอีกเลย

4. การคงไว้ซึ่งพฤติกรรม (Maintenance)

เมื่อเด็กแสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ได้แล้ว จำเป็นต้องให้เด็กแสดงพฤติกรรมนั้นต่อเรื่อย ๆ มิให้เด็กกลับไปแสดงพฤติกรรมเดิมอีก ดังนั้นต้องมีการบันทึกพฤติกรรมของเด็กไปอีกระยะหนึ่งว่าพฤติกรรมนั้นคงที่หรือไม่ หากไม่คงที่ที่ต้องทดลองใช้วิธีการแก้ไขพฤติกรรมซ้ำอีกครั้งหนึ่ง

จากข้อความข้างต้นสรุปได้ว่า ขั้นตอนของการวิเคราะห์พฤติกรรมประยุกต์มีอยู่ด้วยกัน 3 ขั้นตอนที่สำคัญคือ 1) การประเมินพฤติกรรม โดยการกำหนดพฤติกรรมที่เป็นปัญหา และการกำหนดเส้นฐาน 2) การให้ความช่วยเหลือซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเด็ก โดยใช้เทคนิคต่าง ๆ เช่น แรงเสริมทางบวกและการชี้แนะ เป็นต้น ส่วนข้อที่ 3) การคงไว้ซึ่งพฤติกรรมเป็นขั้นตอนที่ต้องการให้เด็กแสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ต่อไป โดยไม่มีการเสริมแรง แต่ถ้าเด็กมีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์กลับมาก็ต้องใช้การปรับพฤติกรรมอีกครั้ง

สำหรับการศึกษารุ่นนี้ ผู้ศึกษาได้นำวิธีการของการวางเงื่อนไขผลกรรมมาประยุกต์ใช้กับการวิเคราะห์พฤติกรรมประยุกต์ โดยนำหลักการขั้นแรก คือ การสังเกตพฤติกรรม โดยทำ ABC มาใช้ แล้วสร้างโปรแกรมการปรับพฤติกรรมเพื่อนำมาใช้ในระยะที่สอง คือ การให้ความช่วยเหลือ ซึ่งใช้เทคนิควิธีการที่เหมาะสมกับความสามารถของเด็ก มาปรับใช้ จำนวน 5 เทคนิค ได้แก่ การใช้ตัวแบบที่มีชีวิตเป็นเทคนิคที่นำมาสร้างพฤติกรรมใหม่ ที่พึงประสงค์ซึ่งใช้ร่วมกับการเสริมแรงทางบวกด้วยเบียร์รณกรที่นำมาปรับใช้ในการเพิ่มความถี่ของพฤติกรรมที่พึงประสงค์ และการลงโทษโดยการปรับสินไหมที่นำมาใช้ในการลดความถี่ของพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ ส่วนการชี้แนะนั้นเป็นเทคนิคที่นำประกอบในการสอนเพื่อเด็กจะได้รู้แนวทางการปฏิบัติ และเกิดความเข้าใจที่ตรงกันกับผู้ทำการปรับ จากนั้นเข้าสู่ระยะที่สามคือการคงไว้ซึ่งพฤติกรรมซึ่งอยู่ในระยะถดถอยเสริมหรือโปรแกรมการปรับพฤติกรรม หรือ ระยะหลังการทดลอง

เทคนิคที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์พฤติกรรมประยุกต์ (ABA)

สำหรับเทคนิคที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์พฤติกรรมประยุกต์สำหรับการศึกษารุ่นนี้มีอยู่ 4 เทคนิค ซึ่งประกอบด้วย เทคนิคการเสนอตัวแบบที่มีชีวิตจริง เทคนิคการชี้แนะ เทคนิคการเสริมแรงทางบวกด้วยเบียร์รณกร และเทคนิคการลงโทษโดยการปรับสินไหม ทั้งนี้การใช้

เทคนิคต่าง ๆ มีวัตถุประสงค์ในการใช้ดังต่อไปนี้ การใช้ตัวแบบที่มีชีวิตเป็นเทคนิคที่นำมาสร้างพฤติกรรมใหม่ ที่พึงประสงค์ซึ่งใช้ร่วมกับการเสริมแรงทางบวกด้วยเบี้ยยรรรกรที่นำมาปรับใช้ในการเพิ่มความถี่ของพฤติกรรมที่พึงประสงค์ และการลงโทษโดยการปรับสินไหมที่นำมาใช้ในการลดความถี่ของพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ ส่วนการชี้แนะนั้นเป็นเทคนิคที่นำประกอบในการสอนเพื่อเด็กจะได้รู้แนวทางการปฏิบัติ และเกิดความเข้าใจที่ตรงกันกับผู้ทำการปรับซึ่งมีลำดับขั้นตอนในการใช้

1. การเสนอตัวแบบ (Modeling)

สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต (2541, หน้า 253) กล่าวว่า เป็นเทคนิคการปรับพฤติกรรมที่สามารถใช้ได้ทั้งการลดพฤติกรรม เพิ่มพฤติกรรม เสริมสร้างพฤติกรรมใหม่ ๆ ตลอดจนปรับปรุงพฤติกรรมที่มีอยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้น ต้องเป็นเทคนิคการเสนอตัวแบบ ซึ่งพัฒนามาจากงานของ Bandura ในช่วงปี 1969 หลังจากนั้นเทคนิคนี้ได้มีการนำไปใช้อย่างแพร่หลายในแทบทุกสภาพการณ์ ผลจากการนำเทคนิคการเสนอตัวแบบไปใช้พบว่า เป็นเทคนิคที่มีประสิทธิภาพมาก ในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคล ไม่ว่าจะเป็นเด็ก ผู้ใหญ่หรือคนไข้ในโรงพยาบาลโรคจิต ทั้งนี้ เทคนิคการเสนอตัวแบบมีลักษณะใกล้เคียงกับวิถีชีวิตตามธรรมชาติของคนเรา เนื่องจากคนเรามีแนวโน้มที่จะลอกเลียนแบบซึ่งกันและกันอยู่แล้วจึงทำให้ผู้ถูกปรับพฤติกรรมไม่ค่อยรู้สึกขัดใจหรือต่อต้านต่อการปรับพฤติกรรมนั่นเอง

แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการเสนอตัวแบบ

สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต (2541, หน้า 253-254) กล่าวว่าเทคนิคการเสนอตัวแบบพัฒนามาจากแนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมของ Bandura ที่มีความเชื่อว่า การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคน ไม่ได้เป็นผลมาจากการที่มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมเท่านั้น แต่ยังขึ้นอยู่กับปัจจัยส่วนบุคคลที่ประกอบด้วยความคิดและความรู้สึกอีกด้วย ปัจจัยทั้ง 3 นี้ (พฤติกรรมสภาพแวดล้อมส่วนบุคคล) จะมีลักษณะของการกำหนดซึ่งกันและกัน ถ้าปัจจัยใดเปลี่ยนแปลง อีกสองปัจจัยที่เหลือก็จะเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย แนวทางการเสนอตัวแบบจะพิจารณาการจัดสภาพแวดล้อม เพื่อให้บุคคลเกิดความคาดหวังถึงผลที่จะเกิดขึ้นบางอย่าง ลักษณะของกระบวนการเสนอตัวแบบอาจดูได้จากภาพ

โดยที่	A	การเสนอตัวแบบ
	B1	ความคิดหรือความรู้สึกของผู้สังเกตตัวแบบ
	B	พฤติกรรมที่แสดงออก
	C	ผลกรรม

พฤติกรรมที่ทำตามตัวแบบถ้าได้รับการเสริมแรงทางบวก พฤติกรรมนั้นจะเกิดบ่อยครั้งขึ้น แต่ถ้าพฤติกรรมที่ทำตามตัวแบบแล้วได้รับการลงโทษ พฤติกรรมนั้นก็จะไม่เกิดขึ้นอีก ทั้งนี้ ประเทือง ภูมิภักตราคม (2540, หน้า 236-237) ได้กล่าวว่า Bandura แบ่งวิธีการเรียนรู้ออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้ 1) การเรียนรู้จากผลกรรม เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ตรง ซึ่งทำหน้าที่ 3 ประการ คือ ทำหน้าที่ให้ข้อมูล ทำหน้าที่จูงใจและทำหน้าที่เสริมแรง ประการที่ 2) การเรียนรู้จากการเลียนแบบเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยบุคคลจะสังเกตพฤติกรรมของบุคคลอื่นแล้วสร้างความคิดว่า จะสร้างพฤติกรรมใหม่ได้อย่างไร แล้วประมวลข้อมูลไว้ใช้สำหรับชี้แนะการแสดงพฤติกรรมของตนต่อไปในอนาคต การเรียนรู้จากจากตัวแบบเป็นผลมาจากการสังเกต การฟัง หรือการอ่านเกี่ยวกับพฤติกรรมของบุคคลอื่น หรือสัญลักษณ์แทนบุคคล (O'Leary and Wilson, 1987) นอกจากนี้ Bandura (1977) กล่าวถึงการเรียนรู้และการเลียนแบบพฤติกรรมของตัวแบบของบุคคลต้องอาศัยกระบวนการ 4 ประการด้วยกัน คือ กระบวนการใส่ใจ กระบวนการเก็บจำ กระบวนการกระทำทางกาย และกระบวนการจูงใจ

Bandura (1977) ได้กล่าวไว้ว่าตัวแบบนั้นมีผลต่อพฤติกรรมของบุคคลอยู่ 3 ด้านด้วยกัน คือ

1. สร้างพฤติกรรมใหม่ (Acquisition Effect) คือ ช่วยให้บุคคลเรียนรู้พฤติกรรมใหม่หรือทักษะใหม่ ๆ ซึ่งไม่เคยกระทำพฤติกรรมมาก่อนจากตัวแบบ เพื่อที่จะได้เป็นประโยชน์ต่อเขาทั้งในสภาพปัจจุบัน และอนาคต
2. ลดพฤติกรรม (Disinhibitory Effect) มีผลทำให้เกิดการระงับ (Inhibition) หรือการยุติการระงับ (Disinheriting) คือ ผู้สังเกตได้สังเกตพฤติกรรมของตัวแบบแล้ว มีผลทำให้การแสดงพฤติกรรมของผู้ที่สังเกตลดลง
3. เสริมพฤติกรรมที่มีอยู่ (Facilitation Effect) ช่วยให้พฤติกรรมที่เคยได้รับการเรียนรู้มาแล้วได้มีโอกาสแสดงออก หรือถ้าเคยแสดงออกแล้วแต่ไม่ค่อยได้แสดงออกมากนักให้มีการแสดงออกเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นผลของตัวแบบในลักษณะนี้ก็จะทำหน้าที่เป็นสัญญาณกระตุ้นให้บุคคลแสดงพฤติกรรมนั้นออกมา

ในการศึกษา ผู้ศึกษาได้นำแนวคิดพื้นฐานมาสนับสนุนการเลือกเทคนิคการสอนตัวแบบเพื่อใช้ในการสร้างพฤติกรรมใหม่ให้แก่น้องโอม และช่วยในการปรับลดพฤติกรรมเก่าที่ไม่พึงประสงค์ลงด้วย

ประเภทของตัวแบบ

ประเทือง ภูมิภักตราคม (2540, หน้า 239) ได้กล่าวไว้ว่า ตัวแบบที่บุคคลสามารถเลียนแบบพฤติกรรมสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1) ตัวแบบที่มีชีวิตจริง (Live Model) คือ ตัวแบบที่ผู้สังเกตสามารถมีปฏิสัมพันธ์หรือสังเกตได้โดยตรง ไม่ต้องผ่านสื่อหรือสัญลักษณ์อื่นใด ข้อดีของการเสนอตัวแบบที่มีชีวิตจริงคือ ทำให้ผู้สังเกตสนใจและเลียนแบบได้ดีกว่าวิธีอื่น เพราะตัวแบบนี้มีความใกล้เคียงหรือเหมือนกับสภาพจริงมากที่สุด และสามารถปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ได้

2) ตัวแบบสัญลักษณ์ (Symbolic Model) คือตัวแบบที่ปรากฏโดยผ่านทางสื่อประเภทต่าง ๆ เช่น ตัวแบบที่ปรากฏในภาพยนตร์ โทรทัศน์ วิดีโอ วิทยุ หนังสือ หนังสือพิมพ์ และคำบอกเล่า เป็นต้น ตัวแบบที่เสนอผ่านทางสื่อมวลชน มีอิทธิพลในการหล่อหลอมพฤติกรรมและเจตคติของบุคคลในสังคมมาก แต่มีข้อจำกัด คือ ถ้าตัวแบบสัญลักษณ์ไม่สมจริงหรือขัดแย้งกับพฤติกรรมของตัวแบบที่มีชีวิตจริงในสังคม อาจทำให้ผู้สังเกตเกิดความสับสน ไม่เชื่อ และไม่เลียนแบบพฤติกรรมของตัวแบบนั้น

จากข้อความข้างต้น สรุปได้ว่า ประเภทของตัวแบบมีอยู่ 2 ประเภท คือ ตัวแบบที่มีชีวิตจริงและตัวแบบสัญลักษณ์

ในการศึกษา ผู้ศึกษาได้เลือกตัวแบบที่มีชีวิตจริงมาใช้ในการนำเสนอพฤติกรรมใหม่ที่พึงประสงค์ เนื่องจากผู้สังเกตสามารถมีปฏิสัมพันธ์และสังเกตได้โดยตรง

วิธีการเสนอตัวแบบ

Rimm and Masters (1979 อ้างในประเทือง ภูมิภักทราคม, 2540, หน้า 240-242) ได้แบ่งวิธีการนำเสนอตัวแบบไว้ 9 วิธี ดังต่อไปนี้

1. การเสนอตัวแบบเป็นขั้นตอน (Graduated Modeling) คือ การเสนอตัวแบบที่เปลี่ยนแปลงไปทีละขั้นตอนตั้งแต่ต้นจนจบ
2. การเสนอตัวแบบเป็นขั้นตอนร่วมกับการชี้แนะ (Guided Modeling) คือ การเสนอตัวแบบที่เปลี่ยนแปลงไปทีละขั้นตอนตั้งแต่ต้นจนจบ พร้อมทั้งชี้แนะให้กระทำพฤติกรรมนั้นด้วย โดยการใช้คำพูดหรือท่าทางชี้แนะให้ผู้สังเกตกระทำพฤติกรรมตามตัวแบบ
3. การเสนอตัวแบบเป็นขั้นตอนร่วมกับการชี้แนะและการเสริมแรง (Guided Modeling With Reinforcement) คือ การเสนอตัวแบบในลักษณะเช่นเดียวกับการเสนอตัวแบบเป็นขั้นตอนร่วมกับการชี้แนะ และเพิ่มกระบวนการให้การเสริมแรงแก่ผู้สังเกตเข้าไป เมื่อผู้สังเกตแสดงพฤติกรรมตามตัวแบบ
4. การเสนอตัวแบบร่วมกับการแนะวิธีการปฏิบัติ (Modeling With Guided Performance) คือ การเสนอตัวแบบที่ให้ผู้สังเกตดูตัวแบบกระทำพฤติกรรมและแนะนำวิธีการปฏิบัติไปด้วย

5. การเสนอตัวแบบโดยให้ผู้สังเกตมีส่วนร่วม (Participant Modeling) คือ การให้ผู้สังเกตเข้าร่วมกิจกรรมกับตัวแบบและผู้ดำเนินการ

6. การเสนอตัวแบบที่ให้มีโอกาสสัมผัสทางกาย (Contact Desensitization) คือ การเสนอตัวแบบที่มีลักษณะคล้ายกับการนำเสนอตัวแบบโดยผู้สังเกตมีส่วนร่วม แต่วิธีนี้นิยมใช้ในกรณีที่ตัวแบบมีโอกาสสัมผัสทางกายกับผู้สังเกต เพื่อให้บรรลุเป้าหมายได้เร็วยิ่งขึ้น

7. การเสนอตัวแบบภายใน (Covert Modeling) คือ การให้บุคคลจินตนาการถึงการแสดงพฤติกรรมเป้าหมายที่ต้องการแก้ไขของตัวแบบหรือผู้อื่น การเสนอตัวแบบวิธีนี้จะใช้ในกรณีที่ไม่สามารถจัดหาตัวแบบที่มีชีวิตจริง และตัวแบบสัญลักษณ์ที่มีลักษณะตรงกับปัญหาของผู้สังเกต หรือบุคคลที่มีปัญหาทางพฤติกรรมนั้น

8. การเสนอตัวแบบโดยใช้อุปกรณ์ช่วยร่วมกับประสบการณ์ในการควบคุมตนเอง (Modeling With Response-Induction Aids And Self-Directed Master Experience) เป็นการให้ผู้สังเกตดูตัวแบบแสดงพฤติกรรม หลังจากนั้นให้ผู้สังเกตกระทำพฤติกรรมนั้นตามโดยมีอุปกรณ์ช่วย เพื่อให้ผู้สังเกตมีความมั่นใจมากขึ้น

9. การเสนอตัวแบบที่แสดงพฤติกรรมเปลี่ยนไปทีละขั้นร่วมกับการเสนอตัวแบบที่แสดงความชำนาญในการแสดงพฤติกรรม (Coping Modeling And Mastery Modeling) คือ การเสนอตัวแบบที่แสดงพฤติกรรมเป้าหมายที่เปลี่ยนไปทีละขั้น โดยเริ่มจากการที่ไม่สามารถกระทำพฤติกรรมเป้าหมายได้ แล้วค่อย ๆ เปลี่ยนไปทีละขั้นจนกระทั่งกระทำพฤติกรรมนั้นได้ ร่วมกับการเสนอตัวแบบที่แสดงพฤติกรรมเป้าหมายอย่างคล่องแคล่วชำนาญ

จากข้อความข้างต้น สรุปการเสนอตัวแบบมีอยู่ 9 วิธี และการเสนอตัวแบบที่เปลี่ยนแปลงไปทีละขั้น จะช่วยให้ผู้สังเกตเห็นขั้นตอนการเรียนรู้พฤติกรรมเป็นขั้น ๆ ส่วนการเสนอตัวแบบที่แสดงความชำนาญในการแสดงพฤติกรรมเป็นการให้ผู้สังเกตได้เห็นการแสดงพฤติกรรมเป้าหมายได้อย่างต่อเนื่องสมบูรณ์

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้นำวิธีการนำเสนอตัวแบบตามวิธีที่ 3 คือ การเสนอตัวแบบเป็นขั้นตอนร่วมกับการชี้แนะ และการเสริมแรงทางบวกเพื่อให้ผู้สังเกตกระทำพฤติกรรมที่ต้องการ เป็นการแก้ปัญหาคำแสดงพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ ส่วนในการศึกษา ผู้ศึกษาได้ใช้ตัวแบบที่มีชีวิตเป็นเทคนิคที่นำมาสร้างพฤติกรรมใหม่ ที่พึงประสงค์ซึ่งใช้ร่วมกับการเสริมแรงทางบวกด้วยเบี้ยยรรถกรที่นำมาปรับใช้ในการเพิ่มความถี่ของพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ส่วนการชี้แนะนั้นเป็นเทคนิคที่น่าประกอบในการสอนเพื่อเด็กจะได้รู้แนวทางการปฏิบัติ และเกิดความเข้าใจที่ตรงกันกับผู้ทำการปรับพฤติกรรม

วิธีการดำเนินการเสนอตัวแบบ

สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต (2541, หน้า 260-261) ได้นำเสนอขั้นตอนการพิจารณาการดำเนินการเสนอตัวแบบไว้ ดังต่อไปนี้

1. กำหนดพฤติกรรมที่ต้องการจะให้ตัวแบบแสดงเพื่อให้บุคคลสังเกต และลอกเลียนแบบให้ชัดเจน
2. ความชัดเจนของพฤติกรรมนั้นต้องหมายถึง การสังเกตได้ วัดได้ โดยใช้คนตั้งแต่ 2 คน สามารถสังเกตและเห็นตรงกันว่าพฤติกรรมนั้นเกิดหรือไม่เกิด
3. พฤติกรรมที่ตัวแบบแสดงนั้นต้องอยู่ภายในระดับความสามารถของผู้สังเกต
4. พฤติกรรมที่จะให้บุคคลลอกเลียนแบบนั้นต้องเป็นพฤติกรรมที่ทำให้ผู้สังเกตหรืออาจแบ่งย่อยพฤติกรรม
5. ต้องแน่ใจว่าผู้สังเกตนั้นตั้งใจสังเกตพฤติกรรมของตัวแบบอย่างแท้จริง
6. พฤติกรรมที่ตัวแบบแสดงออกนั้นชัดเจนและกระทำสม่ำเสมอ
7. ให้การเสริมแรงผู้ที่ลอกเลียนแบบทันที
8. ต้องใช้ตัวเสริมแรงที่มีประสิทธิภาพ
9. ผู้ดำเนินการเสนอตัวแบบจะต้องไม่ควบคุมความสนใจของผู้สังเกตตัวแบบด้วย

วิธีการที่รุนแรง เช่น ตีหรือดุด่า เป็นต้น

10. มีการรวบรวมข้อมูลที่แสดงถึงความก้าวหน้าของผู้สังเกต
11. ในกรณีที่ผู้สังเกตไม่สามารถลอกเลียนแบบพฤติกรรมของตัวแบบได้เลย อาจใช้การชี้แนะโดยทางร่างกายเข้าช่วยด้วยได้ เพราะจะทำให้เรียนรู้ได้เร็วขึ้น
12. ในการเสนอตัวแบบเมื่อตัวแบบแสดงพฤติกรรมเป้าหมายแล้ว ควรมีการให้การเสริมแรงต่อตัวแบบด้วย การทำเช่นนี้จะเป็นการจูงใจให้ผู้สังเกตอยากลอกเลียนแบบมากยิ่งขึ้น
13. ควรเลือกตัวแบบที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับผู้สังเกต พร้อมทั้งให้มีความเด่นตลอดจนสามารถแสดงพฤติกรรมที่จะให้ลอกเลียนแบบได้อย่างคล่องแคล่วด้วย

ประเทือง ภูมิภักทราคม (2540, หน้า 242-243) กล่าวไว้ว่า ในการปรับพฤติกรรมโดยใช้เทคนิคการใช้ตัวแบบนั้น ไม่ว่ากระบวนการปรับพฤติกรรมจะใช้วิธีการใดก็ตาม ควรจะดำเนินการตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. กำหนดพฤติกรรมเป้าหมายที่ต้องการให้ผู้สังเกตเรียนรู้ โดยต้องกำหนดพฤติกรรม ให้ชัดเจนว่า พฤติกรรมเป้าหมายที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้สังเกต ได้แก่ พฤติกรรมอะไรบ้าง

2. เลือกตัวแบบที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงความเหมาะสมกับบุคคล สถานที่ และสภาพการณ์ของสังคมหรือไม่

3. การฝึกตัวแบบให้แสดงพฤติกรรมเป้าหมายอย่างเป็นขั้นตอน ถ้าการใช้ตัวแบบเป็นตัวแบบที่มีชีวิตจริง นักปรับพฤติกรรมจะต้องฝึกตัวแบบให้แสดงพฤติกรรมเป้าหมายอย่างมีขั้นตอนและชัดเจน เพราะจะช่วยให้ผู้สังเกตสามารถสังเกตได้อย่างชัดเจน และเลียนแบบพฤติกรรมนั้นได้ง่ายและถูกต้อง

4. เสนอตัวแบบ ให้ตัวแบบแสดงพฤติกรรมเป้าหมายตามขั้นตอนที่ได้รับการฝึก หากโปรแกรมการปรับพฤติกรรมใช้ตัวแบบสัญลักษณ์ ก็เสนอตัวแบบตามลำดับขั้นตอนเพื่อให้ผู้สังเกตได้สังเกตพฤติกรรมเป้าหมาย และสามารถนำไปปฏิบัติตามในโอกาสต่อไป

5. การให้การเสริมแรงแก่ตัวแบบทันทีที่ตัวแบบแสดงพฤติกรรมเป้าหมาย ในกระบวนการนี้ เมื่อตัวแบบแสดงพฤติกรรมเป้าหมายแล้วตัวแบบจะได้รับการเสริมแรง ทั้งนี้เพื่อให้ผู้สังเกตรับรู้ว่าผลกรรมของการแสดงพฤติกรรมเป้าหมาย คือ การได้รับการเสริมแรง

6. การให้การเสริมแรงแก่ผู้สังเกตทันทีที่ผู้สังเกตกระทำพฤติกรรมเป้าหมายตามตัวแบบ

7. ให้ข้อมูลย้อนกลับ หรือชี้แนะข้อมูลบางอย่างแก่ผู้สังเกต ในกรณีที่ผู้สังเกตยังไม่สามารถเลียนแบบพฤติกรรมได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

จากข้อความข้างต้นสรุปได้ว่า วิธีการเสนอตัวแบบของสมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต (2541) ที่มีอยู่ 13 ขั้นตอน และ ประเทือง ภูมิภักทราคม (2540) ที่มีอยู่ 7 ขั้นตอน มีความคล้ายคลึงกัน เพียงแต่มียุทธวิธีบางอย่างที่ประเทืองกล่าวโดยรวม แต่สำหรับสมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต (2541) แยกประเด็นสำคัญออกมาในการนำเสนอ

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้เลือกใช้วิธีการนำเสนอตัวแบบของทั้งสองแล้วนำมาปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับความบกพร่องของเด็ก และสอดคล้องกับกระบวนการปรับพฤติกรรมแบบวิเคราะห์พฤติกรรมประยุกต์ โดยเริ่มจากการกำหนดพฤติกรรมที่เป็นปัญหาของน้องโอม คือ พฤติกรรมการตีผู้อื่น จากนั้นคัดเลือกตัวแบบ โดยเลือกจากเพื่อนสนิทในเรียนร่วมในห้องที่น้องโอมไว้วางใจ จากนั้นสอนวิธีการแสดงพฤติกรรมแก่ตัวแบบเพื่อนำมาเสนอให้น้องโอมได้เลียนแบบพฤติกรรม มีการให้แรงเสริมตัวแบบถ้าแสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์และชี้แนะให้น้องโอมสามารถเลียนแบบพฤติกรรมได้อย่างเหมาะสม

2. การเสริมแรงทางบวกด้วยเบี้ยอรรถกร

ความหมายของการเสริม (Reinforcement)

ประเทือง ภูมิภักทราคม (2540, หน้า 22) กล่าวว่า คือการทำให้พฤติกรรมใด ๆ ของอินทรีย์เพิ่มขึ้น อันเป็นผลเนื่องมาจากการได้รับผลกระทบภายหลังการแสดงพฤติกรรมนั้น

เบญจา ชลธารันนท์ (2545) กล่าวว่า คือการทำให้พฤติกรรมใด ๆ เพิ่มขึ้น อันเป็นผลเนื่องมาจากการได้รับผลภายหลังแสดงพฤติกรรมนั้น

กล่าวโดยสรุป การเสริมแรงคือ การทำให้พฤติกรรมใด ๆ ของอินทรีย์เพิ่มขึ้น อันเป็นผลมาจากการได้รับผลกรรมภายหลังการแสดงพฤติกรรมนั้น ๆ

ประเภทของการเสริมแรง

ประเทือง ภูมิภักตราคม (2540, หน้า 131, 152) ได้แบ่งการเสริมแรงออกเป็น

2 ประเภท คือ

1. เสริมทางบวก (Positive Reinforcement) คือ การเพิ่มความถี่ของพฤติกรรม อันเป็นผลเนื่องมาจากการให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งภายหลังพฤติกรรมนั้น
2. เสริมทางลบ (Negative Reinforcement) คือ การเพิ่มความถี่ของพฤติกรรม อันเป็นผลเนื่องมาจากการแสดงพฤติกรรมนั้นแล้ว สามารถถอดถอน หรือหลีกเลี่ยง หรือหนีพ้นจาก สิ่งเร้าที่ไม่พึงปรารถนา (Aversive Stimulus) ได้

จากข้อความข้างต้น สรุปประเภทของการเสริมแรงได้เป็น 2 ประเภท คือ การเสริมทางบวก และการเสริมทางลบ ทั้งนี้ผู้ศึกษาได้เลือกใช้การเสริมทางบวก มาเป็นเทคนิคในการปรับพฤติกรรมโดยวิธีการวิเคราะห์พฤติกรรมประยุกต์ในการศึกษาครั้งนี้ เพราะเสริมทางบวกเป็นตัวเสริมแรงที่ใช้ได้ง่าย และสามารถใช้เป็นแรงจูงใจในการแสดง พฤติกรรมได้อย่างเหมาะสม อีกทั้งเสริมทางบวกนั้นมีประสิทธิภาพในการเพิ่มความถี่ของ พฤติกรรมที่พึงประสงค์ และเสริมทางบวกที่เลือกใช้จากการสำรวจความต้องการของน้องโอม คือ การฉีกจ๊ากขานสองล้อ

ประเภทของตัวเสริมแรงทางบวก (Positive Reinforcement)

สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต (2541, หน้า 131) ได้แบ่งตัวเสริมแรงออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ ตัวเสริมแรงปฐมภูมิ (Primary rein forcer) หรือตัวเสริมแรงที่ไม่ต้องการวางเงื่อนไข ได้แก่ ตัวเสริมแรงที่มีคุณสมบัติเป็นตัวเสริมแรงด้วยตัวของมันเอง โดยไม่ต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ เนื่องจากว่ามันสนองความต้องการทางชีวภาพของอินทรีย์หรือมีผลต่ออินทรีย์โดยตรง เช่น อาหาร น้ำ ความเจ็บปวด ความร้อน แสงสว่างผิดปกติ เป็นต้น ตัวเสริมแรงประเภทที่ 2 คือ ตัวเสริมแรงทุติยภูมิ (Secondary Reinforces) เป็นตัวเสริมแรงที่ต้องวางเงื่อนไข ได้แก่ ตัวเสริมแรง ที่ไม่มี คุณสมบัติเป็นตัวเสริมแรงด้วยตัวของมันเอง แต่ต้องใช้ควบคู่กับตัวเสริมแรงที่ไม่ต้องวางเงื่อนไข หรือตัวเสริมแรงอื่น ๆ ที่มีคุณสมบัติเป็นตัวเสริมแรงอยู่แล้ว จึงเป็นผลให้ตัวมันเองมีคุณสมบัติเป็น ตัวเสริมแรงได้ เช่น เงิน คำชมเชย หรือคะแนน เป็นต้น

ริมและแมสเตอร์ พร้อมทั้ง แคชดิน (Rimm and Masters, 1979; Kazdin, 1984 อ้างใน ประเทือง ภูมิภักทราคม, 2540, หน้า 131-132) ได้กล่าวถึงประเภทตัวเสริมแรงทางบวกว่า สามารถแบ่งออกได้เป็น 6 ประเภท ได้แก่

1. อาหารและสิ่งเสฟได้ (Food And Consumables)
2. ตัวเสริมแรงทางสังคม (Social Reinforcer)
3. ตัวเสริมแรงที่เป็นวัตถุหรือสิ่งของ (Material Reinforcer)
4. หลักของฟรีแมค (Premack's Principle) หรือพฤติกรรมที่บุคคลชอบทำบ่อยครั้ง

(High – Probability Behaviors)

5. การให้ข้อมูลย้อนกลับ (Informative Feedback)
6. เบี้ยอรรรถกรหรือเบี้ยเศรษฐกิจ (Token Economy) อาจกระทำได้ในรูปแบบของการสะสมแต้มคะแนน หรือสิ่งของหนึ่ง เพื่อนำไปแลกอีกสิ่งหนึ่งเมื่อสะสมสิ่งนั้นได้ตามที่กำหนด สรุปได้ว่าประเภทตัวเสริมแรงทางบวกมีอยู่ 6 ประเภท ทั้งนี้ผู้ศึกษาได้เลือกใช้ประเภทที่ 6 เบี้ยอรรรถกรในการศึกษา เนื่องจากการถึบรถจักรยานสองล้อที่น้อง โอมเลือกเป็นลัเสริมแรงในการปรับพฤติกรรมครั้งนี้ จะต้องใช้เวลาในการปฏิบัติกิจกรรมและมีขั้นตอนที่ยุงยาก ดังนั้นการใช้เบี้ยอรรรถกรเป็นรูปแบบของการสะสมแต้มเพื่อนำไปแลกกับสิ่งเสริมแรงจะเหมาะสมกับการดำเนินการปรับพฤติกรรมครั้งนี้

เบี้ยอรรรถกร

ประเทือง ภูมิภักทราคม (2540, หน้า 143) กล่าวไว้ว่า เบี้ยอรรรถกรเป็นตัวเสริมแรงที่ด้องวางเงื่อนไข กล่าวคือ ตัวมันเองไม่มีคุณสมบัติในการเป็นตัวเสริมแรง ด้องใช้ควบคู่กับตัวเสริมแรงปฐมภูมิหรือตัวเสริมแรงที่ไม่ด้องวางเงื่อนไข เบี้ยอรรรถกรมีหลายชนิดอยู่ในลักษณะต่าง ๆ เช่น เหรียญ ดาว ตัว คะแนน เบี้ย คุปอง เป็นต้น สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้สามารถนำไปแลกตัวเสริมแรงชนิดอื่น ๆ ได้ด้วย เหตุนี้จึงทำให้เบี้ยอรรรถกรมีคุณสมบัติเป็นตัวเสริมแรงที่มีประสิทธิภาพมาก ตัวเสริมแรงที่สามารถนำเบี้ยอรรรถกรไปแลกได้นั้น อาจเป็นอาหารและสิ่งเสฟได้ ตัวเสริมแรงทางสังคม กิจกรรมหรือสิทธิพิเศษ ในการใช้เบี้ยอรรรถกรจะด้องระบุอัตราแลกเปลี่ยนให้ชัดเจนว่า ด้องกระทำพฤติกรรมอะไร อย่างไร จึงจะได้รับเบี้ยอรรรถกรเท่าไร และอัตราแลกเปลี่ยนระหว่างเบี้ยอรรรถกรและตัวเสริมแรงแลกเปลี่ยนก็ด้องระบุให้ชัดเจนด้วย

ข้อควรพิจารณาในการใช้เบี้ยอรรรถกรเป็นตัวเสริมแรง

Kazdin (1984) กล่าวว่า การใช้เบี้ยอรรรถกรเป็นตัวเสริมแรงนั้น มีข้อควรพิจารณา (ข้อดี) ที่สำคัญไว้ 6 ประการ คือ

1. เบี้ยอรรถกรเป็นตัวเสริมแรงที่มีประสิทธิภาพสูง และสามารถเสริมแรงพฤติกรรมให้เกิดขึ้นอยู่ในระดับสูงได้ดีกว่าตัวเสริมแรงที่ด้อยางเงื่อนไขชนิดอื่น ๆ เช่น การชม การแสดงการยอมรับ และการให้ข้อมูลย้อนกลับ

2. เบี้ยอรรถกรสามารถใช้ในการเสริมแรงได้ทันที เป็นตัวเชื่อมระหว่างพฤติกรรมเป้าหมาย และตัวเสริมแรงแลกเปลี่ยน ทั้งนี้เพราะเบี้ยอรรถกรสามารถนำไปแลกตัวเสริมแรงแลกเปลี่ยนที่ต้องการภายหลังได้

3. เบี้ยอรรถกรเป็นตัวเสริมแรงที่ไม่ก่อให้เกิดการหมดสภาพ ในการเป็นตัวเสริมแรง (Satiation) ทั้งนี้เพราะเบี้ยอรรถกรสามารถนำไปแลกตัวเสริมแรงชนิดอื่น ๆ ที่บุคคลต้องการได้หลายชนิด และจะแลกเปลี่ยนเมื่อไรก็ได้ จึงไม่ก่อให้เกิดการหมดสภาพในการเป็นตัวเสริมแรงดังกล่าว

4. การใช้เบี้ยอรรถกรเสริมแรง ไม่ขัดขวางหรือรบกวนการแสดงพฤติกรรมเป้าหมาย เพราะการใช้เบี้ยอรรถกรไม่ต้องกระทำการอื่น ๆ เช่น รับประทานหรือกระทำการกิจกรรมที่ขัดขวาง การกระทำพฤติกรรมเป้าหมาย

5. เบี้ยอรรถกรสามารถใช้ได้กับบุคคลทุกคน แม้ว่าบุคคลเหล่านั้นจะชอบ หรือต้องการตัวเสริมแรงที่แตกต่างกัน เพราะเบี้ยอรรถกรสามารถนำไปแลกตัวเสริมแรงแลกเปลี่ยนที่แต่ละบุคคลชอบ หรือต้องการได้ตามอัตราแลกเปลี่ยนที่กำหนด

6. เบี้ยอรรถกร สามารถนำไปใช้กับตัวเสริมแรงประเภทที่ต้องพิจารณาการให้การเสริมแรงใน 2 ลักษณะเท่านั้น คือ “ให้” หรือ “ไม่ให้” ได้ เช่น กิจกรรมต่าง ๆ เป็นต้น เพราะสามารถกำหนดอัตราการให้การเสริมแรงได้ว่า บุคคลต้องกระทำพฤติกรรมเป้าหมายเท่าไร อย่างไร จึงได้รับเบี้ยอรรถกรเป็นจำนวนเท่าไร หรือกล่าวอีกอย่างว่า สามารถกำหนดอัตราแลกเปลี่ยนตัวเสริมแรงกับเบี้ยอรรถกรได้ เพื่อบุคคลสามารถสะสมเบี้ยอรรถกรไว้ทีละจำนวนได้ เมื่อมีจำนวนมากพอก็สามารถนำไปแลกเปลี่ยนกับตัวเสริมแรงที่เป็นกิจกรรม ตามที่กำหนดอัตราแลกเปลี่ยนไว้ได้ ซึ่งต่างจากการเสริมแรงด้วยกิจกรรมโดยตรง ถ้ากระทำพฤติกรรมเป้าหมายไม่ถึงอัตราการให้การเสริมแรงที่กำหนดก็จะไม่ได้รับการเสริมแรงเลย แม้จะกระทำพฤติกรรมเป้าหมายนั้นระดับหนึ่งแล้ว

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าเบี้ยอรรถกรจะมีข้อดีดังได้กล่าวมาแล้วในข้อควรพิจารณาข้างต้น แต่เบี้ยอรรถกรก็มีข้อจำกัดที่ควรพิจารณา 2 ประการ ได้แก่

1. เนื่องจากเบี้ยอรรถกรเป็นตัวเสริมแรงที่มีประสิทธิภาพสูงมาก การยุติการให้เบี้ยอรรถกรภายหลังพฤติกรรมเพิ่มขึ้นแล้ว อาจทำให้พฤติกรรมนั้นลดลงอย่างรวดเร็ว เนื่องจากบุคคลเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างการใช้เบี้ยอรรถกรกับพฤติกรรมที่พึงปรารถนา ดังนั้นเมื่อยุติให้เบี้ยอรรถกร อาจมีผลทำให้พฤติกรรมที่ได้รับการเสริมแรงด้วยเบี้ยอรรถกรนั้นลดลง

2. ข้อจำกัดที่เป็นไปได้อีกประการหนึ่งคือ เนื่องจากเบี่ยงรณกรมีประสิทธิภพมาก บุคคลต้องการได้รับ อาจหาวิธีการให้ได้มาซึ่งเบี่ยงรณกรด้วยวิธีการที่ไม่ถูกต้อง เช่น ขโมย หรือปลอมแปลง เป็นต้น และวิธีการแลกเปลี่ยนเบี่ยงรณกรนั้นถ้ายังซับซ้อนมากเท่าใดก็ยังมี ความยุ่งยากในการนำเบี่ยงรณกรไปใช้มากเท่านั้น

Kazdin (1984) ได้เสนอว่า ในบรรดาตัวเสริมแรงทางบวกทั้ง 6 ชนิดดังที่กล่าวมา ข้างต้นนั้น เบี่ยงรณกรเป็นตัวเสริมแรงที่สามารถใช้ได้ง่าย สะดวกในทุกโอกาสและสถานที่ ซึ่งตัวเสริมแรงชนิดอื่น ๆ อาจจะไม่สามารถนำไปใช้ได้

จากข้อความข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า ถึงแม้ว่าเบี่ยงรณกรจะมีข้อจำกัดในการใช้ แต่เมื่อเปรียบเทียบกับข้อดีที่ควรพิจารณาทั้ง 6 ประการแล้ว เบี่ยงรณกรถือว่าเป็นตัวเสริมแรงที่ดี ที่สุดในบรรดาตัวเสริมแรงทั้งหมด เนื่องจากใช้ง่าย สะดวกในทุกโอกาส และสถานที่

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาเลือกใช้เบี่ยงรณกรมาเป็นตัวเสริมแรงทางบวกในการ ปรับพฤติกรรม โดยกำหนดเงื่อนไขให้เบี่ยงรณกรเมื่อบุคคลกระทำพฤติกรรมเป้าหมายได้และ สามารถนำมาแลกเปลี่ยนกับตัวเสริมแรงที่เป็นกิจกรรมที่บุคคลต้องการกระทำ

3. การลงโทษโดยใช้วิธีการปรับสินไหม (Response Cost)

ประเทือง ภูมิภักทรคม (2540, หน้า 184) กล่าวว่าในชีวิตประจำวันของมนุษย์ ในสังคม จะพบว่า มีการนำเอาสภาพการณ์หรือสิ่งเร้าที่บุคคลไม่พึงพอใจมาใช้กันอย่างแพร่หลาย เช่น การตัดสินลงโทษจำคุก การปรับ การให้สอบตก การดำหนิ การไม่ให้การยอมรับ เป็นต้น สภาพการณ์และสิ่งเร้าที่บุคคลไม่พึงพอใจที่ใช้ในกระบวนการปรับพฤติกรรมนั้น มีความแตกต่าง จากสภาพการณ์หรือสิ่งเร้าที่บุคคลไม่พึงพอใจที่ใช้กันอยู่ในชีวิตประจำวัน ทั้งแง่ของประเภทและ วิธีการใช้ อย่างไรก็ตามหากไม่มีความจำเป็นจึงพยายามหลีกเลี่ยงการใช้การลงโทษให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ทั้งนี้เพราะการลงโทษอาจเกิดผลข้างเคียงตามมาหลายประการ

ความหมายของการลงโทษ

ประเทือง ภูมิภักทรคม (2540, หน้า 185) ได้กล่าวว่า เป็นการให้ผลกรรมที่อินทรีย์ ไม่ต้องการ หรือการถอดถอนสิ่งที่อินทรีย์ต้องการออกภายหลังที่อินทรีย์แสดงพฤติกรรมแล้วมีผล ทำให้พฤติกรรมนั้นยุติหรือลดลง

Azrin & Holz (1966) กล่าวว่า การลงโทษเป็นการลดโอกาสของการเกิดการ ตอบสนอง อันเป็นผลมาจากเหตุการณ์ (หรือผลกรรม) ที่ตามหลัง การตอบสนองนั้นอย่าง ทันทีทันใด จากคำจำกัดความดังกล่าวสามารถแจกแจงประเด็นสำคัญอยู่ด้วยกัน 3 ประเด็น คือ ประเด็นที่หนึ่งไม่ได้กล่าวถึงความรู้สึกที่ไม่พึงพอใจ ประเด็นที่สองกำหนดถึงผลของการลงโทษ ที่มีผลพฤติกรรมอย่างเฉพาะเจาะจง โดยที่พฤติกรรมนั้นจะต้องลดลงอันเป็นผลจากเหตุการณ์

ที่ตามหลังพฤติกรรมนั้นเท่านั้น ประเด็นสุดท้าย คือ การบอกว่าเหตุการณ์ที่ตามหลังนั้นเป็นตัวลงโทษได้ก็ต่อเมื่อพฤติกรรมที่มันตามหลังนั้นจะต้องลดลง

Baum (1973) ได้ชี้ให้เห็นว่าการลงโทษสามารถมองในแง่ของการเปลี่ยนแปลงจากสภาพการณ์ที่มีคุณค่าสูงกว่า ไปสู่สภาพการณ์ที่มีคุณค่าต่ำกว่า แต่ทั้งนี้อาจมองได้ทั้งในแง่ของการเสริมแรงและการลงโทษสำหรับคน ๆ เดียวกัน

Cooper et al. (1987 อ้างในสมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, 2541, หน้า 40) กล่าวว่า การลงโทษ คือ การให้ผลกรรมหลังจากการแสดงพฤติกรรมทำให้พฤติกรรมนั้นลดลงหรือยุติลง ผลกรรมที่เกิดขึ้นนั้นไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นสิ่งที่ไม่พึงพอใจ หากแต่จะเป็นอะไรก็ได้ที่ตามหลังพฤติกรรมนั้น แล้วทำให้พฤติกรรมนั้นลดลงหรือยุติลง ดังนั้นความหมายของการลงโทษจึงต้องประกอบด้วย 3 เงื่อนไข คือ มีพฤติกรรมเป้าหมายเกิดขึ้น เงื่อนไขที่สองพฤติกรรมเป้าหมายนั้นจะต้องตามด้วยผลกรรมบางอย่าง และเงื่อนไขสุดท้ายคือ โอกาสการเกิดพฤติกรรมเป้าหมายนั้นลดลงเนื่องจากผลกรรมดังกล่าวนี้ ทั้งนี้ Azrin & Holz (1966) ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า การที่จะกำหนดว่าผลกรรมใดเป็นตัวลงโทษนั้นจะต้องดูที่ผลกรรมนั้นต่อพฤติกรรมเป้าหมาย นั่นคือ ถ้าผลกรรมนั้นทำให้พฤติกรรมเป้าหมายลดลงหรือยุติลงผลกรรมนั้นจึงจะเรียกว่าตัวลงโทษ (Punisher)

จากข้อความข้างต้น ผู้ศึกษาได้เลือกใช้ความหมายของการลงโทษตามแนวคิดของ Cooper (1987) เพราะให้ความหมายที่ชัดเจนโดยได้กล่าวว่าการลงโทษ คือ การให้ผลกรรมหลังจากการแสดงพฤติกรรมทำให้พฤติกรรมนั้นลดลงหรือยุติลง ผลกรรมที่เกิดขึ้นนั้นไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นสิ่งที่ไม่พึงพอใจ หากแต่จะเป็นอะไรก็ได้ที่ตามหลังพฤติกรรมนั้นแล้วทำให้พฤติกรรมนั้นลดลงหรือยุติลง นอกจากนี้เห็นได้ว่าการลงโทษต้องพิจารณาทั้งในแง่ของเงื่อนไขก่อนเปลี่ยนและหลังเปลี่ยนพฤติกรรม เพื่อที่จะรวมเป็นผลกรรมไม่เช่นนั้นจะเกิดความสับสนระหว่างการเสริมแรงและการลงโทษได้

ประเภทของการลงโทษ

ประเทือง ภูมิภักทราคม (2540, หน้า 57 และ 185) ได้กล่าวว่า การลงโทษสามารถแบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ 2 ประเภท คือ

1. การลงโทษทางบวก ได้แก่ การให้สิ่งใด ๆ ก็ตาม ภายหลังจากพฤติกรรมของอินทรีย์แล้ว มีผลทำให้พฤติกรรมนั้นยุติหรือลดลง การพิจารณาว่าจะเป็นการลงโทษทางบวกหรือไม่นั้น ขึ้นอยู่กับว่าพฤติกรรมที่แสดงออกมายุติหรือลดลงหรือไม่ ถ้าพฤติกรรมที่เป็นปัญหายุติหรือลดลง การให้สิ่งที่ไม่ต้องการนั้นเป็นการลงโทษทางบวก

2. การลงโทษทางลบ ได้แก่ การถอดถอนสิ่งใด ๆ ก็ตามภายหลังพฤติกรรมของ อินทรีย์แล้วมีผลทำให้พฤติกรรมนั้นยุติหรือลดลง เช่น เด็กสองคนเล่นชิงช้าด้วยกันที่สนามเด็กเล่น แล้วเด็กทั้งสองคนทะเลาะกัน ครูจึงห้ามเล่นชิงช้า (ถอดถอนการเล่นชิงช้าซึ่งเด็กทั้งสองต้องการ ออก) มีผลทำให้พฤติกรรมทะเลาะกันขณะเล่นชิงช้าของเด็กทั้งสองยุติลงในโอกาสต่อมา ดังนั้นการห้ามเล่นชิงช้าเป็นการลงโทษทางลบ

สรุปได้ว่าการลงโทษมีอยู่ 2 ประเภท คือ การลงโทษทางบวก และการลงโทษทางลบ ในการศึกษา ผู้ศึกษาได้เลือกใช้การลงโทษทางลบ คือ การปรับเปลี่ยนเวลาในการเล่นกิจกรรมของน้องโอม

ลักษณะวิธีการลงโทษ

ประเทือง ภูมิภักทราคม (2540, หน้า 185-192) กล่าวไว้ว่า การลงโทษไม่จำกัดอยู่ เฉพาะวิธีการลงโทษด้วยการทำให้เจ็บปวดด้วยกายเท่านั้น ตามความหมายในแง่ของการปรับ พฤติกรรมแล้ว การจัดกระทำใดก็ตามจะเป็นการลงโทษก็ต่อเมื่อการจัดกระทำนั้นเป็นการจัด กระทำที่ให้หลังพฤติกรรมของบุคคล แล้วมีผลทำให้พฤติกรรมนั้นของบุคคลยุติหรือลดลง โดยทั่ว ๆ ไปแล้วลักษณะวิธีการลงโทษจะมี 3 ลักษณะ ดังนี้

1. การให้ผลกรรมที่บุคคลไม่ปรารถนา เป็นการให้สิ่งใด ๆ ก็ตามภายหลัง พฤติกรรม ซึ่งเป็นการลงโทษทางบวก แบ่งออกเป็นวิธีการต่าง ๆ ดังนี้

1.1 การลงโทษทางวาจา ได้แก่ การลงโทษโดยใช้ข้อความหรือคำพูดภายหลัง ที่พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์เกิดขึ้น เช่น การดู การดำ การตำหนิ การพูดปฏิเสธ การตักเตือน การใช้คำพูดอื่นๆ ที่แสดงถึงการ ไม่ยอมรับ เป็นต้น

1.2 การเขียนติ เป็นการลงโทษทางกายที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในสังคม การเขียนติเป็นการให้ผลกรรมที่บุคคลไม่พึงปรารถนาวิธีหนึ่งที่นิยมใช้ระงับพฤติกรรมที่ไม่พึง ประสงค์

1.3 การช็อตด้วยไฟฟ้า เป็นสภาพการณ์ที่บุคคลไม่ปรารถนาอย่างหนึ่ง ที่นิยมใช้เพื่อระงับพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์

1.4 การให้ผลกรรมที่บุคคลไม่ปรารถนาในลักษณะอื่น ๆ เช่น การให้แสพลิงที่ บุคคลไม่ต้องการ การถอดสิ่งที่บุคคลไม่ปรารถนา การให้ชิ้นกางเขน เป็นต้น

2. การถอดถอนผลกรรมทางบวก ได้แก่ การถอดถอนสิ่งใด ๆ ก็ตามที่บุคคล ต้องการออกภายหลังพฤติกรรมที่ประสงค์จะให้ยุติหรือลดลง การถอดถอนผลกรรมทางบวกเป็น การลงโทษทางลบ ซึ่งแบ่งออกเป็นวิธีการต่าง ๆ ดังนี้

2.1 เวลานอก (Time Out) วิธีการนี้เป็นการลงโทษทางลบอย่างหนึ่ง โดยการถอดถอนตัวเสริมแรงทางบวกออกในช่วงระยะเวลาหนึ่ง อันมีผลทำให้พฤติกรรมลดลง วิธีการใช้เวลานอกสามารถกระทำได้ทั้งการนำบุคคลออกไปจากสภาพการณ์ที่ได้รับการเสริมแรงทางบวก หรือการกระทำโดยการนำตัวเสริมแรงทางบวกออกไปจากบุคคล แต่กระทำเพียงช่วงระยะเวลาสั้น ๆ ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง

2.2 การปรับสินไหม (Response Cost) เป็นการลงโทษทางลบอีกวิธีหนึ่ง คือการถอดถอนสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการหรือพึงพอใจออกภายหลังพฤติกรรม มีผลทำให้พฤติกรรมยุติหรือลดลงหรือระงับพฤติกรรม เพราะฉะนั้นการปรับสินไหม จึงหมายถึงการถอดถอนหรือถูกริบตัวเสริมแรงทางบวกนั่นเอง ทั้งนี้เทคนิคการปรับสินไหมมีความแตกต่างไปจากเวลานอกตรงที่เวลานอก นั้นจะถอดถอนตัวเสริมแรงออกจากตัวบุคคล หรือดึงเอาตัวบุคคลออกจากสภาพการณ์ที่ได้รับการเสริมแรงเพียงช่วงระยะเวลาสั้น ๆ เท่านั้น ซึ่งแตกต่างจากการปรับสินไหมที่ถอดถอนตัวเสริมแรงออกไปเลยตามเงื่อนไขที่กำหนด ไม่ใช่เป็นการถอดถอนตัวเสริมแรงออกจากบุคคลช่วงระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น ดังนั้นในการปรับพฤติกรรมโดยใช้เทคนิคการปรับสินไหม นักปรับพฤติกรรมจะดำเนินการปรับพฤติกรรมทุกขั้นตอนอย่างเป็นระบบ เป็นไปตามหลักทฤษฎีทุกขั้นตอน

2.2.1 หลักการใช้เทคนิคการปรับสินไหมให้มีประสิทธิภาพ

สมโกชน์ เอี่ยมสุภาษิต (อ้างในประเทือง ภูมิภัทราคม, 2540, หน้า 189-190) ได้กล่าวถึงหลักการใช้เทคนิคการปรับสินไหมไว้ 3 ประการดังนี้

1) ใช้เทคนิคการปรับสินไหมในกรณีที่เด็กหรือผู้รับการปรับพฤติกรรม ได้มีโอกาสสะสมตัวเสริมแรง เพราะถ้าเด็กหรือผู้รับการปรับพฤติกรรมไม่มีตัวเสริมแรงสะสม อยู่เลย การปรับสินไหมย่อมทำไม่ได้

2) อัตราการปรับสินไหม ถึงแม้ว่าจะไม่มีการกำหนดอัตราไว้แน่นอน แต่โดยทั่วไปแล้วควรจะปรับให้รุนแรงที่สุดตามหลักการลงโทษ อย่างไรก็ตามในการปรับสินไหมพบว่า ถ้าปรับรุนแรงเกินไป ผู้ถูกปรับจะไม่สนใจกับเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นอีกต่อไปเลย และอาจก่อให้เกิดพฤติกรรมก้าวร้าวด้วย แต่ถ้าปรับน้อยไปก็จะได้ผล ดังนั้นหลักในการพิจารณาอัตราการปรับสินไหมนี้ จึงควรพิจารณาประสบการณ์ของเด็กหรือผู้ถูกปรับด้วย ถ้าเด็กหรือผู้ถูกปรับเคยมีประสบการณ์ในการถูกปรับมาก่อน การปรับสินไหมควรจะให้รุนแรง แต่ถ้าเด็กหรือไม่เคย มีประสบการณ์ในการถูกปรับมาก่อน การปรับเพียงเล็กน้อยก็ย่อมให้ผลดี

3) การใช้เทคนิคการปรับสินไหม ควรจะใช้ควบคู่กับเทคนิคการปรับพฤติกรรมอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การใช้ควบคู่กับเทคนิคการเสริมแรงด้วยเบี้ยอรรถกร จะทำให้ได้ผลดียิ่งขึ้น

2.2.2 ข้อควรพิจารณาในการใช้เทคนิคการปรับสินไหม

Kazdin (1984) ได้กล่าว ถึงข้อควรพิจารณาในการใช้เทคนิคการปรับสินไหมไว้ดังนี้

1) การปรับสินไหม เป็นกระบวนการที่ค่อนข้างง่ายในบรรดาเทคนิค การลงโทษต่าง ๆ โดยเฉพาะการใช้ในรูปแบบของการริบหรือยึดเบี้ยอรรถกรหรือหักคะแนน แต่การปรับสินไหมก็อาจมีข้อยุ่งยากอยู่เหมือนกัน กล่าวคือ ถ้าการปรับหรือการริบเบี้ยอรรถกรหรือการหักคะแนน กระทำติดต่อกันไป สำหรับเด็กบางคนอาจถูกริบเบี้ยอรรถกรหรือถูกหักคะแนนจนหมดหรือติดลบ ไม่มีอะไรให้ปรับอีกต่อไป หากเป็นเช่นนี้เทคนิคการปรับสินไหมอาจจะใช้ไม่ค่อยได้ผลต่อไป

2) การใช้การปรับสินไหมจะเกิดประโยชน์อย่างเห็นได้ชัดเจน ก็ต่อเมื่อใช้การปรับสินไหมโดยจัดกระบวนการให้ผู้รับการปรับพฤติกรรมมีโอกาสได้รับการเสริมแรงควบคู่ไปด้วย กล่าวคือ ควรให้การเสริมแรงพฤติกรรมที่ตรงกันข้ามกับพฤติกรรมที่ต้องการลดหรือระงับด้วยการปรับสินไหม ดังนั้นในการใช้เทคนิคการปรับสินไหมควรใช้ควบคู่กับเทคนิคการเสริมแรง โดยเฉพาะใช้ร่วมกับเทคนิคการเสริมแรงด้วยเบี้ยอรรถกรจะบังเกิดผลดีมาก

3. ผลกรรมที่เป็นการลงโทษโดยให้ทำงานหรือใช้ความพยายามมากกว่าปกติ ประเทือง ภูมิภักทราคม (2540, หน้า 191) กล่าวว่าไว้ว่า ผลกรรมที่เป็นการลงโทษที่นิยมใช้กันอีกวิธีหนึ่ง ได้แก่ การให้บุคคลทำงานหรือใช้ความพยายามในการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งต้องใช้กำลังกายหรือเวลามากกว่าปกติ และงานหรือการใช้ความพยายามในการทำสิ่งนั้น จะต้องเป็นสิ่งที่บุคคลไม่ชอบหรือไม่ปรารถนาด้วย ซึ่งได้แก่เทคนิคต่อไปนี้

3.1 การแก้ไขเกินกว่าเหตุ (Overcorrection) ประเทือง ภูมิภักทราคม (2540, หน้า 192) ได้กล่าวว่า การแก้ไขเกินกว่าเหตุ หมายถึง การให้บุคคลกระทำพฤติกรรมเพื่อแก้ไขพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ที่บุคคลได้กระทำไปแล้ว และการกระทำเพื่อแก้ไขนั้นจะต้องกระทำมากกว่าความผิดที่บุคคลกระทำไป การแก้ไขเกินกว่าเหตุเป็นการลงโทษทางบวกวิธีหนึ่ง ทั้งนี้ Kazdin (1984) กล่าวถึงลักษณะการกระทำหรืองานที่ให้แก้ไขในเทคนิคแก้ไขเกินกว่าเหตุว่า สามารถแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้ ลักษณะที่หนึ่งการแก้ไขสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นผลที่เกิดจากการกระทำพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ลักษณะที่สอง คือ กระทำพฤติกรรมที่ถูกต้องเหมาะสม ได้แก่ การให้กระทำพฤติกรรมทางบวก ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่เหมาะสมหลาย ๆ ครั้งเพื่อเป็นการลงโทษ

3.2 การให้กระทำพฤติกรรม หรือการใช้ความพยายามที่เป็นผลกรรมที่ไม่พึงปรารถนา (Effort-Based Aversive Consequences) เป็นการลงโทษทางบวกอีกวิธีหนึ่ง ที่อาศัยหลักการที่ตรงข้ามกับหลักของฟรีแมค กล่าวคือ หลักของฟรีแมคนั้นจะใช้กิจกรรมหรือพฤติกรรมที่บุคคลชอบทำ เป็นตัวเสริมแรงทางบวกเพื่อเสริมแรงพฤติกรรมที่เกิดขึ้นด้วยความถี่ต่ำ หรือไม่ค่อยเกิดขึ้น ส่วนการลงโทษด้วยการให้กระทำพฤติกรรมที่เป็นการใช้ความพยายามที่อาศัยผลกรรมลักษณะอื่น ๆ นี้ เป็นการให้บุคคลกระทำในสิ่งที่บุคคลไม่ชอบกระทำหรือไม่อยากกระทำ ภายหลังจากที่กระทำพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ อันเป็นพฤติกรรมเป้าหมายที่ต้องการจะลดหรือยุติ กิจกรรมหรือพฤติกรรมที่บุคคลไม่ชอบกระทำนี้ใช้เป็นตัวลงโทษ ซึ่งมีผลทำให้พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ลดลง

จากข้อความข้างต้น สรุปได้ว่าการลงโทษไม่จำกัดอยู่เฉพาะวิธีการลงโทษด้วยการทำให้เจ็บปวดด้วยกายเท่านั้น ตามความหมายในแง่ของการปรับพฤติกรรมแล้ว การจัดการกระทำใดก็ตาม จะเป็นการลงโทษก็ต่อเมื่อการจัดการกระทำนั้นเป็นการจัดการกระทำที่ทำให้หลังพฤติกรรมของบุคคล แล้วมีผลทำให้พฤติกรรมนั้นของบุคคลยุติหรือลดลง โดยทั่ว ๆ ไปแล้วลักษณะวิธีการลงโทษจะมี 3 ลักษณะ คือ การลงโทษทางวาจาหรือทางกาย การใช้เวลานอกและการปรับสินไหม และการแก้ไขเกินกว่าเหตุและการให้ทำในสิ่งที่ไม่ปรารถนา สำหรับการนำมาใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ เทคนิคการปรับสินไหม โดยการริบเบียอรรถกรคืนเมื่อน้องโอมแสดงพฤติกรรมการตีเพื่อน สาเหตุของการเลือกวิธีการลงโทษโดยการปรับสินไหมเนื่องจากให้เกิดความสอดคล้องกับการใช้เบียอรรถกรเป็นแรงเสริมในการปรับพฤติกรรมครั้งนี้ เมื่อมีการให้เบียอรรถกรเป็นดังเสริมแรงจึงจำเป็นต้องใช้การริบเบียหรือการปรับสินไหมเป็นการลงโทษเพื่อความเหมาะสม และสอดคล้องกัน

วิธีดำเนินการลงโทษ

สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต (2541, หน้า 215-218) ได้กล่าวว่า ในการดำเนินการลงโทษนั้นมีขั้นตอนในการดำเนินการเช่นเดียวกับการดำเนินการจัดการเงื่อนไขผลกรรม ซึ่งต้องประกอบด้วย

1. การกำหนดพฤติกรรมเป้าหมาย ควรมีการกำหนดพฤติกรรมเป้าหมาย 2 พฤติกรรมพร้อมกันคือ

1.1 พฤติกรรมที่เป็นปัญหาที่ต้องการจะให้ลดลงหรือยุติลง

1.2 พฤติกรรมที่ต้องการจะให้เกิดขึ้น ทั้งนี้เพื่อที่จะนำมาทดแทน

พฤติกรรมที่เป็นปัญหาที่ต้องการให้ลดลง โดยที่พฤติกรรมทดแทนนั้นต้องมีการให้การเสริมแรงทางบวกด้วย การกำหนดพฤติกรรมเป้าหมายนั้นต้องทำให้เป็นวัตถุประสงค์ ชัดเจนและสมบูรณ์

2. รวบรวมและบันทึกข้อมูลพื้นฐาน ซึ่งควรรวบรวมทั้งพฤติกรรมที่ต้องการจะให้ลดลงและพฤติกรรมที่ต้องการจะให้เพิ่มขึ้น

3. การวิเคราะห์พฤติกรรม ใช้การวิเคราะห์แบบ ABC ซึ่งการวิเคราะห์นี้จะทำให้เราสามารถคาดคะเนได้ว่าอะไรคือตัวลงโทษสำหรับบุคคลที่จะถูกปรับพฤติกรรม นอกจากนี้การวิเคราะห์พฤติกรรมยังทำให้รู้ได้ว่า พฤติกรรมที่เป็นปัญหาได้รับการเสริมแรงจากตัวเสริมแรงประเภทใดอีกด้วย

4. กำหนดสิ่งที่มีศักยภาพเป็นตัวเสริมแรงและตัวลงโทษ สำหรับการหาตัวเสริมแรงและการลงโทษนั้นคือ แบบสอบถามใช้รายการตัวลงโทษ สัมภาษณ์ผู้ที่ถูกปรับพฤติกรรม สัมภาษณ์ผู้ปกครอง ครู หรือผู้ใกล้ชิดกับผู้ที่จะถูกปรับพฤติกรรม และวิธีการสุดท้ายคือการสังเกตโดยตรง

5. วางแผนและดำเนินการลงโทษ หลังจากทำการวิเคราะห์พฤติกรรมและกำหนดตัวเสริมแรงและตัวลงโทษได้แล้ว ขั้นตอนคือการวางแผนในการดำเนินการซึ่งสามารถทำได้ 2 ลักษณะคือ

5.1 ในกรณีที่พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์นั้นได้รับการเสริมแรงอยู่ ให้หยุดการเสริมแรงนั้น และลงโทษที่รุนแรงมากเมื่อมีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์

5.2 ในกรณีที่ไม่สามารถควบคุมตัวเสริมแรงที่มีต่อพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ได้ ก็จำเป็นต้องใช้การลงโทษที่รุนแรงมาก ๆ และมีอำนาจเหนือกว่าการเสริมแรงที่มีอยู่ เพื่อที่จะไประงับประสิทธิภาพของตัวเสริมแรงนั้น พฤติกรรมของบุคคลก็จะเปลี่ยนไป และจะต้องให้การเสริมแรงต่อพฤติกรรมที่เหมาะสมทันที การลงโทษก็จะมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

6. การประเมินประสิทธิภาพของการลงโทษ ดำเนินการโดยการนำเอาข้อมูลที่รวบรวมได้ในระยะฐานมาเปรียบเทียบกับข้อมูลที่รวบรวมได้ในระหว่างการใช้การลงโทษ ก็ย่อมแสดงให้เห็นถึงประสิทธิภาพของการลงโทษนั้น

ในการนำการลงโทษมาใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้เลือกการลงโทษโดยการปรับสินไหม ซึ่งเป็นการลงโทษทางลบ เพราะในการศึกษามีการให้แรงเสริมทางบวกในรูปแบบของเบี้ยอรรถกรเพื่อแลกกับการติดรถจักรยานสองล้อของน้องโอม แต่เมื่อน้องโอมแสดงพฤติกรรมการตีผู้อื่นอีกจะถูกปรับเบี้ยอรรถกรคืน ซึ่งถือว่าการลงโทษทางลบ ทั้งนี้ประโยชน์ของการลงโทษโดยการปรับสินไหมนั้นจะต้องกระทำร่วมกับการเสริมแรงทางบวก จึงจะทำให้โปรแกรมการปรับพฤติกรรมมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และสามารถระงับหรือยุติพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ และเพิ่มความถี่ของการแสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ได้

4. การชี้แนะ (Prompting)

ในการสร้างพฤติกรรมใหม่ที่พึงประสงค์นอกจากจะใช้เทคนิคการสร้างพฤติกรรมต่าง ๆ แล้ว ยังต้องมีตัวชี้้นำให้บุคคลแสดงพฤติกรรมเป้าหมายได้อย่างถูกต้อง และลดเวลาในการเรียนรู้ได้ ซึ่งเทคนิคที่ใช้เป็นตัวชี้แนะหรือสื่อกลางให้เกิดพฤติกรรมเป้าหมายได้อย่างถูกต้องรวดเร็ว นั่นคือ การชี้แนะ

ความหมายของการชี้แนะ

Kazdin (1984) กล่าวว่า เป็นการให้ สิ่งเร้าที่เป็นตัวชี้้นำให้บุคคลแสดงพฤติกรรมเป้าหมายได้อย่างถูกต้องมากขึ้น และลดเวลาในการเรียนรู้ ส่วน Craighead, Kazdin and Mahoney (1976, pp. 128) กล่าวว่า หลังจากบุคคลแสดงพฤติกรรมตามการชี้แนะแล้วควรจะให้การเสริมแรงทันที เพราะจะทำให้การชี้แนะนั้นกลายเป็นสิ่งเร้าที่นำไปสู่การได้รับการเสริมแรง (S^D-Discriminative Stimulus) การชี้แนะจึงสามารถใช้ควบคุมพฤติกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ Fischer And Cochros (1975, pp. 205) กล่าวว่า นอกจากการชี้แนะจะสามารถใช้เพื่อเพิ่มพฤติกรรมแล้ว ยังสามารถใช้เพื่อสร้างพฤติกรรมและลดพฤติกรรมได้อีกด้วย การชี้แนะมักนิยมใช้ร่วมกับเทคนิคอื่น ๆ เช่น ใช้การชี้แนะร่วมกับเทคนิคการแต่งพฤติกรรม (Shaping) การเสนอตัวแบบ (Modeling) และการเสริมแรง (Reinforcement) เป็นต้น

ประเทือง ภูมิภักทราคม (2540, หน้า 180) กล่าวว่า การชี้แนะ หมายถึง การให้สิ่งเร้าที่เป็นตัวชี้้นำให้บุคคลแสดงพฤติกรรมเป้าหมายได้อย่างถูกต้องมากขึ้น และลดเวลาในการเรียนรู้ หลังจากบุคคลแสดงพฤติกรรมตามการชี้แนะแล้วควรจะให้การเสริมแรงทันที เพราะจะทำให้การชี้แนะนั้นกลายเป็นสิ่งเร้าที่นำไปสู่การได้รับการเสริมแรง

สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต (2541, หน้า 203) กล่าวว่า เป็นการให้สิ่งเร้า ซึ่งอาจจะได้แก่ คำพูดหรือท่าทางแก่บุคคล เพื่อให้บุคคลได้แสดงพฤติกรรมตามเป้าหมายที่ต้องการ และเมื่อบุคคลนั้นแสดงพฤติกรรมตามที่ชี้แนะก็จะได้รับการเสริมแรงทางบวกทันที ซึ่งการชี้แนะสามารถใช้เสริมสร้างพฤติกรรมต่าง ๆ ได้มาก ตั้งแต่พฤติกรรมการช่วยตัวเองไป จนกระทั่งพฤติกรรมการช่วยเหลือผู้อื่น แต่การใช้การชี้แนะในการปรับพฤติกรรมด้วยตัวมันเองมักจะไม่มีใครทำกัน นอกจากจะใช้คู่กับวิธีการอื่น ๆ

จากข้อความข้างต้น ผู้ศึกษาได้เลือกใช้ความหมายของสมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต ที่กล่าวว่า การชี้แนะคือการให้สิ่งเร้าเพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมต่าง ๆ ซึ่งต้องใช้ควบคู่กับการปรับพฤติกรรมวิธีการอื่น ๆ ด้วย ทั้งนี้ผู้ศึกษาได้เลือกใช้เทคนิคการชี้แนะคู่กับการนำเสนอตัวแบบการกระทำที่มีชีวิตในการเสริมสร้างพฤติกรรมการลูบแขนแก่น้องโอมในการศึกษาครั้งนี้

ประเภทของการชี้แนะ

ประเทือง ภูมิภักทราคม (2540, หน้า 163-164) กล่าวว่า การชี้แนะสามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ ดังต่อไปนี้

การชี้แนะทางวาจา (Verbal Prompting) ได้แก่การชี้แนะโดยการใช้คำพูดต่าง ๆ เพื่อให้บุคคลแสดงพฤติกรรมเป้าหมาย เช่น แม่บอกลูกสาวว่าให้เข้านอนได้แล้ว

1. การชี้แนะทางลักษณะท่าทาง (Physical Guidance) ได้แก่การชี้แนะโดยใช้ลักษณะท่าทาง การแสดงสีหน้า เช่น ล้นศีรษะ ชี้นิ้ว กวักมือ โบกมือ พยักหน้า ชักคิ้ว กะพริบตา เพื่อให้บุคคลแสดงพฤติกรรมเป้าหมาย เช่น ครูต้องการให้นักเรียนคนหนึ่งซึ่งอยู่ใกล้เข้ามาหา ครูจึงใช้วิธีกวักมือให้มาพบ เป็นต้น

2. การชี้แนะโดยการใช้วัสดุสิ่งของ (Material Prompting) ได้แก่การชี้แนะโดยการใช้วัสดุสิ่งของตลอดจนสัญลักษณ์ต่าง ๆ เช่น ป้ายประกาศ ลูกศรชี้ทาง เพื่อให้บุคคลแสดงพฤติกรรมเป้าหมาย การติดป้ายประกาศห้ามจับสัตว์น้ำไว้ที่ริมสระ ป้ายสัญญาณจราจรต่าง ๆ ล้วนเป็นตัวอย่างของการชี้แนะโดยการใช้วัสดุสิ่งของทั้งสิ้น

จากข้อความข้างต้น สามารถสรุปประเภทของการชี้แนะได้ 3 ประเภท คือ การชี้แนะทางวาจา การชี้แนะทางลักษณะท่าทาง และการชี้แนะโดยการใช้วัสดุสิ่งของ

สำหรับการศึกษา ผู้ศึกษาได้เลือกใช้การชี้แนะ 2 รูปแบบ คือ การชี้แนะด้วยวาจา และการชี้แนะด้วยท่าทางในการปรับพฤติกรรมของน้องโอม เพราะน้องโอมมีภาวะออทิซึมที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาร่วมด้วย ดังนั้นการสังเกตและความเข้าใจทางด้านสัญลักษณ์จะมีความยากต่อการสื่อสาร แต่สำหรับการชี้แนะทางวาจาและท่าทางสามารถชี้แนะได้โดยตรง มีการสัมผัสสื่อสารกับน้องโอมได้อย่างตรงเป้าหมายทำให้การชี้แนะสามารถกระทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ น้องโอมเกิดการรับรู้และเข้าใจตรงกับวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในการปรับพฤติกรรมครั้งนี้

หลักในการชี้แนะอย่างมีประสิทธิภาพ

สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต (2541, หน้า 203-204) และประเทือง ภูมิภักทราคม (2540, หน้า 164) ได้กล่าวถึงหลักที่ควรคำนึงในการใช้การชี้แนะที่ตรงกันไว้ดังต่อไปนี้

1. กำหนดให้ชัดเจนเสียก่อนว่าต้องการให้บุคคลมีพฤติกรรมเช่นใด หมายถึงกำหนดพฤติกรรมเป้าหมายที่จะทำการชี้แนะให้ชัดเจน

2. พิจารณาว่าในสภาพที่จะดำเนินการปรับพฤติกรรมนั้น ควรจะใช้การชี้แนะประเภทใด ทั้งนี้เนื่องจากแต่ละสถานการณ์อาจจะต้องใช้การชี้แนะในลักษณะที่แตกต่างกันออกไป และส่วนมากมักนิยมใช้การชี้แนะประเภทต่าง ๆ ผสมผสานกันไป

3. ควรใช้การชี้แนะอย่างเป็นขั้นตอนไม่รวบรัดเกินไป ทั้งนี้เพราะการใช้การชี้แนะอย่างรวบรัดเกินไปอาจทำให้บุคคลเกิดความสับสน ไม่ทราบว่าพฤติกรรมใดเป็นพฤติกรรมเป้าหมาย หรืออาจไม่สามารถกระทำพฤติกรรมเป้าหมายได้เพราะลำดับขั้นพฤติกรรมไม่ถูกต้อง (Catania and Brigham, 1978, pp. 348)

4. เมื่อบุคคลแสดงพฤติกรรมที่ต้องการได้แล้วควรให้การเสริมแรงทันที เพราะจะทำให้บุคคลแยกแยะหรือรับรู้ได้ว่า การแสดงพฤติกรรมตามที่ชี้แนะนั้นจะนำไปสู่ผลกรรมที่บุคคลพึงพอใจ (Craighead, Kazdin and Mahoney, 1976, pp. 128)

5. หลังจากบุคคลแสดงพฤติกรรมเป้าหมายอย่างคงที่สม่ำเสมอแล้ว ควรค่อย ๆ ถอนออก (Fading) การชี้แนะออก ทั้งนี้เนื่องจากพฤติกรรมที่พึงประสงค์ควรอยู่ภายใต้เงื่อนไขของตัวแนะ (Cue) ที่อยู่ในสภาพการณ์จริงเท่านั้น อย่างไรก็ตามในบางกรณีก็ไม่จำเป็นต้องถอนการชี้แนะออกทั้งหมด เช่น การชี้แนะที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในชีวิตประจำวันของบุคคล (Craighead, Kazdin and Mahoney, 1976, pp. 129)

จากข้อความข้างต้น สรุปถึงหลักในการใช้การชี้แนะอย่างมีประสิทธิภาพนั้นมีทั้งหมด 5 หลักการ ได้แก่ 1) กำหนดพฤติกรรมเป้าหมายที่ต้องการให้บุคคลแสดง 2) พิจารณาถึงสภาพการณ์ว่าต้องเลือกใช้การชี้แนะประเภทใด 3) ใช้การชี้แนะอย่างเป็นขั้นตอนไม่รวบรัด 4) เมื่อบุคคลแสดงพฤติกรรมที่ต้องการควรให้การเสริมแรงทันที และหลักการสุดท้าย คือ หลักการที่ 5) ค่อย ๆ ถอนออกการชี้แนะออกเมื่อบุคคลแสดงพฤติกรรมเป้าหมายสม่ำเสมอแล้ว

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้นำเทคนิคการชี้แนะมาใช้ประกอบในโปรแกรมการปรับพฤติกรรมของเด็กที่มีภาวะออทิซึม โดยการนำมาใช้ในการสอนพฤติกรรมที่ควรกระทำ แทนพฤติกรรมการตีเพื่อน

ประโยชน์ของการวิเคราะห์พฤติกรรมประยุกต์

ผดุง อารยะวิญญู (2546, หน้า 74) กล่าวว่า การวิเคราะห์พฤติกรรมประยุกต์มีประโยชน์อย่างยิ่งในการสร้างพฤติกรรมใหม่ให้เกิดขึ้น และเป็นพฤติกรรมที่พึงประสงค์ เด็กหลายคนอาจลดพฤติกรรมการกรี๊ดร้องลง หลังได้รับการปรับพฤติกรรม เด็กหลายคนใช้ห้องน้ำเป็น หลังจากได้รับการฝึกโดยใช้เทคนิคนี้ ไม่ว่าจะเป็นการสร้างพฤติกรรมใหม่ให้เกิดขึ้น หรือลดพฤติกรรมเก่าที่ไม่พึงประสงค์ลง ประโยชน์ของการวิเคราะห์พฤติกรรมประยุกต์ได้รับการยอมรับมาเป็นเวลานาน Ivan Lovass ได้พัฒนาเทคนิคนี้โดยอาศัยทฤษฎีการวางเงื่อนไข (Operant conditioning) ของ Skinner และเทคนิคนี้ได้พัฒนาดังแต่ช่วงปี 1980's จนถึงปัจจุบัน

จากข้อความข้างต้น นับได้ว่าการวิเคราะห์พฤติกรรมประยุกต์มีประโยชน์อย่างยิ่งในการนำมาใช้เป็นวิธีการปรับพฤติกรรมและสอนเด็ก โดยเฉพาะเด็กที่มีภาวะออทิซึม ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญที่ผู้ศึกษาเลือกใช้การวิเคราะห์พฤติกรรมประยุกต์ในการปรับพฤติกรรมครั้งนี้

แผนการจัดการศึกษา

แผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล (Individualize Education Program: IEP)

ความหมายของการจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล

เบญจา ชลธาร์นนท์ (2545, หน้า 47) ได้ให้ความหมายไว้ว่า เป็นแผนซึ่งกำหนดแนวทางการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับความต้องการจำเป็นพิเศษของบุคคลพิการตลอดจนกำหนดสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการ และความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษาให้เป็นเฉพาะบุคคล

วัตถุประสงค์ในการจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล

เบญจา ชลธาร์นนท์ (2545, หน้า 48) ได้แยกวัตถุประสงค์ของการจัดแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคลไว้ 2 ประการ ดังนี้

1. เป็นแผนการจัดการศึกษา ที่เขียนขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษรสำหรับเด็กคนใดคนหนึ่งโดยเฉพาะ โดยคณะกรรมการจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล หรือที่ประชุมเด็กเฉพาะกรณี ในแผนนี้จะมีข้อมูลในการจัดเด็กเข้ารับบริการการศึกษา และบริการที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ
2. เป็นเครื่องมือในการจัดการกับกระบวนการตรวจสอบ และกระบวนการสอนทั้งหมด ซึ่งประกอบด้วยการประเมิน และวิธีการสอน

นอกจากนี้ เลอร์เนอร์ (Lerner, Dawson & Horvate, 1980, pp. 6; Lerner, J.W., 1993, pp. 67; Podemski, R.S. & others, 1995, pp. 50-53 อ้างในเบญจา ชลธาร์นนท์, 2545, หน้า 48)

ยังกล่าวว่า การจัดแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคลกระทำเพื่อประกันว่า

1. การศึกษาที่จัดให้กับเด็กพิการ หรือเด็กที่มีความบกพร่องแต่ละคนนั้น เหมาะสมกับความต้องการจำเป็นพิเศษทางการเรียนรู้ของเด็กคนนั้น
2. เมื่อมีการกำหนดการให้บริการทางการศึกษาพิเศษในแผนนี้แล้ว จะต้องจัดให้มีบริการดังกล่าวจริง
3. มีการดำเนินการควบคุมติดตามผลการให้บริการ

การเปรียบเทียบลักษณะการสอนแบบเก่ากับการสอนที่จัดให้มีแผนการจัดการศึกษา

เฉพาะบุคคล

เบญจา ชลธาร์นนท์ (2545, หน้า 48) ได้เปรียบเทียบการสอนแบบเก่ากับการสอนที่จัดให้มีแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล ไว้ดังนี้

1. การสอนแบบเก่า

- 1.1 จุดประสงค์การสอนที่กำหนดให้ใช้สำหรับผู้เรียนทุกคนเหมือนกัน
- 1.2 จุดเริ่มต้นในการใช้หลักสูตรเท่ากัน
- 1.3 อัตราความเร็วและระยะเวลาที่ใช้สอนกำหนดไว้ตายตัว
- 1.4 ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจจำกัด
- 1.5 สอนเป็นกลุ่มใหญ่
- 1.6 ประเมินผู้เรียนโดยใช้แบบอิงกลุ่ม

2. การสอนโดยใช้ IEP

- 2.1 จุดประสงค์ในการสอนมีหลากหลาย และใช้ในการทดสอบทักษะโดยตรง
- 2.2 จุดเริ่มต้นในการใช้หลักสูตรไม่เท่ากัน
- 2.3 อัตราความเร็ว และระยะเวลาไม่ตายตัว ขึ้นอยู่กับผู้เรียนแต่ละคน
- 2.4 ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจอย่างมาก
- 2.5 มีการจัดกลุ่มเพื่อการสอนต่างๆ แตกต่างกันหลากหลาย ขึ้นอยู่กับลักษณะ

เนื้อหางาน หรือลักษณะทักษะ

- 2.6 ประเมินผู้เรียนโดยใช้แบบอิงเกณฑ์

เหตุผลในการจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล

เบญญา ชลธารันนท์ (2545, หน้า 15) ได้อธิบายเหตุผลในการจัดทำแผนการศึกษาเฉพาะบุคคล ไว้ดังต่อไปนี้

1. เพื่อให้สอดคล้องกับกฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์ และวิธีการให้คนพิการ มีสิทธิได้รับสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการ และความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษา และกฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีจัดสรรงบประมาณทางการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2545 ซึ่งกำหนดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการและสิทธิในการรับบริการช่วยเหลือตามความต้องการตามความต้องการจำเป็นพิเศษของแต่ละบุคคล
2. เพื่อประกันความเหมาะสมในการจัดการศึกษาให้แก่เด็กพิการ หรือที่มีความบกพร่องตามความต้องการจำเป็นพิเศษของแต่ละบุคคล
3. เพื่อประกันว่าได้มีการจัดบริการทางการศึกษาพิเศษต่าง ๆ ตามที่ระบุไว้จริง
4. เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินการควบคุม และติดตามผลการให้บริการ

ขั้นตอนของกระบวนการตรวจสอบและการสอนตามแผนการจัดการศึกษา

เฉพาะบุคคล

เบญจา ชลธารันนท์ (2545, หน้า 49-52) ได้แบ่งขั้นตอนดังกล่าวออกเป็น 3 ขั้นตอนใหญ่ ดังนี้

1. ขั้นส่งต่อ แบ่งเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 กิจกรรมก่อนการส่งต่อ คือ มาตรการการให้ความช่วยเหลือระยะเริ่มต้นของปัญหาที่ครูปกติใช้ เมื่อพบว่าผู้เรียนที่มีปัญหา หรือบกพร่องอยู่ในชั้นเรียนของตน โดยครูใช้วิธีการง่าย ๆ ที่ใช้อยู่ในชั้นเรียน รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติงานของผู้เรียน และด้วยความช่วยเหลือจากบุคคลเหล่านี้ ได้แก่ ครูการศึกษาพิเศษ ศิษยานุเทศก์ หรือผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิชาการ ครูจะทำการวิเคราะห์ปัญหาวิชาการและพฤติกรรมของผู้เรียน จากนั้นจะร่วมกันปรึกษาหารือถึงวิธีต่าง ๆ ในการช่วยเหลือผู้เรียนที่อยู่ในชั้นเรียนปกติ เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาคือความบกพร่องเหล่านี้ ในขั้นตอนนี้อาจใช้รูปแบบการให้ความช่วยเหลือในระยะเริ่มต้นของปัญหา 2 รูปแบบ คือ การให้คำแนะนำ และการจัดคณะครูช่วยและผู้ร่วมงานทำงาน

ขั้นที่ 2 การส่งต่อและการวางแผนในระยะเริ่มต้น (Referral And Initial Planning) คือ การส่งต่อผู้เรียนเพื่อเข้ารับการประเมิน อาจผ่านมาได้จากหลายทาง ได้แก่ จากพ่อแม่ครู นักอาชีพอื่น ๆ ผู้ซึ่งรู้จักคุ้นเคยกับผู้เรียน หรือผู้เรียนอาจส่งต่อตนเองก็ได้ บุคลากรของโรงเรียนจะต้องทำหน้าที่ติดตามการส่งต่อนั้น ต้องมีการแจ้งให้พ่อแม่ทราบว่าทางโรงเรียนค้นพบอะไรเกี่ยวกับผู้เรียน และทางโรงเรียนจะต้องวางแผนให้มีการประเมินผู้เรียน นอกจากนี้จะต้องมีการตัดสินใจว่าจะต้องการข้อมูลอะไรเพิ่มเติมอีก และกำหนดผู้รับผิดชอบการรวบรวมข้อมูลเหล่านี้

2. ขั้นตรวจสอบ เป็นส่วนสำคัญยิ่งของกระบวนการสอนตามแผนการจัด

การศึกษาเฉพาะบุคคล ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับการจัดทำแผน สามารถแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอนย่อย ดังนี้

ขั้นที่ 3 การประเมินโดยคณะสหวิทยาการ (Multidisciplinary Assessment)

ในขั้นตอนนี้ คณะสหวิทยาการ คือ ผู้เชี่ยวชาญหลายด้าน เช่น นักจิตวิทยาโรงเรียน พยาบาลโรงเรียน นักแก้ไขการพูดและภาษา ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับเด็กที่มีปัญหาทางการเรียนหรือผู้เชี่ยวชาญทางการอ่าน รวบรวมข้อมูลที่จำเป็นจากการตรวจสอบทางวิชาการและพฤติกรรมที่สงสัยว่าจะเป็นความบกพร่องของผู้เรียน ในขั้นนี้เป็นการร่วมมือ และการทำงานเป็นคณะ

การทดสอบต้องกระทำโดยบุคลากรที่ได้รับการฝึกอบรมมาโดยเฉพาะ คณะผู้ตรวจสอบจะต้องประกอบด้วยครูการศึกษาพิเศษเป็นหนึ่งในคณะผู้ตรวจสอบ หากผู้เรียนใช้ภาษาพูดเป็นภาษาถิ่น การทดสอบก็ควรจะดำเนินการโดยใช้ภาษาถิ่นที่ผู้เรียนใช้ แบบทดสอบ

ต้องมีความเที่ยงตรงและค่าความเชื่อมั่นในระดับสูง และต้องใช้ได้กับประเภทความบกพร่องที่แตกต่างกันของผู้เรียน ผลที่ได้จากการทดสอบต้องสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถที่แท้จริง หรือระดับผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนจริงๆ ที่แบบทดสอบนั้นประเมิน

ขั้นที่ 4 การประชุมเด็กเฉพาะกรณี หรือการประชุมเพื่อจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล (Case Conference or IEP Meeting for the IEP) หลังจากรวบรวมข้อมูลโดยคณะสหวิทยาการแล้ว ต้องมีการติดต่อพ่อแม่เพื่อประชุมร่วมกันในการจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล โดยการประชุมต้องประกอบด้วย

- 1) ผู้แทนจากโรงเรียนปกติ หมายถึง ผู้ที่มีคุณวุฒิและมีความรู้ความสามารถในสาขาความบกพร่องที่ตรงกับความบกพร่องของผู้เรียนแต่ไม่ใช่ครูผู้สอน ผู้แทนดังกล่าวจะทำหน้าที่เป็นผู้สังเกตหรือให้บริการการศึกษาพิเศษ
- 2) ครู บุคคลที่ทำหน้าที่เป็น “ครู” เราอาจพิจารณาได้หลายประเด็น เช่น การที่ผู้เรียนได้รับการศึกษาพิเศษจาก “ครู” ครูคนนี้อาจเป็น “ครูการศึกษาพิเศษ” หรือหากผู้เรียนที่มีความบกพร่องทางการพูด “ครู” ของผู้เรียนอาจเป็นครูปกติหรือครูการศึกษาพิเศษที่ให้บริการสอนเสริม หรือตัวแทนครูปกติหลาย ๆ คนที่สอนผู้เรียนคนเดียวกัน
- 3) ตัวผู้เรียนเอง ในหลายกรณีผู้เรียนเองสามารถเข้าร่วมประชุมเพื่อจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล และออกความเห็นเกี่ยวกับการศึกษาที่เขาต้องการ ฉะนั้นอาจให้ผู้เรียนเข้าร่วมประชุมด้วยหากเป็นไปได้
- 4) พ่อแม่ เป็นผู้ที่ต้องมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล เพราะพ่อแม่เป็นศูนย์กลางในเรื่องเกี่ยวกับ “การศึกษาของลูก” ดังนั้นจึงจำเป็นต้องเชิญพ่อแม่มาร่วมประชุม หากพ่อแม่มาไม่ได้ ทางโรงเรียนต้องมีวิธีให้พ่อแม่มีส่วนร่วม โดยอาจเชิญมาพบเป็นเฉพาะบุคคล ใช้การปรึกษาทางโทรศัพท์หรือจดหมาย นอกจากนี้จำเป็นต้องมีการรายงานความก้าวหน้าทางการศึกษาให้พ่อแม่ทราบ และมีการพบปะกันเป็นประจำ พ่อแม่จำเป็นต้องมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจตั้งแต่ในขั้นตอนการส่งต่อ

แต่อย่างไรก็ตามที่ประชุมเด็กเฉพาะกรณีนี้ไม่ควรจะมีจำนวนคนมากเกินไป เพราะจะทำให้ประสิทธิภาพในการประชุมตัดสินใจด้อยลง โดยทั่วไปมักจะประกอบไปด้วยบุคคลต่าง ๆ ประมาณ 3-7 คน และการประชุมดังกล่าวควรจัดเป็นระยะ เช่น 6-8 สัปดาห์ต่อครั้ง เพื่อประเมินความก้าวหน้าของผู้เรียนและทบทวนจุดประสงค์

3. ขั้นการเรียนการสอน หลังจากจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคลแล้ว ขั้นตอนต่อไป คือ ขั้นตอนการนำแผนดังกล่าวไปใช้ในทางปฏิบัติ ซึ่งประกอบด้วยการสอนและการติดตามความก้าวหน้าของผู้เรียน ดังนี้

ขั้นที่ 5 การปฏิบัติตามแผนการสอน (Implementation Of The Teaching Plan) ในขั้นนี้ผู้เรียนจะได้รับการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้เป็นไปตามแผนการสอน ซึ่งเรียกว่า “แผนการสอนเฉพาะบุคคล (Individual Implementation Plan : IIP)” ซึ่งเป็นแผนการสอนที่จัดขึ้นเฉพาะผู้เรียนคนใดคนหนึ่ง เพื่อช่วยให้ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ใน IEP

ขั้นที่ 6 การติดตามความก้าวหน้าของผู้เรียน (Monitoring the students progress) ในหลักการได้มีการกำหนดให้มีการทบทวนแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคลอย่างน้อยปีละครั้ง ในปัจจุบันให้มีการทบทวนอย่างน้อยภาคเรียนละครั้ง และมีการประเมินโปรแกรมในลักษณะติดตามความก้าวหน้าของผู้เรียน ใน IEP เป็นระยะ ๆ ซึ่งต้องระบุว่า จะดำเนินการประเมินโดยวิธีใด ใครเป็นผู้ประเมิน และจะใช้เครื่องมือและเกณฑ์อะไรในการประเมิน ควรมีการรายงานผลการประเมินให้เห็นอย่างชัดเจน เช่น การนำเสนอในรูปแบบของกราฟแท่ง เป็นต้น

นอกจาก IEP ซึ่งมีขั้นตอนของกระบวนการแบ่งเป็น 6 ขั้นตอนแล้ว ครุยังจำเป็นต้องมีแผนการสอนสำหรับชั้นเรียนปกติ ที่บ่งชี้ถึงการสอนวิชาต่าง ๆ และการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่ ศิลปะ ดนตรี พลศึกษา ทัศนศึกษา เป็นต้น รวมทั้งจำเป็นต้องมีแผนการสอนเฉพาะบุคคล (IIP) ให้กับผู้เรียนที่มีความบกพร่องแต่ละคนควบคู่กับการจัดทำ IEP ด้วย ในการจัดทำแผน IEP ต้องพิจารณาข้อมูลเกี่ยวกับผู้เรียนทั้งหมด เช่น จุดอ่อนและจุดเด่น ระดับพัฒนาการของผู้เรียน ทักษะที่ผู้เรียนมีอยู่แล้ว และทักษะที่ยังทำไม่ได้หรือยังไม่มี อายุ ความสนใจ เจตคติ เป็นต้น

จากข้อความข้างต้น สรุปว่าขั้นตอนในการจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคลนั้นมีอยู่ 6 ขั้นตอน คือ กิจกรรมก่อนการส่งต่อ การส่งต่อและวางแผนในระยะเริ่มต้น การประเมินโดย สหวิทยาการ การประชุมเด็กเฉพาะกรณี การปฏิบัติตามแผนการสอน และสิ้นสุดท้าย การติดตามความก้าวหน้าของผู้เรียน

ในการศึกษา ผู้ศึกษาได้ยึดแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคลของน้องโอมที่จัดทำไว้แล้ว และบรรจุการปรับพฤติกรรมเข้าไว้ด้วย จากนั้นจึงนำเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการปรับพฤติกรรม มาสร้างโปรแกรมการปรับพฤติกรรม หรือแผนการสอนเฉพาะบุคคลที่ใช้แก้ไขพฤติกรรมที่ดีขึ้นของน้องโอมต่อไป

เนื้อหาสาระของแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล

เบญญา ชลธารันนท์ (2545, หน้า 52-53) กล่าวว่า ควรประกอบไปด้วยเนื้อหาสาระดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้เรียน ได้แก่ ชื่อ เพศ อายุ ประเภทของความบกพร่อง ประวัติครอบครัว เป็นต้น
2. ข้อมูลทางการศึกษาของผู้เรียน ได้แก่ ชื่อโรงเรียน ระดับชั้น ทั้งในอดีตและปัจจุบัน

3. การวางแผนการจัดการศึกษา ได้แก่ ระดับความสามารถของผู้เรียน เป้าหมายทางการศึกษา แผนการเรียน วิธีการประเมินเพื่อให้ทราบว่าผู้เรียนบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ และผู้รับผิดชอบการจัดการศึกษาตามเป้าหมายแต่ละข้อ

4. ความต้องการสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการและความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษา ประกอบด้วย รายการ ผู้จัดหา วิธีการจัดหา เหตุผลและความจำเป็นของผู้เรียน เป็นต้น ในส่วนนี้จะระบุบริการเกี่ยวข้องกับผู้เรียนที่มีความบกพร่องจำเป็นต้องได้รับ เช่น การสอนเสริม การแก้ไขการพูดสำหรับผู้เรียนที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน หรือผู้เรียนที่มีปัญหาทางการพูด เป็นต้น ในกฎกระทรวงศึกษาธิการที่ออกตามความในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติระบุไว้ว่า ผู้เรียนที่มีความบกพร่องจะต้องได้รับสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการและความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษา ซึ่งผู้เรียน 1 คน อาจต้องการบริการด้านใดด้านหนึ่ง หรือหลาย ๆ ด้าน ฉะนั้นจึงต้องมีการระบุไว้อย่างชัดเจนใน IEP

5. คณะกรรมการจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล

6. ความเห็นชอบจากพ่อแม่ ผู้ปกครอง หรือตัวผู้เรียนเอง เมื่อจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคลเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก่อนที่จะส่งผู้เรียนเข้ารับบริการ และการบริการจะเริ่มได้นั้น พ่อแม่ ผู้ปกครอง หรือตัวผู้เรียนจะต้องลงความเห็นในแผนไว้เป็นลายลักษณ์อักษร

จากข้อความข้างต้น สามารถสรุปเนื้อหาสาระของแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคลได้เป็น 6 หัวข้อ คือ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้เรียน ข้อมูลทางการศึกษาของผู้เรียน การวางแผนการจัดการศึกษา ความต้องการสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการและความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษา คณะกรรมการจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล และหัวข้อที่ 6 คือความเห็นชอบจากพ่อแม่ ผู้ปกครอง หรือตัวผู้เรียนเอง

ในการศึกษา ผู้ศึกษาได้ยึดแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคลของน้องโอมที่ทางโรงเรียนจัดประชุมคณะกรรมการจัดทำแผนของน้องโอมได้จัดสร้างขึ้น เนื่องจากมีการบรรจุเนื้อหาและหัวข้อการปรับพฤติกรรมที่ดีขึ้นไว้ด้วย

ประโยชน์ของแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล

เบญจา ชลธาร์นนท์ (2545, หน้า 53) กล่าวว่า IEP เกิดขึ้นจากพื้นฐานทางกฎหมาย เพื่อคุ้มครองสิทธิทางการศึกษาที่บุคคลที่มีความบกพร่องพึงได้รับ โดยมุ่งที่จะให้บุคคลเหล่านี้ได้รับการศึกษาที่เหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการจำเป็นพิเศษของบุคคลนั้นนับเป็นประโยชน์โดยตรง นอกจากนี้ IEP ยังบอกให้รู้ว่า ทักษะที่ผู้เรียนยังไม่มีหรือยังไม่เรียนรู้คืออะไร ความสนใจและเจตคติของผู้เรียนเป็นอย่างไร เป็นต้น สำหรับการวางแผนยุทธศาสตร์การสอนนั้น ครูจะต้องมีความเข้าใจอย่างกว้างขวางในเรื่อง วิธีการสอน สื่อ เนื้อหา หลักสูตรและระดับพัฒนาการของผู้เรียน นอกจากนี้ นักการศึกษาพิเศษของประเทศต่าง ๆ ก็ยอมรับว่า IEP มีคุณประโยชน์ต่อการ

จัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนที่มีความบกพร่อง และได้รับหลักการ IEP เข้าไปในการจัดการเรียนการสอนของประเทศตน ในปัจจุบันประเทศไทยนำ IEP บรรจุไว้ในกฎกระทรวงมาตรา 10 วรรค 3 ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2542 ฉบับแก้ไขปรับปรุงพุทธศักราช 2545 โดยกำหนดการให้ บริการ และสิทธิในการรับบริการสื่อ สิ่งอำนวยความสะดวก บริการและความช่วยเหลืออื่น ๆ ตามความต้องการจำเป็น

ศูนย์วิจัยและพัฒนาการจัดการศึกษาพิเศษแบบเรียนรวมสำหรับเด็กออทิสติก (2548) กล่าวสรุปถึงประโยชน์ของ IEP โดยแยกประเภทของผู้ได้รับประโยชน์ไว้ดังต่อไปนี้

1. ต่อเด็กออทิสติก คือ ได้รับความช่วยเหลือสอดคล้องกับความต้องการจำเป็น ได้รับสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการและความช่วยเหลือได้เรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของแต่ละบุคคล และได้มีส่วนร่วมในการประเมินผลและการปรับปรุงการจัดการศึกษา
2. ต่อผู้ปกครอง คือสามารถปรึกษาและขอคำแนะนำกับผู้รับผิดชอบเกี่ยวกับเด็กแต่ละคนได้มีส่วนร่วม และรับรู้การกำหนดเป้าหมายในการจัดการทำแผนการช่วยเหลือ สามารถขอรับสื่อ สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ได้ สามารถเรียนรู้ เข้าใจ และมีส่วนร่วมในการฝึกพร้อมทั้งพัฒนา การศึกษาของบุตรได้อย่างถูกต้อง ประการสุดท้ายคือ ได้มีส่วนร่วมในการประเมินผลและปรับปรุงการจัดการศึกษาให้เหมาะสม
3. ต่อครูผู้สอน คือ เป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาและวิเคราะห์ผู้เรียน รู้ขอบเขตความรับผิดชอบของตนเอง มีการจัดทำแผนการสอนให้สอดคล้องกับผู้เรียนมากขึ้น จัดสื่อ สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ให้เด็กได้ตามความเหมาะสม ประเมินและรายงานความก้าวหน้าสอดคล้อง กับเป้าหมาย และมีส่วนร่วมในการประเมินผล และปรับปรุงการจัดการศึกษา
4. ต่อสถานศึกษาและผู้บริหาร คือ เป็นข้อมูลในการจัดผู้เรียนเข้าเรียนในรูปแบบและระดับที่เหมาะสม เป็นข้อมูลในการวางแผนการบริหาร การจัดงบประมาณ และการจัดการเรียนการสอน มีสื่อ สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ เป็นข้อมูลพัฒนาผู้เรียน ซึ่งเป็นฐานในการพัฒนาหลักสูตรและแนวทางการจัดการเรียนการสอน ประการสุดท้ายคือ เป็นตัวช่วยของการรับประกันการจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพให้กับผู้เรียนไม่ใช่จัดให้ผู้เรียนเข้าเรียนโดยทางครูและโรงเรียนไม่มีหน้าที่รับผิดชอบในการติดตามผลความก้าวหน้า และนอกจากนี้ต้องนำเสนอผลการประเมินต่อพ่อแม่ ผู้ปกครองด้วย (ศูนย์พัฒนาศึกษาแห่งชาติของประเทศไทย อ้างในเบญญา ชลธารันนท์, 2545, หน้า 54)

จากข้อความที่กล่าวมาข้างต้นนั้น สรุปได้ว่าการทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคลนั้นมีคุณประโยชน์และมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการจัดการเรียนการสอนสำหรับผู้เรียนที่มีความบกพร่องประเภทต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการพัฒนาได้อย่างเต็มศักยภาพที่ผู้เรียนเหล่านั้นมีอยู่

นอกจากนี้แผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคลนั้น ถือได้ว่าเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการพัฒนาผู้เรียนที่มีความบกพร่องเพื่อให้สอดคล้องกับกฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์ และวิธีการให้คนพิการมีสิทธิได้รับสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการ และความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษา และกฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีจัดสรรงบประมาณทางการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2545 ซึ่งกำหนดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการ และสิทธิในการรับบริการช่วยเหลือตามความต้องการตามความต้องการจำเป็นพิเศษของแต่ละบุคคล

สำหรับการศึกษารุ่นนี้ ในการจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคลได้ดำเนินการมาตั้งแต่ต้นปีการศึกษา 2549 และได้กำหนดเนื้อหาการปรับพฤติกรรมการตีเพื่อนไว้ด้วยเนื่องจากเป็นพฤติกรรมที่ต้องได้รับการปรับเปลี่ยนเพื่อไม่ให้ก่อให้เกิดเป็นปัญหาต่อเนื่องในอนาคต เมื่อจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคลแล้ว ผู้ศึกษาได้นำจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมในเรื่องการปรับพฤติกรรมการตีเพื่อนมาสร้างโปรแกรมการปรับพฤติกรรมการตีเพื่อนจำนวน 1 โปรแกรม ทั้งนี้ได้ทำการศึกษาค้นคว้าเพื่อหาวิธีการปรับพฤติกรรมจากทฤษฎีการเรียนรู้และรูปแบบ หรือแนวทางการปรับพฤติกรรมต่าง ๆ มาสร้างโปรแกรมการปรับพฤติกรรมการตีเพื่อนโดยเฉพาะ

แผนการสอนเฉพาะบุคคล (Individualized Implementation Plan: IIP)

ความหมายของแผนการสอนเฉพาะบุคคล

เบญจา ชลธารันนท์ (2546, หน้า 16) กล่าวว่า เป็นแผนการสอนที่จัดขึ้นเฉพาะเจาะจงสำหรับนักเรียนพิการ หรือที่มีความบกพร่องคนนั้น ๆ ในวิชาหรือทักษะที่เป็นจุดอ่อน แผนการสอนเฉพาะบุคคลนี้ จัดทำขึ้น เพื่อช่วยให้นักเรียนบรรลุจุดประสงค์ และเป้าหมายที่กำหนดไว้ในแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล

ขั้นตอนของกระบวนการจัดทำแผนการสอนเฉพาะบุคคล (IIP)

เบญจา ชลธารันนท์ (2546, หน้า 56-57) กล่าวว่า ขั้นตอนของกระบวนการจัดทำแผนการสอนเฉพาะบุคคลมี 4 ขั้นตอนที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

1. กำหนดทักษะทักษะที่จะสอนโดยการตรวจสอบ ในขั้นนี้ ครูจะตัดสินใจว่าจะสอนอะไรนักเรียน เพราะการสอนที่จะประสบความสำเร็จนั้นจะต้องเริ่มจากการเลือกสิ่งที่จะสอนได้อย่างเหมาะสม ในการที่ครูจะบ่งชี้ให้ได้ว่าสอนอะไร ครูต้องประเมินความสามารถขั้นพื้นฐานของนักเรียนก่อน แบบทดสอบที่ใช้ อาจเป็นแบบทดสอบที่ครูนำเอาขอบข่าย และขั้นตอนทักษะ ที่ใช้สอนนักเรียนในแต่ละวิชามาจัดทำให้เป็นแบบทดสอบ เช่น การสอนการสะกดคำจะต้องสอนตามขั้นตอน คือ สอนสะกดคำที่มีพยัญชนะ 2 ตัว และ 3 ตัวก่อนสอนให้สะกดทั้งชื่อและสกุลได้ เป็นต้น หรือแบบทดสอบอาจเป็นแบบทดสอบอิงเกณฑ์ที่ครูจัดทำขึ้นเองก็ได้ เมื่อครูทดสอบและวิเคราะห์ความสามารถพื้นฐานของนักเรียนได้แล้ว ให้กำหนดจุดประสงค์เชิง

พฤติกรรมอย่างชัดเจน เพื่อเป็นทักษะเป้าหมายที่ต้องการให้นักเรียนเรียนรู้โดยมีสถานการณ์ที่ต้องการให้เกิดพฤติกรรม หรือทักษะ และเกณฑ์ในการประเมินร่วมด้วย เช่น เมื่อครูสอนเกี่ยวกับทวีปต่าง ๆ บนแผนที่โลกแล้ว ค.ช.ทศพลสามารถเขียนชื่อทวีปทั้งเจ็ดลงบนแผนที่โลกได้ถูกต้องร้อยละ 100 ภายในเวลา 2 นาที เมื่อครูกำหนดจุดประสงค์รายสัปดาห์ หรือจุดประสงค์เริ่มแรกได้แล้ว จุดประสงค์ย่อยที่กำหนดใช้สอนในแต่ละวันก็จะสามารถกำหนดตามมาได้

2. กำหนดองค์ประกอบและสถานการณ์ที่จะช่วยสนับสนุนการเรียนรู้ ขั้นนี้ครูต้องเลือกวิธีการสอนให้เหมาะสมกับนักเรียนแต่ละคน วิธีที่จะช่วยให้ครูได้ข้อมูลที่ทำให้ประสิทธิภาพในการสอนเพิ่มขึ้น คือ การสังเกตนักเรียนโดยตรง สัมภาษณ์พ่อแม่ ผู้ปกครอง พูดคุยกับนักเรียน อ่านประวัติการศึกษา ระเบียนสะสม หรือสมุดประจำตัวนักเรียนโดยไม่จำเป็นต้องขอให้ผู้เชี่ยวชาญทดสอบเด็กโดยแบบทดสอบมาตรฐาน

3. วางแผนการสอน ในขั้นนี้ครูต้องพัฒนาหรือจัดทำแผนการสอนเฉพาะบุคคล โดยใช้ข้อมูลจากขั้นที่ 1 และขั้นที่ 2 มาเป็นฐาน แล้วให้ใช้หลักการสอนหรือเทคนิคการสอนที่กำหนดไว้ พร้อมทั้งติดตามความก้าวหน้าของนักเรียน เพื่อก่อให้เกิดการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงการสอนให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด และถ้าหากครูมีความรู้สึกไวในการรับรู้พฤติกรรมการเรียนรู้ของนักเรียนจะเป็นสิ่งชี้แนะครูไปสู่การสอนนักเรียนที่ถูกต้องและเหมาะสมกับปัญหาที่นักเรียนประสบอยู่

4. เริ่มต้นการสอนประจำวัน ขั้นนี้ครูจะพบว่า การเรียนรู้และการปฏิบัติงานของนักเรียนมีหลากหลายและหลายระดับ เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายที่ตั้งไว้ครูต้องมีการประเมินผลการเรียนของนักเรียนง่าย ๆ หรือทุกวัน ซึ่งผลการประเมินจะเป็นข้อมูลช่วยในการตัดสินใจเกี่ยวกับการสอนของตน หากนักเรียนมีความรู้หรือทักษะหรือปฏิบัติงานที่สอนได้แล้ว ครูจะเริ่มสอนเนื้อหาหรือทักษะใหม่ และทำการสอนโดยใช้วงจร สอน-ทดสอบ-สอน และถ้าหากนักเรียนยังไม่มีทักษะหรือปฏิบัติงานในเนื้อหาที่สอนไปแล้วไม่ได้ ครูมีทางเลือก 4 ประการ คือ 1) สอนเรื่องเดิมซ้ำ 2) ปรับกระบวนการสอนใหม่ 3) ใช้ยุทธศาสตร์การสอน และ 4) สอนทักษะหรือเนื้อหาที่ง่ายขึ้น เมื่อครูเลือกทางเลือกแล้วก็ทำการสอนโดยใช้วงจร สอน-ทดสอบ-สอน แบบเดิมอีก

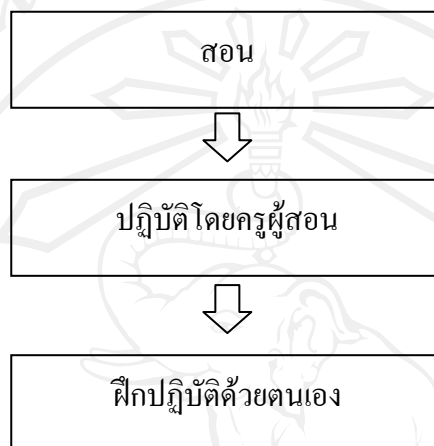
จากข้อความข้างต้นสรุปได้ว่า ขั้นตอนของกระบวนการจัดทำแผนการสอนเฉพาะบุคคลที่สำคัญมีอยู่ 4 ขั้นตอน คือ กำหนดทักษะที่จะสอนโดยการตรวจสอบ กำหนดองค์ประกอบและสถานการณ์ที่จะช่วยสนับสนุนการเรียนรู้ วางแผนการสอน และขั้น 4 คือ เริ่มต้นการสอน

ขั้นตอนการเรียนรู้ของการสอน

เบญญา ชลธารันนท์ (2546, หน้า 57) กล่าวว่า โดยทั่วไปการเรียนรู้ทักษะใหม่จะเกิดขึ้นตามขั้นตอนที่เป็นลำดับและต่อเนื่อง สำหรับขั้นตอนการสอนของครูควรมีลักษณะดังนี้

คือ 1) สอน 2) ให้ฝึกปฏิบัติภายใต้การควบคุมของครู และ 3) ฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง ทั้งสามขั้นตอนของการเรียนรู้นี้จะช่วยให้นักเรียนเรียนรู้ทักษะ และสามารถนำไปใช้ปฏิบัติในสถานการณ์อื่นได้ นอกจากนี้ครูต้องใช้วงจรการสอนโดยใช้ข้อมูลจากการทดสอบทุกขั้นตอนของการสอนของครู เพื่อช่วยให้ครูสามารถตัดสินใจได้ถูกต้อง

ขั้นตอนการสอน

จากข้อความข้างต้น แผนการสอนเฉพาะบุคคลที่สามารถนำมาใช้ได้ประจำวัน ต้องเริ่มจากการเขียนชื่อเด็กนักเรียน กำหนดเนื้อหาหรือทักษะที่จะสอนซึ่งอาจเป็นทักษะหนึ่งหรือหนึ่งเนื้อหา หรือมากกว่านั้นก็ได้ ต่อจากนั้นกำหนดจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมให้สอดคล้องกับทักษะหรือเนื้อหาที่สอน กำหนดสื่อและวิธีการสอน สิ่งเสริมแรงที่ใช้ รวมทั้งการประเมินผลและการติดตามความก้าวหน้าด้วยการจดบันทึก เพื่อเป็นการสรุปผลการสอน และนำข้อมูลที่ได้ไปปรับวิธีการสอนให้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพในการพัฒนานักเรียนต่อไป

สำหรับการศึกษานี้ ผู้ศึกษาได้จัดทำโปรแกรมการปรับพฤติกรรมในรูปแบบของแผนการสอนเฉพาะบุคคล เพื่อสะดวกต่อการใช้และตรงตามขั้นตอนของการพัฒนา

ข้อมูลพื้นฐานของกรณีศึกษา

ประวัติกรณีศึกษา

น้องโอม (นามสมมติ) เกิดเมื่อวันที่ 26 เมษายน 2538 เป็นบุตรลำดับที่ 2 ในจำนวนพี่น้อง 3 คน ซึ่งเป็นผู้ชายทั้งหมด น้องโอมมีพัฒนาการที่เป็นปกติจนถึงอายุ 2 ปี จากนั้นเกิดอาการป่วยอย่างรุนแรง และเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่ อาการป่วยของน้องโอมคือ มีไข้ขึ้นสูง เดินไม่ได้ ท้องเสียอย่างรุนแรงและไม่สามารถรับประทานอาหารได้

เมื่อเข้ารับการรักษาอาการป่วยในโรงพยาบาลเป็นเวลานาน 2 สัปดาห์ น้องโอมก็สามารถกลับไปพักพื้นที่บ้านได้ แต่ปรากฏว่าพัฒนาการทางด้านร่างกาย และสมองของน้องโอมมีการถดถอย กล่าวคือ ไม่สามารถเดินได้ กล้ามเนื้อมือและเท้าก็อ่อนแรง ระบบขับถ่ายผิดปกติ คือ นิ้รดกางเกง และไม่สามารถควบคุมการขับถ่ายให้คืนดังเดิม มารดาของน้องโอมต้องเริ่มการสอนทักษะทางการช่วยเหลือและดูแลตนเองขึ้นพื้นฐานให้ใหม่ แต่การเรียนรู้ของน้องโอมก็เป็นไปอย่างล่าช้ากว่าเด็กที่อยู่ในวัยเดียวกัน ซึ่งเหตุการณ์ดังกล่าวสร้างความวิตกกังวลแก่ผู้ปกครองเป็นอย่างมาก

อายุ 6 ปี น้องโอมมีพัฒนาการที่ล่าช้า ไม่สามารถพูดสื่อสารกับบุคคลใกล้ชิดหรือผู้อื่นได้ อีกทั้งความสามารถระดับสติปัญญาที่ต่างจากเด็กปกติหรือพี่น้องอย่างเห็นได้ชัด คือ ไม่สามารถปฏิบัติตามคำสั่งได้ ส่งเสียงร้องดังรบกวนผู้อื่นโดยไม่มีความหมาย มีอาการไม่อยู่นิ่ง วิ่งไปมาตลอดเวลา ไม่สบตาเมื่อมีผู้พูดด้วย หรือมีการมองแบบไร้ความหมาย ปัญหาของน้องโอมดังกล่าวส่งผลให้มารดาของน้องโอมที่เฝ้าสังเกตอาการ และติดตามพัฒนาการของน้องโอมตลอดเวลา ได้เล็งเห็นว่าต้องเกิดความผิดปกติบางอย่างในตัวน้องโอมที่ทำให้น้องโอมมีพฤติกรรม และพัฒนาการที่ล่าช้าและแตกต่างจากเด็กทั่วไปที่อยู่ในวัยเดียวกันอย่างเห็นได้ชัด ดังนั้นมารดาจึงพยายามศึกษาสาเหตุและอาการของน้องโอมว่ามาจากสาเหตุใด แล้ววันหนึ่งมารดาบังเอิญได้รับข้อมูล ข่าวสารทางโทรทัศน์ที่นำเสนอความรู้เรื่องของเด็กออทิสติก ทำให้มารดาได้พิจารณาเปรียบเทียบระหว่างลักษณะลูกตนเองกับลักษณะของเด็กออทิสติก ว่ามีความคล้ายคลึงกันเป็นอย่างมาก มารดาจึงตั้งข้อสันนิษฐานว่าน้องโอมน่าจะเป็นเด็กที่มีภาวะออทิสซึม ดังนั้นมารดาจึงนำน้องโอมเข้ารับการตรวจสอบจากสถาบันพัฒนาการเด็กราชนครินทร์ อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ในปี พ.ศ.2546 ปรากฏว่าน้องโอมได้รับคำวินิจฉัยจากแพทย์ผู้เชี่ยวชาญว่า เป็นเด็กออทิสติกที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญาไปด้วย พร้อมทั้งมีพฤติกรรมที่ไม่หยุดนิ่ง สมาธิสั้น ดังนั้นจึงสมควรได้รับการช่วยเหลือทางการแพทย์ ทางสังคมสงเคราะห์และทางการศึกษาอย่างเร่งด่วน จึงส่งผลให้น้องโอมต้องเข้ารับการรักษาดูที่สถาบันพัฒนาการเด็กราชนครินทร์ เพื่อฝึกความพร้อมด้านต่าง ๆ และรักษาพฤติกรรมไม่อยู่นิ่งโดยการรับประทานยาคุมอาการทุก ๆ วัน หลังรับประทานอาหารมื้อเช้าและกลางวัน น้องโอมเข้ารับการรักษาเป็นเวลานาน 18 เดือน เมื่อมีพัฒนาการที่ดีขึ้น ทางสถาบันพัฒนาการเด็กราชนครินทร์ได้จัดส่งน้องโอมเพื่อเข้ารับการศึกษาระดับพื้นฐานโดยใช้ระบบการเรียนร่วมในสถานศึกษาปกติ ดังนั้นน้องโอมจึงเข้ารับการศึกษาร่วมใช้ชีวิตกับคนแปลกหน้าในสังคมปกติในโรงเรียนบ้านใหม่หนองบัว อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งถือว่าเป็นโรงเรียนที่มีการจัดการเรียนร่วม และตั้งอยู่ในชุมชนถิ่นอาศัยของครอบครัวของน้องโอมเอง

น้องโอมเข้ารับการศึกษาระยะเริ่มต้น โดยจัดให้บริการแบบระบบฝากเรียนครึ่งวัน ในห้องเรียนร่วมของชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ห้อง 4 ในภาคเรียนที่ 2 ประจำปีการศึกษา 2547 ดำเนินการสอนโดยครูการศึกษาพิเศษ ทั้งนี้การจัดการเรียนการสอนระยะเริ่มแรกนั้น ครูได้ขอความร่วมมือจากผู้ปกครองให้เข้ามามีส่วนร่วม เพื่อให้้องโอมเกิดความไว้วางใจอันจะก่อให้เกิดการเรียนรู้ตามมา พร้อมกับเป็นการช่วยในเรื่องการปรับตัวให้เคยชินกับสถานศึกษาเสียก่อน มารดาน้องโอมได้เข้ามามีส่วนร่วมเป็นเวลา 2 สัปดาห์ น้องโอมก็สามารถเข้ามาเรียนร่วมกับเพื่อน ๆ ในชั้นเรียนได้เอง และสามารถเรียนได้เต็มวัน โดยไม่ต้องใช้รูปแบบระบบฝากเรียนครึ่งวัน แต่เปลี่ยนเป็นระบบฝากเรียนเต็มวันได้

ปีการศึกษา 2548 น้องโอมได้เข้ารับการศึกษาระดับชั้นพื้นฐานตามระบบปกติ และได้รับบริการทางการศึกษาโดยจัดให้เรียนในห้องเรียนร่วมเต็มเวลา มีการให้บริการสอนเสริมและการปรับพฤติกรรมต่าง ๆ มีการฝึกทักษะพื้นฐานของการดำรงชีวิต และทักษะทางสังคมด้านต่าง ๆ ทั้งนี้ ผลการพัฒนาของน้องโอมสำหรับการจัดการกระบวนการเรียนการสอน นับว่ามีแนวโน้มที่ดีขึ้น ผู้ปกครองพึงพอใจต่อผลการพัฒนา และดีใจที่ลูกของตนเริ่มมีการปรับตัวเข้ากับผู้อื่นได้ ประการสำคัญ คือ น้องโอมสามารถพูดสื่อสารและโต้ตอบกับผู้อื่นได้ แต่มีการใช้คำพูดเป็นคำ ๆ และยังไม่เป็นประโยคที่ชัดเจน

ปัจจุบัน (ปี 2549) น้องโอมได้ศึกษาอยู่ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ห้อง 2 โดยมีพัฒนาการทางร่างกาย สังคม และอารมณ์อยู่ในระดับที่น่าพอใจ แต่การพัฒนาทางด้านสติปัญญา ต้องใช้เวลาในการสอนและการเรียนรู้ต่อไป (โรงเรียนบ้านใหม่หนองบัว, 2549)

ความสามารถพื้นฐาน

จุดเด่น น้องโอมมีความสามารถทางการเลียนแบบพฤติกรรมที่ตนเองให้ความสนใจได้อย่างรวดเร็ว เช่น เมื่อเห็นการสาธิตการประกอบอาหารในโทรทัศน์ น้องโอมสามารถจดจำแล้วมาเลียนแบบท่าทางการประกอบอาหารให้ผู้อื่นดูได้ แม้ว่าจะเห็นต้นแบบเพียงครั้งเดียวก็ตาม สามารถปฏิบัติตามคำสั่งง่าย ๆ ได้ เข้าใจการพูด การโต้ตอบกับผู้อื่น และช่วยเหลือตนเองได้ดีพอสมควร เช่น อาบน้ำแต่งตัว รับประทานอาหาร ซื่อของที่มีราคาไม่มากนัก ทำความสะอาดห้องเรียน กวาดบ้าน ถูบ้าน ล้างจานได้ สามารถแสดงความรักโดยการโอบกอดผู้ที่ชื่นชอบ และแสดงอาการดีใจเมื่อได้ยินเสียงเพลง หรือการได้ยืมรถจักรยานสองล้อ หรือได้เล่นสิ่งของที่มีลักษณะหมุน ๆ เป็นต้น

จุดด้อย น้องโอมมีพฤติกรรมไม่อยู่นิ่ง เดินไปมาในเวลาที่อยู่ในห้องเรียนหรือทำกิจกรรม และทำกิจกรรมในเวลาที่ต้องนั่งไม่ได้ มีอารมณ์ฉุนเฉียวได้ง่าย มีการแสดงพฤติกรรมการตีเพื่อนเมื่อเพื่อนไม่สนใจหรือเล่นของเล่นด้วยกัน มีพฤติกรรมการเคลื่อนไหวมือแบบซ้ำ ๆ

เช่น การโบกมือ การบิข้อมือตนเอง และในบางครั้งน้องโอมแอบหนีออกจากห้องเรียน โดยเฉพาะในเวลา 12.40 – 15.40 น. (โรงเรียนบ้านใหม่หนองบัว, 2549)

จากข้อความข้างต้น สรุปได้ว่า น้องโอมมีพัฒนาการทางสังคม และอารมณ์ที่ดีขึ้นกว่าเดิม จัดได้ว่าเป็นกลุ่มเด็กออทิสติกที่อยู่ร่วมกับกลุ่มคนได้ สามารถเรียนรู้โดยการเลียนแบบการกระทำของผู้อื่นได้

สำหรับการศึกษารุ่นนี้ ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาการปรับพฤติกรรมการดีของผู้อื่นของน้องโอม โดยการใช้วิธีการปรับพฤติกรรมแบบการวิเคราะห์พฤติกรรมประยุกต์มาเป็นพื้นฐาน ประกอบกับการใช้เทคนิคการนำเสนอตัวแบบที่มีชีวิต การเสริมแรงทางบวกด้วยเบี้ยอรรถการชี้แนะทางท่าทางและวาจา และการลงโทษโดยการปรับสินไหมมาเข้าร่วมในโปรแกรมการปรับพฤติกรรมครั้งนี้

โรงเรียนบ้านใหม่หนองบัว

ประวัติสังเขปของโรงเรียน

โรงเรียนบ้านใหม่หนองบัว ตั้งอยู่เลขที่ 134 หมู่ 10 บ้านใหม่หนองบัว ตำบลหนองบัว อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่ มีพื้นที่ทั้งหมด 32 ไร่ 22 ตารางวา จำนวนบุคลากรทั้งหมดในโรงเรียน 38 คน โดยแยกเป็น ผู้อำนวยการโรงเรียน 1 คน รองผู้อำนวยการ 2 คน ครูผู้สอน 34 คน พนักงานราชการ 2 คน และนักการภารโรง 1 คน ส่วนนักเรียนประจำปีการศึกษา 2549 รวมทั้งสิ้น 1,031 คน ซึ่งในจำนวนนักเรียนเหล่านี้ มีนักเรียนที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษประเภทต่าง ๆ จำนวนทั้งสิ้น 72 คน คิดเป็นร้อยละ 6.98 ของนักเรียนทั้งหมด ทั้งนี้จำนวนนักเรียนที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษนั้น แยกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้คือ เด็กที่มีปัญหาทางการเรียนรู้ 35 คน บกพร่องทางการมองเห็น 2 คน บกพร่องทางการได้ยิน 1 คน บกพร่องทางสติปัญญา 24 คน มีปัญหาทางการพูดและภาษา 2 คน บกพร่องทางพฤติกรรมและอารมณ์ 2 คน บกพร่องทางสุขภาพและร่างกาย 2 คน ออทิสติก 2 คน และพิการซ้ำซ้อน 2 คน โดยนักเรียนที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษทุกคนได้รับการคัดกรองเบื้องต้นจากคณะครูผู้เกี่ยวข้องโดยใช้แบบคัดกรองของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จากนั้นก็ส่งต่อผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางวินิจฉัยอีกครั้ง ได้แก่ โรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่ โรงพยาบาลนครพิงค์ โรงพยาบาลฝาง และสถาบันพัฒนาการเด็กราชนครินทร์จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น ทางด้านการจัดให้บริการการเรียนการสอนเริ่มตั้งแต่ระดับอนุบาลศึกษาปีที่ 1 จนถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 รวมจำนวนห้องทั้งหมด 28 ห้องเรียน ซึ่งเปิดให้บริการแก่นักเรียนในชุมชนและบริเวณใกล้เคียง ส่วนลักษณะของสภาพการดำเนินชีวิต นักเรียนทั้งหมดเป็นชนเผ่า จึงมีการใช้ภาษาจีนเป็นส่วนใหญ่ในการสื่อสารในชีวิตประจำวัน จะมีการสื่อสารภาษาไทยเฉพาะภายในห้องเรียนหรือการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเท่านั้น

โดยสภาพแวดล้อมทั่วไป บ้านใหม่หนองบัวเป็นหมู่บ้านชาวจีนฮ่อ ที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย จึงทำให้กลุ่มบุคคลในหมู่บ้านใช้ภาษาจีนกลางในการสื่อสารเป็นส่วนใหญ่ ทางด้านความเป็นอยู่มีฐานะยากจน-ปานกลาง มีอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก รองลงมาคือการค้าขายและรับจ้าง ลักษณะทางกายภาพส่วนใหญ่เป็นที่ราบเชิงเขาและภูเขา พืชเศรษฐกิจคือส้มและลิ้นจี่ แหล่งเรียนรู้ในชุมชนก็มีโรงงานทำไม้กวาดในหมู่บ้าน โรงงานอุตสาหกรรมการแปรรูปผลผลิตการเกษตร ฟาร์มจระเข้ ฟาร์มนกกระจอกเทศและถ้ำในชุมชน (โรงเรียนบ้านใหม่หนองบัว, 2549)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเทศ

เนื่องจากงานวิจัยเกี่ยวกับการปรับพฤติกรรมของเด็กออทิสติกยังมีไม่แพร่หลายมากนัก ดังนั้นจึงขอนำเสนองานวิจัยส่วนที่เกี่ยวข้องกับการปรับพฤติกรรมเด็กที่มีอาการของเด็กที่มีภาวะออทิสซึมหรือมีลักษณะใกล้เคียง มาเป็นแนวทางและประยุกต์ใช้กับน้องโอมในการศึกษาครั้งนี้

ศิวานา พันธรัตน์ (2549) ได้ศึกษาถึงการปรับพฤติกรรมภาวะไม่อยู่นิ่งและสมาธิสั้นของเด็กออทิสติกกรณีศึกษาในห้องเรียนร่วม โรงเรียนวัดช่างเคี่ยน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ โดยการใช้เทคนิคเพื่อนสอนเพื่อนที่อยู่ต่างระดับชั้น การทดลองใช้เวลา 6 สัปดาห์ โดยแบ่งเป็นระยะเส้นฐาน และระยะติดตามผล 1 สัปดาห์ เป็นระยะทดลอง 4 สัปดาห์ ผลการทดลอง คือเด็กมีพฤติกรรมที่ดีขึ้น โดยมีความสนใจในสิ่งต่าง ๆ และสามารถเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ได้นานกว่าเดิม ทั้งนี้ศิวานาได้เสนอแนะว่าควรจัดการเรียนให้เด็กในรูปแบบการเรียนและปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน ไม่ควรแยกออกจากกันโดยสิ้นเชิง และควรใช้เทคนิคอื่นมาใช้ในการปรับพฤติกรรมของเด็กออทิสติกที่ไม่พึงประสงค์ต่อไป

อรรณนารถ บุญเกิด (2546) ได้ศึกษาถึงการเสริมแรงเพื่อพัฒนาพฤติกรรมความรับผิดชอบของนักเรียนชายชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนบ้านใหม่หนองบัว จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 5 คน ที่มีปัญหาทางพฤติกรรม คือ มีพฤติกรรมที่ไม่ตั้งใจเรียน ขาดความรับผิดชอบ ไม่ส่งงานที่ได้รับมอบหมายเป็นเวลา 2 เดือน จากการใช้เบี้ยอรรถกรเพื่อแลกเปลี่ยนกับขนมที่นักเรียนชายทั้ง 5 คนต้องการกับการกำหนดเงื่อนไขให้ทำงานที่ได้รับมอบหมายส่งครุณั้น ผลปรากฏว่านักเรียนมีความรับผิดชอบโดยปฏิบัติตามที่ได้รับมอบหมายส่งครุณามากขึ้น สามารถทำงานได้เสร็จสิ้นตามเวลาที่ครูกำหนด และได้เสนอแนะเพิ่มเติมว่าควรนำการเสริมแรงไปทดลองใช้ในการปรับพฤติกรรมด้านอื่น ๆ ของเด็กต่อไป

อำไพ เฟื่องฟู (2528) ศึกษาผลการใช้เทคนิคการใช้สัญญาเงื่อนไขในการลดพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนาคือ พฤติกรรมไม่สนใจเรียน ของนักเรียนชายที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญาระดับเรียนได้จำนวน 5 คน ในชั้นเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนเจ้าพระยาวิทยาคมน กรุงเทพมหานคร โดยครูทำสัญญาเงื่อนไขกับนักเรียนเป็นรายบุคคล และมีการสังเกตระยะสั้นฐาน ระยะการทำสัญญาเงื่อนไข ซึ่งประกอบด้วยผลกรรมที่เป็นการเสริมแรง การลงโทษ และรางวัลพิเศษตามที่ระบุไว้ การทดลองใช้เวลา 1 เดือน ผลปรากฏว่านักเรียนมีพฤติกรรมที่ไม่สนใจเรียนลดลง

อัญชลี หมั่นสังข์ (2527) ได้ศึกษาผลการใช้การเสริมแรงด้วยเบี้ยยอรรถรต่อการสะกดคำของเด็กบกพร่องทางสติปัญญาที่สามารถเรียนได้ โดยใช้เทคนิคการเสริมแรงด้วยเบี้ยยอรรถร ร่วมกับการปรับสินไหม เพื่อเพิ่มสัมฤทธิ์ผลในการสะกดคำวิชาภาษาไทยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนปัญญาวุฒิกร จำนวน 6 คน แบ่งออกเป็นกลุ่มทดลอง 3 คน และกลุ่มควบคุม 3 คน ครูต้องการเพิ่มสัมฤทธิ์ผลการสะกดคำในชั่วโมงวิชาภาษาไทย โดยครูบอกเงื่อนไขกับเด็กว่า ครูจะให้เบี้ยยอรรถรแก่นักเรียนจำนวน 5 เบี้ยในตอนต้นชั่วโมง และถ้านักเรียนสะกดคำได้ถูกต้อง จะได้รับเบี้ยยอรรถรเพิ่มขึ้นครั้งละ 1 เบี้ย แต่ถ้านักเรียนสะกดคำผิดจะถูกปรับเบี้ยครั้งละ 1 เบี้ยเช่นกัน การทดลองใช้เวลา 1 ภาคเรียน ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนกลุ่มทดลองมีพฤติกรรมตั้งใจเรียนและมีสัมฤทธิ์ผลการเรียนสูงกว่ากลุ่มควบคุม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างประเทศ

Shannon Crozier and Matthew J. Tincani (2005) ได้ทำการทดลองเกี่ยวกับการปรับพฤติกรรมเด็กออทิสติกที่มีความบกพร่องทางสังคม ซึ่งเด็กมักจะมีปัญหาเกี่ยวกับการปรับตัวเมื่อต้องอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม แต่หลังจากการฝึกไปแล้ว 2 สัปดาห์ โดยใช้วิธีการวิเคราะห์พฤติกรรมประยุกต์ ปรากฏว่าเด็กสามารถปรับตัวอยู่ร่วมกับผู้อื่น และเข้าใจขอบเขตในการแสดงออกทางพฤติกรรมได้อย่างเหมาะสม สามารถลดพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมลงได้ พร้อมทั้งยังนำไปประยุกต์ใช้ในเหตุการณ์ในชีวิตประจำวันได้อีกด้วย

Susan R. Easterbrooks and Michele Handley (2005) ได้ทำการวิจัย เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเด็กออทิสติกประเภท PDD-NOS ที่มีปัญหาทางพฤติกรรม คือ ไม่สนใจฟังในเวลาเรียนหนังสือ Susan ใช้การปรับพฤติกรรมด้วยวิธีวิเคราะห์พฤติกรรมประยุกต์ หลังจากทดลองไปเป็นเวลา 2 สัปดาห์ ผลการวิจัยปรากฏว่าเด็กออทิสติกประเภท PDD-NOS มีการตอบสนองที่ดีต่อโปรแกรมการปรับพฤติกรรมโดยเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็ว และให้ความสนใจต่อการเรียนร่วมในชั้นเรียน และการปฏิบัติกิจกรรมที่ดีขึ้น

จากรายงานการวิจัยข้างต้น นับเป็นการสนับสนุนและยืนยันได้ว่าวิธีการปรับพฤติกรรมแบบการวิเคราะห์พฤติกรรมประยุกต์ (ABA) นั้นมีความเหมาะสม และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการลดพฤติกรรมการตีผู้อื่นของน้องโอมแล้วสร้างพฤติกรรมใหม่ คือ การลูบแขนเพื่อนเข้ามาแทน ทั้งนี้เพื่อช่วยพัฒนาทักษะทางสังคม และการปรับตัวของน้องโอมให้อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างเหมาะสม

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved